

Володимир Босько

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР КІРОВОГРАДЩИНИ НА 2007 РІК

Люди. Події. Факти.

Кіровоградський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського

Кіровоградська обласна організація
Всеукраїнської спілки краєзнавців

Володимир Босько

**ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР
КІРОВОГРАДЩИНИ
НА 2007 РІК**

ЛЮДИ. ПОДІЇ. ФАКТИ

ББК 63.3(4УКР-4КІР)Оя25
УДК 94(477)
Б 76

В.М. Босько. Історичний календар Кіровоградщини на 2007 рік.
Люди. Події. Факти. Кіровоград: "Полімед-Сервіс", 2006. – 162 с.

ISBN 966-7813-36-3

Календар містить інформацію про ювілеї визначних особистостей, пов'язаних з нашим краєм, та пам'ятні події, що відбувалися на його території з середини XIV до кінця XX століть. Історико-краєзнавчі нариси розповідають про драматичні долі відомих людей та пам'яток архітектури. Видання розраховане на широке коло читачів – науковців, бібліотекарів, учителів, журналістів.

Рекомендовано до друку Вченою радою КОІППО імені Василя Сухомлинського.

Автор-упорядник: **В.М. Босько**, методист КОІППО імені Василя Сухомлинського, лауреат обласної краєзнавчої премії імені Володимира Ястребова.

Рецензенти: **А.С. Бик**, кандидат педагогічних наук, доцент, заступник директора з наукової роботи КОІППО імені Василя Сухомлинського.

К.В. Шляховий, провідний науковий співробітник Кіровоградського обласного краєзнавчого музею, голова обласної організації Всеукраїнської спілки краєзнавців.

Відповідальна за випуск:

Л.В. Корецька, директор Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського.

Редактор та коректор В. Босько

*Автор щиро вдячний начальнику обласного управління культури і туризму **Овчаренко Наталії Юріївні** за придбання книги для бібліотек Кіровоградщини та заступнику голови обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії і культури **Сердюк Валентині Онисимівні** за фінансову підтримку видання.*

ISBN 966-7813-36-3

© БОСЬКО, 2006

© "Полімед-Сервіс", 2006

ЛЮДИ

Яснее видеть нам дано
Не золотую середину,
А опустившихся на дно
Или взошедших на вершину.

А рядом с веком и с тобой,
Участвуя в огромном чуде,
Живут таинственные люди
С не очень шумною судьбой.

Кипит людская быстрина
Слились бессмертие и бренность —
И судеб необыкновенность
Обычностью оттепена...

Вадим Шефнер

НЕПРЕРЫВНОСТЬ

Смерть не так уж страшна и зловеща,
Окончательной гибели нет:
Все явления, и люди, и вещи
Оставляют незывлемый след.

Распадаясь на микрочастицы,
Жизнь минувшая не умерла, —
И когда-то умершие птицы
Пролетают сквозь наши тела.

Мчатся древние лошади в мыле
По асфальту ночных автострад
И деревья, что срублены были,
Над твоим изголовьем шумят.

Мир пронизан минувшим. Он вечен.
С каждым днем он богаче стократ.
В нем живут наши давние встречи
И погасшие звезды горят.

Вадим Шефнер

2007

	Січень	Лютий	Березень
Пн	1 8 15 22 29	5 12 19 26	5 12 19 26
Вт	2 9 16 23 30	6 13 20 27	6 13 20 27
Ср	3 10 17 24 31	7 14 21 28	7 14 21 28
Чт	4 11 18 25	1 8 15 22	1 8 15 22 29
Пт	5 12 19 26	2 9 16 23	2 9 16 23 30
Сб	6 13 20 27	3 10 17 24	3 10 17 24 31
Нд	7 14 21 28	4 11 18 25	4 11 18 25

	Квітень	Травень	Червень
Пн	2 9 16 23 30	7 14 21 28	4 11 18 25
Вт	3 10 17 24	1 8 15 22 29	5 12 19 26
Ср	4 11 18 25	2 9 16 23 30	6 13 20 27
Чт	5 12 19 26	3 10 17 24 31	7 14 21 28
Пт	6 13 20 27	4 11 18 25	1 8 15 22 29
Сб	7 14 21 28	5 12 19 26	2 9 16 23 30
Нд	1 8 15 22 29	6 13 20 27	3 10 17 24

	Липень	Серпень	Вересень
Пн	2 9 16 23 30	6 13 20 27	3 10 17 24
Вт	3 10 17 24 31	7 14 21 28	4 11 18 25
Ср	4 11 18 25	1 8 15 22 29	5 12 19 26
Чт	5 12 19 26	2 9 16 23 30	6 13 20 27
Пт	6 13 20 27	3 10 17 24 31	7 14 21 28
Сб	7 14 21 28	4 11 18 25	1 8 15 22 29
Нд	1 8 15 22 29	5 12 19 26	2 9 16 23 30

	Жовтень	Листопад	Грудень
Пн	1 8 15 22 29	5 12 19 26	3 10 17 24 31
Вт	2 9 16 23 30	6 13 20 27	4 11 18 25
Ср	3 10 17 24 31	7 14 21 28	5 12 19 26
Чт	4 11 18 25	1 8 15 22 29	6 13 20 27
Пт	5 12 19 26	2 9 16 23 30	7 14 21 28
Сб	6 13 20 27	3 10 17 24	1 8 15 22 29
Нд	7 14 21 28	4 11 18 25	2 9 16 23 30

ФАСАДЫ СТАРЫХ ЗДАНИЙ

Так вся явь, что мимо них текла,
Все отраженья давних поколений,
Как занавешенные зеркала.
Стоят фасады городских строений.

Когда-нибудь изобретут прибор:
Направив луч на здание любое –
На особняк, на крепость, на собор, –
Мы прошлое увидим пред собою.

Мы краску на стене за слоем слой
Начнем листать, чтобы могли открыться
Присыпанные пеплом и золой
Империи забытые страницы.

Пройдут ряды повозок и телег,
Проскачет всадник, и промчатся сани,
Прохожие, прошедшие навек,
Появятся на каменном экране.

Поверхности вокзалов и казарм,
Сквозь муть натеков, паутину трещин,
Все то, о чем историк не сказал,
Покажут нам в обыденности вещей.

И каждый храм, больница и дворец
На голой кладке, за последним слоем,
Вещая и начало, и конец,
Вам явят всех, кто эти стены строил...

Скрывая все, что отражалось в ней,
И ни на чей не отвечая вызов,
Стена – немая плоскость из камней –
Стоит, как невключенный телевизор.

Вадим Шефнер

ВІЙСЬКОВЕ МІСТЕЧКО – АРХІТЕКТУРНА ПЕРЛИНА ЄЛИСАВЕТГРАДА

Дивна річ: у своїх знаменитих мемуарах "Поїзд на третій колії" видатний елисаветградський поет-емігрант Дон-Амінадо (1888-1957) пише, що наше "місто трималося на трьох китах: Вокзал. Тюрма. Жіноча гімназія". Чомусь серед "елисаветградських китів" відсутня "славная южная школа", як військові називали місцеве кавалерійське училище. Втім, не слід забувати, що Дон-Амінадо (Амінадав Петрович Шполянський) був переважно сатириком та гумористом, хоча й ліричні вірші його визнані однією з вершин російської поезії XX століття.

Був він, очевидно, людиною суто цивільною, дець навіть пацифістом, тому, певно, ЄКУ натхнення у нього не викликало. Проте в калейдоскопі подій минулого, що зринали в пам'яті Дона-Амінадо, знайшлося місце й... *"умопомрачительным юнкерам, которые разъезжали в фаэтонах"*, та неперевершений красуні генеральші Самсоновій – дружинні начальника ЄКУ, в яку були закохані всі елисаветградські гімназисти.

Роль та значення цього військового закладу в історії міста важко переоцінити. А якщо виникне потреба у меморіальних дошках на честь видатних викладачів та вихованців ЄКУ,

то, можливо, й місця на фасадах для всіх не вистачить. Маємо назвати передовсім командуючого 2-ю російською армією генерала Олександра Самсонова, чия загибель у Східній Пруссії у серпні 1914 року задля врятування Парижа вважається однією з кульмінаційних подій Першої світової війни.

З вдячністю згадуємо імена викладачів ЄКУ, визначних українофілів Миколу Новицького (приятеля Тараса Шевченка) та Миколу Федоровського. Серед його випускників генерал-хорунжий армії УНР Іван Омелянович-Павленко, наказний отаман та генеральний писар Вільного козацтва України доби

національно-визвольних змагань Іван Полтавець-Остряниця, талановиті художники Амвросій Ждаха та Віктор Арнаутов, поет Анатолій Величковський та багато інших. Куратор ЄКУ, великий князь Костянтин Романов, який увійшов в історію російської літератури як чудовий поет і драматург під ініціалами К.Р., писав у нашому місті свою знамениту п'єсу "Цар Іудейський".

Військове містечко у передмісті Ковалівки, серцевиною якого було Єлисаветградське юнкерське кавалерійське училище, виникло у середині XIX століття. До його складу входили також будівлі палацу, штабу, зимового манежу з кавалерійським плацом, стрільбищем та розташованою неподалік Покровською церквою. Створення ансамблю військового містечка було передбачено генеральним планом забудови міста 1830 року. Його необхідність обумовлювалася тим, що з 1829 по 1861 роки Єлисаветград був одним із центрів військових поселень, тут регулярно влаштовувалися армійські маневри та огляди. Протягом XIX століття місто та його околиці 14 разів (!) ставало ареною військових навчань, в яких регулярно брало участь до ста тисяч вояків. На маневри приїздили російські імператори Микола I, Олександр II та Олександр III.

У вересні 1847 року Микола I власноручно заклав першого каменя у забудову військового містечка в Єлисаветграді. За наказом самодержця місту був виділений так званий будівельний капітал (150 тисяч рублів асигнаціями), завдяки чому місто почало стрімко розвиватися, міському самоуправлінню надано низку пільг.

Будівлі військового містечка виконані у формах пізнього офіційного класицизму, для якого характерні чіткість та логічність планування, строгість симетрично-осьової композиції, стримане декоративне оздоблення. Використано "зразкові" проекти, підготовлені у 40-50-х роках Департаментом військових поселень.

Автором проекту ансамблю є архітектор Вільгельм Карлович Верлон, голландець за походженням. У 1848 році одразу після отримання від Петербурзької Академії мистецтв звання вільного художника, він приїздить у Єлисаветград. У творах Верлона проявились нові для того часу тенденції використання у монументальних спорудах форм неоренесансу і неоросійського стильового напрямку.

Комплекс формувався навколо плацу, на якому розміщувався літній манеж та влаштовувалися паради. З півночі простяглася триповерхова будівля палацу, вздовж східної сторони споруджено штаб, зимовий манеж та училище. Витягнута в глибину одноповерхова будівля манежу є віссю композиції і, контрастуючи з триповерховими сусідами, оживляє монотонність їхніх фасадів. Створення комплексу завершилося спорудженням у 1849 році Покровського храму в неоруському стилі на західній стороні плацу. Ця пам'ятка культового мистецтва пом'якшує строгий вигляд ансамблю. Нині його єдність частково втрачено, оскільки плац перетворено в парк. Доречно згадати, що, гуляючи в ньому, мешканці міста, напевне, не знають, що за часів громадянської війни плац служив... цвинтарем. Так, приміром, 17 грудня 1918 року на ньому урочисто поховали десять єлисаветградських козаків Першого та Другого Єлисаветградських січових полків та галицького січовика Олександра Стеця, що загинули у бою з німцями. А ще раніше тут знайшли останній притулок жертви боїв з Марусею Никифоровою. Відомо також, що на плацу поховали відомого українського актора та драматурга театру корифеїв Леоніда Манька (1863-1922), який помер від голоду. А Павлу Тичині, який відвідав Єлисавет з капелою К.Стеценка, на плацу показували навіть могилу "Марусі Никифорової". Навряд чи згодом, коли закладали парк, здійснили перепоховання. У матеріалах міської думи зберігся цікавий документ. У 1876 році начальник ЄЮКУ звернувся до неї з клопотанням про передачу училищу двох гармат, *"... стоящих без цели у въезде в городскую больницу, которые было бы целесообразно поставить у главного входа юнкерского училища"*. На це міська управа відповіла: *"... пушки находятся не при въезде в гор. больницу, а в крепость, и переданы были городскому самоуправлению крепости Св.Елисаветы и являются историческим достоянием города"*. Відповідь, яка викликає глибоку повагу до тодішніх "батьків міста"

...АХ, ЯКІ БУЛИ КОЛИСЬ ЧОЛОВІКИ!

Елисаветградські та олександрійські гусари у 1812 році

*Вам все вершины были малы
И мягок самый черствый хлеб,
О, молодые генералы
Своих судеб!*

Марина Цветаева

Безперечно, ХІХ століття – найромантичніше з-поміж усіх в історії людства. Карколомні політичні і військові кар'єри, незвичайні війни, великосвітські бали, дами і гусари (один поручик Ржевський чого вартий!), знамениті дуелі, фатальні любовні романи – все це і багато чого іншого увібрало в себе це дивовижне століття. А називають його епохою Наполеона Бонапарта. "Пнемось ми всі в Наполеони" – сказано, можливо, надто категорично й іронічно, та частка правди у цьому все ж є.

Хіба здорове честолюбство, прагнення досягнути вершин на життєвому поприщі заслуговують осуду? Юрій Олеша якось зізнався: *"Самое привлекательное для моего внимания за всю мою сознательную жизнь была оглядка на существование за моей спиной Наполеона. Чем так привлекает эта судьба? Она есть не что иное, как символ человеческой жизни... Читая о Наполеоне, по всей вероятности, приятно по той причине, что от этого чтения рождается ощущение бессмертия. Эта победа молодости вызывает представление о нескончаемой протяженности в будущее, о бессмертии"*.

Незабаром виповниться 195-а річниця наполеонівського походу в Росію, знаменитої Бородінської битви.

Розпочинаючи війну з Росією, Наполеон великі надії покладав на Польщу та Україну, на те, що там спалахне національно-визвольний рух. Але якщо Польща виправдала його сподівання, то жодного українського полку в армії Наполеона створити не вдалося. Натомість для російської армії було сформовано 16

**Юний гусар
Олександрійського полку**

українських полків. Проте царський уряд патріотизм українців оцінив досить своєрідно: їх розсіяли по російських полках.

Парадоксальність війни з Наполеоном, який, попри все, виступав під гуманістичними гаслами Свободи, Рівності, Братерства, відчували багато її учасників з російського боку. Адже чимало офіцерів були палкими прихильниками Наполеона, або, як їх тоді називали, "вольтер'янцями", "бонапартистами". Юрій Олеша з цього приводу писав: *"Самыми красивыми мужчинами представляются мне декабристы, русские аристократы, влюбленные в Наполеона и дравшиеся с ним на поле Бородина"*. Щодо чоловічої вроди – то це думка все-таки представника сильної статі. А як вважають жінки: адже саме їхня оцінка – визначальна?

Вірш "Генералам дванадцятого року" (1913) Марина Цветаєва присвячує своєму чоловікові Сергію Ефрону, а... освідчується в коханні до іншого: до молодого генерала 1812 року Тучкова IV, який загинув на полі Бородіна:

*Ах, на гравюре полустертой,
В один великолепный миг,
Я видела, Тучков-четвертый,
Ваш нежный лик.
И вашу хрупкую фигуру,
И золотые ордена...
И я, поцеловав гравюру,
Не знала сна...
О, как мне кажется, могли вы
Рукою, полною перстней,
И кудри дев ласкать – и гривы
Своих коней...*

За спогадами доньки поетеси, на її письмовому столі завжди стояла лакова мініатюра з портретом героя, яку вона у 1922 році, покидаючи Росію, взяла із собою в еміграцію. Ви тільки уявіть собі: у нас, на Кіровоградщині (неподалік Нової Праги), зберігалась унікальна реліквія – шабля Наполеона Бонапарта.

Шеф
Елисаветградського
гусарського полку
Велика княжна Ольга
Миколаївна

Імператор подарував її генерал-ад'ютанту Олександра І графу Шувалову, що супроводжував його в останнє заслання. Шувалов згодом передав шаблю племінниці – графині Воронцовій-Дашковій, яка влаштувала у своєму маєтку музей, присвячений 1812 року. Червоні вояки під час громадянської війни музей пограбували, зброю "приватизували". На щастя, шабля Наполеона, якою розмахував боєць Першої кінної Петро Алексеев, вціліла і потрапила, зрештою, до Ермітажу. А скільки серед героїв дванадцятого року так чи інакше пов'язаних з нашим краєм, крім генералів М. Раєвського (усипальня в Розумівці) та Г. Еммануеля (склеп у Єлисаветі)?

Як відомо, на честь перемоги над Наполеоном при Зимовому палаці у 1826 році була відкрита Військова галерея. З 1819 року англійський портретист Джордж Доу та його російські помічники Олександр Поляков і Василь Голіке впродовж дев'яти років написали 332 портрети воєначальників російської армії. Серед них зображення командирів славнозвісних Єлисаветградського та Олександрійського гусарських полків П. Вітгенштейна, Г. Шостакова, Г. Лисаневича, В. Мадатова та ін.

Та нам хотілось би розповісти про інший портрет, який зберігається у Відділі історії російської культури Ермітажу. Це – портрет юного офіцера Олександрійського гусарського полку. Юні брати Петя і Микола Ростови із "Війни і миру" не були винятком за віком серед учасників битв з Наполеоном. Микола Раєвський, приміром, прихопив із собою в армію синів – 17-річного Олександра та 11-річного Миколу, записавши їх на службу в один із полків свого корпусу.

У момент вирішальної атаки французьких батареї Раєвський повів їх із собою на чолі Смоленського полку. Причому Миколку він вів за руку, а Олександр ніс прапор полку після загибелі прапорщика. Геройський приклад командира та його дітей до нестями надихнув солдат, і вони відкинули ворога. Цій події присвячене полотно відомого українського художника Миколи

Рядовий
Єлисаветградського
гусарського полку

Самокиша «Подвиг солдат Раєвського під Салтанівкою», що експонується у музеї-панорамі «Бородинська битва». Певно, не менш героїським хлопцем був і юний гусар Олександрійського полку з типовою українською зовнішністю. Незважаючи на юність (гусар, але безвусий!), наш земляк встиг повоювати, про що свідчить орден Володимира IV ступеня з бантом, який вручався тільки за бойові заслуги. Портрет виконано, як вважають військові історики, не пізніше 1814 року, коли відбулось нагородження учасників кампанії 1812 року. Олександрійський полк особливо відзначився у 1813-1814 роках у битвах під Дрезденом та Брієнном.

Олександрійських гусарів за відчайдушну хоробрість та зневагу до смерті називали "Полком безсмертних". Служити у ньому вважали за велику честь. Зокрема, з квітня 1916 по травень 1917 року в Олександрійському гусарському полку воював прапорщиком видатний російський поет Микола Гумільов, увічнив "безсмертних гусарів" у вірші:

*Взгляните: вот гусары смерти!
Игрою ратных перемён
Они, отчаянные черти,
Побеждены и взяты в плен.
Зато бессмертные гусары,
Те не сдаются никогда,
Войны невзгоды и удары
Для них как воздух и вода.
Ах, им опасен плен единый,
Опасен и безумно люб,
Девичьей шеи лебединой
И милых рук, и алых губ.*

Генералом юний гусар Олександрійського полку, напевне, не став, інакше б залишився відомим, як, приміром, уявний коханий М. Цветаєвої. А нам залишається слідом за поетесою з благоговінням повторити:

*В одной невероятной скачке
Вы прожили свой краткий век...
И ваши кудри, ваши бачки
Засыпал снег.
Три сотни побеждало – трое!
Лишь мертвый не вставал с земли.
Вы были дети и герои,
Вы все могли!*

"ДАВНО КРАСАВИЦАМИ СЛАВЕН ЕЛИСАВЕТЫ ПЕРВОЙ ГРАД..."

120 років тому народився "король" поетів
Ігор Северянін

Жа схилі життя Арсеній Тарковський згадував, що одне з найсильніших дитячих потрясінь він пережив тоді, коли його, шестирічного хлопчика, батьки взяли на вечір знаменитих російських поетів Ігоря Северяніна та Федора Сологуба в Єлисаветграді. Подумалось, а що коли ця подія має і зворотний зв'язок: відвідини Єлисаветграда, "поезоконцерт" у ньому чимось запам'яталися та відгукнулися у творчості й самих поетів? Щодо Ф. Сологуба, якого юний Арсеній Тарковський, відчувши своє покликання, відвідав першим після того, як виїхав з рідного міста, то надії не виправдалися. Ні, він дуже приязно зустрів юного єлисаветградського поета, не відбив у нього бажання займатися поезією. А от якихось єлисаветградських вражень в поезіях Ф. Сологуба виявити не вдалося. Інша справа – Ігор Северянін (1887-1941). Дослідники взагалі відзначають "відкритий і прямий автобіографізм його віршів". Мабуть, у жодного з російських поетів вірші та біографія так не переплітаються, не доповнюють одне одного, як у Северяніна. Досить детально і точно можна відтворити життя поета, користуючись тільки його віршами.

Знайомство з автобіографічним романом у віршах "Колокола собора чувств", написаним в 1923 році, перевершило всі наші сподівання. Перш ніж запропонувати читачам уривок із цього твору, маємо дещо нагадати.

Ігор Северянін (справжнє прізвище – Лотарьов) – найпопулярніший російський поет початку ХХ століття – носив титул "короля поетів". Він двічі у поетичних змаганнях за участі самого Володимира Маяковського визнавався слухачами кращим.

Ігор Северянін

Северяніна вважають основоположником нового жанру естрадного мистецтва, так званих поезоконцертів. Поетичний бум повторився у ХХ столітті іще раз, коли молоді Євген Євтушенко, Андрій Вознесенський, Роберт Рождественський та поети-барди

Володимир Висоцький, Булат Окуджава збирали на свої виступи під час хрущовської "відлиги" багатотисячні аудиторії.

Враженнями від одного із поезоконцертів Северяніна (цілком імовірно того, що мав місце в Єлисаветграді) ділиться уродженець нашого міста, поет А. М. Арго (Гольденберг) (1897-1968).

"Большими артистическими шагами в долгом черном сюртуке выходил на эстраду высокий мужчина с по-лошадиному вытянутым лицом. Заложив руки за спину, ножницами расставив ноги и крепко-крепко упираясь ими в землю, он смотрел перед собой, но никого не видел и начинал скандирование своих распевно-цезурованных строк. Публику он не замечал, не обращал на нее никакого внимания, но именно этот стиль исполнения приводил публику в экстаз..."

"Третий путь поэт" – так у віршованому романі Северянін називає свої поетичні виступи в Україні – відбувся 1914 року і проліг за маршрутом Катеринослав – Єлисаветград – Одеса.

Гадаємо, читачі належно оцінять грайливий за настроєм, легковажний за змістом, а загалом, досить приємний для нас відгук про перебування в Єлисаветграді одного із найяскравіших представників "срібного віку" російської поезії. Отже, "Колокола собора чувств" (частина третя, глава п'ята):

*Собрав знакомым всем приветы
И запечатал их в конверт,
Мы в городе Елисаветы
Даем впервые свой концерт...
Давно красавицами славен
Елисаветы первой град.
Мужчина каждый обезглавлен
Сердцами их, как говорят.
Брюнетки, рослые, смуглянки,
С белками синими слегка –
Вас, южные израильтянки,
Я узнаю издалека.
И здесь по городу мы ездим,
И здесь осмотрен город весь.
И здесь, как и везде, мы звездим,
И здесь, как там, и там, как здесь.
И здесь настроен я амурно,
Влюбляюсь в Сонку день за днем.
Вдруг на концерте Сонке дурно*

Внезапно стало. Мы ведем
Ее поспешно за кулисы,
К ней вызвав экстренно врача:
Трепещем мы за жизнь курсистки...
Рука ее так горяча...
Уложенная на диване,
Она без чувств. Буян, в кармане
Сжимая четвертной билет
И постарев на пару лет
В волнении носится от лестниц
По коридорам и фойе,
Где девы продают "кайе"
И лимонад, и на прелестниц
Не смотрит. Он несется вскачь
И восклицает: "Кто здесь врач?"
Но вот уже и доктор найден
И начинается осмотр.
Врач улыбается. Он бодр
И ей титъе из виноградин
Вливает в рот. Мы, ей пальто
Надев, ведем ее в авто.
Врач диагностирует, даже бровью
Не поведя: "Немного жар,
Обычный случай малокровья".
И деньги, как в резервуар,
В карман кладя: "О'ревуар" –
С улыбкою сквозь зубы цедит...

Р.З. Буян – псевдонім поета, співробітника кримських газет Володимира Івановича Сидорова (1880-1966), одного з організаторів "поезконцертів":

Концерт, озвучений помпезно,
Уже прошел. Успеху рад,
Буян в Елисаветград
Зовет приехать нас любезно.

Сонка – під цим іменем приховується кохана Сєверяніна Софія Сергіївна Шемардіна, яка брала участь в його концертах під псевдонімом Есклармонда Орлеанська. Хвороба, яка спіткала Сонку в Елисаветграді, виявилась надто поважною. Після повернення в Пітер та перебування в лікарні коханка зізналась Сєверяніну, що вагітна і чекає дитину від... Маяковського.

Січень

- 1 – 85 років від дня народження Івана Календюка (1922 - 1995), агронома, Героя Радянського Союзу (1944). Після війни працював у Долинському, Олександрівському та Ульяновському районах. Похований у смт Олександрівці Кіровоградської області.
- 65 років від дня народження (м. Новомиргород) Юрія Коваля, українського письменника. Працював відповідальним секретарем журналу "Жовтень" ("Дзвін") у Львові.
- 50 років від дня народження Валерія Альошина, економіста, народного депутата України (з 1994 р.). З 1979 по 1994 викладав у КДПІ ім. О.С. Пушкіна (нині Кіровоградський державний педагогічний університет ім. В.К. Винниченка). Заслужений економіст України.
- 2 – 70 років від дня народження (с. Верблюжка Новгородківського району) Анатолія Рожка, співака (бас), соліста Одеського театру опери і балету (1964-1975).
- 55 років від дня народження (с. Грузьке Голованівського району) Миколи Свидюка, композитора і співака. Автор популярних пісень "Рушники" (слова М. Сингаївського); "Доне моя, донечко" (слова О. Кононенка) та ін. Народний артист України (2001).
- 4 – 75 років від дня народження (с. Червоне Гайворонського району) Віктора Косяченка, критика і літературознавця. Був відповідальним секретарем Чернівецької організації Спільки письменників України, викладав у Чернівецькому університеті.
- 130 років від дня народження (м. Єлисаветград) Олександра Загарова (справжнє прізвище Фессінг) (1877-1944), театрального діяча: актора, режисера і педагога. Онук видатного українського художника І.П. Похитонова. Дебютував у МХТі (1898). Понад 10 років (1917-1926) працював у театрах України. Заслужений діяч мистецтв РРФСР.
- 85 років від дня народження (м. Єлисаветград) Юзефа Принцева, російського письменника, драматурга, кіносценариста.

- 5 – 70 років від дня народження (с. *Перегонівка Голованівського району*) Миколи Березовського, ученого-зоотехніка. Доктор сільськогосподарських наук, професор Полтавського сільськогосподарського інституту, член-кореспондент Української академії аграрних наук.
- 6 – 70 років від дня народження (с. *Липняжка Добровеличківського району*) Василя Єрмоленка, художника декоративно-ужиткового мистецтва, кераміста. Працював на Сумському фарфоровому заводі. Заслужений художник УРСР (1985).
- 7 – 95 років від дня народження (с. *Березівка Долинського району*) Івана Проценка (1912-1995), краєзнавця, педагога. Автор багатьох розвідок з історії Долинського району. У 1998 засновано районну краєзнавчу премію імені І.С. Проценка. Лауреат обласної краєзнавчої премії ім. В.М. Ястребова (1995).
- 9 – 80 років від дня народження (с. *Івангород Олександрівського району*) Василя Гуртового (1927-2004), організатора сільськогосподарського виробництва. Впродовж багатьох років (з 1966) був головою колгоспу в с. *Суботці Знам'янського району*. Герой Соціалістичної Праці (1979), заслужений працівник сільського господарства України.
- 10 – 85 років від дня народження (с. *Мануйлівка Маловисківського району*) Григорія Перебийноса, педагога, краєзнавця. З 1960 до 1982 працював директором Маловисківської СШ № 3 – однієї з кращих в області. Автор історико-краєзнавчих книг "Мала Виска", "Сучасники В.О. Сухомлинського" та ін. Заслужений учитель України, лауреат обласної краєзнавчої премії ім. В.М. Ястребова (2001).
- 11 – 70 років від дня народження (с. *Любо-Надеждівка Кіровоградського району*) Федора Непоменка, українського письменника. Живе і працює у Кіровограді.
- 13 – 170 років від дня народження (с.мт *Олександрівка*) Льва Мацієвича (1877-1910), корабельного інженера, одного з перших вітчизняних льотчиків, громадського діяча. Один із фундаторів Революційної Української Партії (РУП), яка ставила за мету створення самостійної Української держави; перша жертва російської авіації (загинув під час польоту).

- 14** – 55 років від дня народження (с. Голозківка Олександрійського району) Василя Моцного, державного діяча. З 1999 по 2003 – голова Кіровоградської обласної державної адміністрації. Доклав значних зусиль для реконструкції стадіону "Зірка", відкриття у Кіровограді обласного художнього музею. З 2003 – заступник міністра промислової політики України.
- 16** – 50 років від дня народження (с. Хащувате Гайворонського району) Василя Шамрая, правознавця. Доктор наук з державного управління, професор, академік Міжнародної кадрової академії та АН вищої школи України. Науковий консультант Верховної Ради.
- 20** – 95 років від дня народження (с. Івангород Олександрівського району) Віктора Корнера, контр-адмірала, Героя Радянського Союзу.
- 22** – 55 років від дня народження Володимира Гамалія, фізика, педагога, громадського діяча. Доктор фізико-математичних наук, професор Кіровоградського національного технічного університету, голова благодійного фонду "Відродження святинь" при Кіровоградській єпархії.
- 25** – 150 років від дня народження Олександра Браунера (1857-1941), українського зоолога, громадського діяча. Був земським статистиком, працював на Єлисаветградщині. Один з авторів єлисаветградського літературного альманаху "Степ", в якому представлений трьома оповіданнями. У 1923 відродив заповідник "Асканія-Нова".
- 65 років від дня народження (м. Кіровоград) Людмили Омельченко, українського лікаря. Доктор медичних наук (1986), професор (1994), автор трьох монографій і підручника "Медицина дитини" (1997). Член Міжнародної асоціації педіатрів, заслужений діяч науки і техніки України (1999).
- 26** – 125 років від дня народження (м. Єлисаветград) Івана Екскузовича (1882-1942), російського театрального діяча і архітектора. Працював архітектором у Петербурзі, після революції 1917 р. керував академічними театрами Москви і Ленінграда, автор першої в Росії книги з проблем сценічного проектування.

27 – 105 років від дня народження (с. Іванівка Новоархангельського району) Феодосія Гетьманця (1902-1988), лікаря і громадського діяча. Понад 40 років очолював дільничну лікарню у с. Добрянка Вільшанського району, зробив понад 10 тис. операцій. Заслужений лікар УРСР. Член Республіканського комітету захисту миру, нагороджений золотою медаллю "Борцєві за мир". Почесний громадянин с. Добрянки.

– 85 років від дня народження (с. Іванківці Знам'янського району) Галини Ляшенко, геолога і палеонтолога. Доктор геолого-мінералогічних наук, автор понад 60 наукових праць.

28 – 45 років від дня народження Олександра Охаткіна, українського іконописця. закінчив Олександрійську дитячу художню школу, Дніпропетровське художнє училище та Київський художній інститут. З 1993 викладає в Олександрійській ДХШ. Персональні виставки влаштовувалися в Києві, Кіровограді (2001) та інших містах.

29 – 105 років від дня народження (с. Красногірка Голованівського району) Петра Свірненка (1902-1962), полярного дослідника. В Арктиці провів 27 років, заповів поховати себе у зоні вічної мерзлоти. Герой Соціалістичної Праці. Відомий російський письменник І.С. Соколов-Микитов присвятив йому нарис у книзі "Давніє зустрічі" (1976), журналіст В.Г. Чопенко написав документальну повість "Полярний Робінзон".

– 55 років від дня народження Любові Кир'янової, художника-портретиста і педагога. З 1977 викладає у Кіровоградській дитячій художній школі, виконала близько 30 портретів представників творчої інтелігенції міста, пише ікони для кіровоградських храмів.

31 – 75 років від дня народження (м. Златопіль) Володимира Нечуйвітра, українського скульптора. Працює у галузі станкової і монументальної скульптури (пам'ятники, меморіальні дошки).

11.01.1752 (255 років тому). – Імператриця Єлизавета Петрівна підписала указ про заснування фортеці Св. Єлисавети. Вона призначалась для захисту Нової Сербії від набігів татар і запорізьких козаків. Однак спорудження фортеці Св. Єлисавети почалось 18 червня 1754 року – це день народження міста Єлисаветграда.

24.01.1917 (90 років тому). – Єлисаветград відвідала Велика княгиня Олена Петрівна, донька короля Сербії Петра Карагеоргієвича, дружина Великого Князя Івана Романова. У Єлисаветграді тоді мешкало понад 1000 сербських біженців. Її Королівську Величність було обрано головою Єлисаветградського комітету опіки сербських біженців, перебувала у місті п'ять днів.

26.01.1772 (235 років тому). – Закінчилася перша епідемія чуми в Єлисаветграді, яка тривала з листопада 1770 року; померло 1319 чоловік.

29.01.1752 (255 років тому). – Сенат видав Указ, в якому наказувалося: "...Побудувати земляну фортецю Св. Єлисавети, а для її спорудження надіслати до 2000 чоловік з малоросійських полків".

Січень 1947 (60 років тому). – У тодішніх кордонах нашої області вперше утворена Кіровоградська єпархія Російської Православної Церкви. Її першим предстоятелем Священний Синод призначив Преосвященного Михайла (Мельника) з найменуванням його єпископом Кіровоградським і Чигиринським.

Січень 1967 (40 років тому). – Створено Кіровоградську обласну організацію Українського товариства охорони пам'яток історії і культури.

ГРИШНА Й СВЯТА АННА ТА ТРОЄ ЇЇ ЧОЛОВІКІВ

190 років тому в

Єлисаветграді поселилася Анна Керн

Її жінці судилося вийти заміж 16-річною дівчиною за 52-річного генерала, бути коханою геніального поета, майже свого ровесника, а в другому шлюбі на 41-у році життя мати за чоловіка свого троюрідного брата, на 20 років молодшого від неї! Вона пережила всіх трьох. З трьох прізвищ, які вона носила, ні перше, дівоче, – Полторацька, ні третє – Маркова-Виноградська більшості читачів нічого не кажуть. Доля розпорядилася так, що уславило її друге за ліком прізвище, отримане від ненависного чоловіка. Досить вимовити: "Анна Петрівна Керн (1800-1879)", як все стає зрозуміло. На превеликий жаль, портретів Керн на сьогодні відомо лише три, і, розглядаючи їх, відчуваєш деяке розчарування. Розповіді сучасників, вірш Пушкіна "Я помню чудное мгновенье" малюють в уяві якусь надприродну, божественну вроду. Ну, а на портреті в медальйоні та на гравюрі бачимо привабливу молоду жінку, і не більше. Певно, Анна Петрівна не була, якщо використати сучасну термінологію, фотогенічною. І хоча фотографія була винайдена за її життя, та схоже на те, що Анну Петрівну не знімали, а художникам, які писали її портрети, явно не вдалося передати всі нюанси її незвичайної вроди.

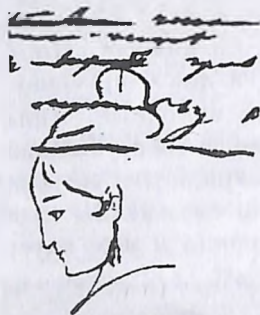

А.П. Керн

Історія кохання Пушкіна і Анни Керн відома всім із шкільних років. Писано-переписано про це стільки, що й підрахувати неможливо. Не обійдено "чудное мгновенье" й увагою наших краєзнавців. Адже Анна Петрівна з 17 до 19 років жила у Єлисаветграді, де служив її чоловік – генерал, грубий, скупий і страшенно ревнивий солдафон. "Мимолетное виденье, гений чистой красоты", як писав про Анну Пушкін, походила із старовинного українського роду Полторацьких, які жили на Полтавщині. До заміжжя Анна Полторацька безвизізно жила в Лубнах, її листи до кузин у Тригорське на Псковщині сповнені щирої любові до України. Дівчина в захваті від її природи, звичаїв,

пісень. Вона то розповідає, як разом з рядженими зустрічала Різдво і яким чудовим українським пісням вони її навчили, то змальовує дивовижну рослину – український барвінок, то кличе кузин відвідати найчарівніше у світі місто Київ і т. п.

Не вдаючись у подробиці історії кохання Пушкіна й Керн, давно і всебічно висвітлені дослідника ми, нагадаємо лише, що вперше вони зустрілися у Петербурзі у 1819 році. Пушкін відразу закохався в юну красуню з України, але вона тоді не звернула

Анна Керн.

Рис. О.С. Пушкіна

уваги на некрасивого кучерявого юнака, початкуючого поета. Друга зустріч відбулася через шість років у Тригорському. Керн на той час була закоханою в поезію Пушкіна і, щоб відновити знайомство з ним, вирішила відвідати родичів у Тригорському. Пушкін жив поруч у своєму Михайловському і часто бував у кузин Анни Керн. Там вона гостювала місяць, щодня зустрічаючись з Пушкіним. На прощання поет подарував коханій першу главу "Євгенія Онегіна", в нерозрізаних аркушах якого Анна знайшла

складений вчетверо папірець з віршем "Я помню чудное мгновенье".

Тримати в таємниці такий подарунок жодна жінка довго не змогла б. От і Керн віддала присвячений їй вірш для публікації в журнал "Северные цветы", а Михайло Глінка написав до них музику. Так народився знаменитий романс "Я помню чудное мгновенье".

Пушкін написав Анні ще шість любовних листів. Вони були настільки інтимними, пристрасними, що Анна Петрівна розлучилась з ними тільки в глибокій старості, продавши редакції журналу "Русская старина".

Була ще одна зустріч у Тригорському – восени 1825 року. Цього разу чоловік Анну одну не відпустив. І Пушкін, як простодушно розповідає Анна Петрівна, "дуже не поладнав" з генералом, а з нею "був, як і раніше, ніжним і навіть більше, ніж колись". Втретє вони зустрілися на початку 1826 року, у важкий для Анни час.

Вона покинула чоловіка, хоча й мала від нього двох дочок і залежала матеріально. А тут ще й померла мати, яка допомагала Анні. Пушкін, уже одружений, намагався допомогти коханій повернути маєток, невдало проданий батьком графу Шереметьєву. Для Анни Пушкін написав ще один вірш – "Я ехал к вам. Живые сны..."

Коли Пушкін загинув на дуелі, Анні було 36 років, і вона, судячи з усього, зберегла свою вроду. І тут починається інша історія кохання, не менш дивовижна, ніж попередня. В Анну закохується 17-річний кадет Петербузького корпусу О.В. Марков-Виноградський. Здавалось би, шлюб неможливий з багатьох причин: різниця у віці (майже 20 років), родинний зв'язок (закоханий юнак доводився Анні троюрідним братом), не погоджувався на розлучення перший чоловік. Та через шість років, після смерті генерала Керна, Анна все ж виходить заміж за троюрідного брата і стає Анною Петрівною Марковою-Виноградською. Він і вона жертвують заради шлюбу всім: кар'єрою, яку міг зробити юнак на військовому поприщі, генеральською пенсією, яку мала отримувати вдова, прихильністю рідних і громадською думкою. І все-таки свій шлюб вони вважали щасливим. Подружжя переїхало в рідну Україну, в маленьке село на Чернігівщині, де був родовий маєток Маркова-Виноградського. У них народився син, жили вони дуже скромно. Чоловік обожнював Анну Петрівну, її єдиним недоліком, як відзначають мемуаристи, була слабкість згадувати минуле, розповідати про кохання до неї великого поета. Та чоловік сам любив Пушкіна і охоче вибачав їй нескінченні спогади. Анна Петрівна пережила й третього чоловіка, який помер від раку молодим. В Україні, в Лубнах, вона писала свої знамениті "Спогади про Пушкіна", які високо цінують за щирість, за безцінні свідчення про поета. Останні роки Анна Петрівна мешкала в Москві. Навіть у старих енциклопедіях розповідалось, що, коли її везли на цвинтар, домовина з прахом Анни зустрілася з пам'ятником Пушкіну, який ввозили у Москву. Легенда ця виявилася настільки правдоподібною й прекрасною, що просто не хочеться її спростовувати. Насправді, в житті все було трохи інакше, по-своєму також зворушливо, але набагато прозаїчніше. Анна Петрівна померла за рік до урочистого відкриття пам'ятника поету. Але вона знала, що пам'ятник Пушкіну буде споруджено. В останні роки вона хворіла, і близькі намагались її не хвилювати. Та якось вранці вона прокинулась від страшного гуркоту на вулиці. Це шістнадцять битюгів тягли платформу з величезною гранітною плитою і застрягли. Ціною значних зусиль, підганянням коней вдалося зрушити з місця. Це везли граніт для п'єдесталу пам'ятника Пушкіну. Коли Анні Петрівні після її наполегливих розпитувань сказали, у чому справа, вона враз заспокоїлась і з щасливою усмішкою промовила: "А, нарешті! Ну, слава Богу, давно пора!"

Легенда, про яку ми згадували, надихнула поета Павла Антокольського на створення "Баллади о чудном мгновении".

Навіть дивно, що після цього (маю на увазі й себе звичайно) знаходяться люди, які намагаються розповідати своїми словами історію кохання поета і Анни. Як тут не згадати знаменитий пушкінський вислів: "Над вымыслом слезами обольюсь..."

Ми ж пропонуємо читачам цей вірш Антокольського.

БАЛЛАДА О ЧУДНОМ МГНОВЕНИИ

*Ей давно не спалось в дому деревянном.
Подходила старуха как тень к фортепьянам.
Напевала романс о мгновенье чудном
Голоском еле слышным, дыханьем трудным,
А по чести сказать, о мгновенье чудном,
Не осталось грусти в быту ее скудном,
Потому что барыня в глухой деревеньке
Проживала, как нищенка, на медные деньги.*

*Да и господи Боже, когда это было!
Да и вправду ли было, старуха забыла.
Как по лунной дорожке, в сверканье снега,
Приезжала к нему – вся томленье и нега.
Как в объятьях жарких, в молчанье ночи.
Он ее заклинал, целовал ей очи,
Как уснул на груди ее и дышал неровно,
Позабыла голубушка Анна Петровна...*

*А потом пришел ее час последний.
И всесветная слава, и светские сплетни
Отступили, потупясь, перед мирной кончиной.
Возгласил с волнением сам благочинный:
"Во блаженном успении вечный покой ей!"
Что в сравненье с этим счастье мирское!
Ничего не слыша, спала бездыханна
Раскрасавица Керн, боярыня Анна.*

*Отслужили службу, панихиду отпели.
По Тверскому тракту полозья скрипели.
И брели за гробом, колыхались в поле
Из родни и знакомцев десятков – не боле,
Не сановный люд, не знатные гости
Поспешали зарыть ее на погосте.*

Да лошадка по грудь в сугробе завязла,
Да крещенский мороз крепчал как назло.

Но пришлось процессии той сторониться.
Осадил, придержал правее возница,
Потому что в Москву, по воле народа,
Возвращался путник особого рода.
И горячие кони били оземь копытом,
Звонко ржали о чем-то еще не забытом.
И январское солнце багряным диском
Рассиялось о чем-то навеки близком.

Вот он – отлит на диво из гулкой бронзы,
Шляпу снял, загляделся на день морозный.
Вот в крылатом плаще, в гражданской одежде,
Он стоит, кудрявый и смелый, как прежде.
Только страшно вырос, – прикиньте, смертьте.
Сколько весит на глаз такое бессмертье!
Только страшно юн и страшно спокоен, –
Поглядите, правнуки, – точно такой он!

Так в последний раз они повстречались,
Ничего не помня, ни о чем не печалась.
Так метель крылом своим безрассудным
Осеняла их во мгновенье чудном,
Так метель обвенчала нежно и грозно
Смертный прах старухи с бессмертной бронзой,
Двух любовников страстных, отпылавших розно.
Что простились рано, а встретились поздно.

То хто ж вона, Анна Петрівна Керн? Грішниця чи свята? За всіма параметрами християнської моралі – напевно ж грішниця! Так би воно й було, коли б Анні не пощастило зустріти генія, стати його коханою, натхненницею, музою, співавтором безсмертних віршів про їхнє кохання, погрітисся у променях слави поета. В релігії під назвою Пушкін вона давно канонізована, вона – свята, вона – "геній чистої краси".

Незвичайна жінка, фатальна жінка з дивовижною долею. Не випадково знак Водолія, під яким народилась Анна Керн, вважається найекстравагантнішим, найсуперечливішим серед знаків зодіаку.

Лютий

- 2 – 195 років від дня народження *Євгена Гребінки (1812-1848)*, українського письменника. *Єлисаветград* відвідав у червні 1843; гостював у брата Аполлона, офіцера *Єлисаветградського гусарського полку*.
- 165 років від дня народження (м. *Новомиргород*) *Олександра Детенгофа (1842-1907)*, російського письменника (псевдонім *Молотов*). Багато нарисів присвятив педагогічним проблемам. Найвидатніший твір – "Отголоски 60-х гг. Очерки и рассказы А. Молотова" (у 2-х томах, 1900).
- 110 років від дня народження (смт *Новоархангельськ*) *Євгена Маланюка (1897-1968)*, українського поета, культуролога, історіософа. Автор 20 поетичних книг, есеїв та літературно-критичних праць. *Кіровоградська* обласна державна адміністрація та обласна рада заснували обласну літературну премію імені Є.Ф. Маланюка.
- 55 років від дня народження (с. *Бірки Олександрівського району*) *Сергія Пересунька*, правознавця, політичного і громадського діяча. Народний депутат України (1998-2002). Ініціатор створення в Україні Національного законотворчого центру. Заслужений юрист України (2000).
- 5 – 85 років від дня народження (с. *Попельнасте Олександрійського району*) *Григорія Аврахова*, літературознавця і текстолога. Один з кращих дослідників творчості *Лесі Українки*.
- 7 – 160 років від дня народження *Олександра Русова (1847-1915)*, етнографа, фольклориста, земського статистика та громадського діяча. *Учителював у Златопільській гімназії. У 1883 з дружиною Софією Русовою жив у Єлисаветграді.* Для літературно-мистецького та громадсько-політичного альманаху "Степ" (1886) підготував статтю "Обласні начала земської статистики".
- 90 років від дня народження (с. *Стара Осота Олександрівського району*) *Никифора Євтушенка (1917-2002)*, штурмана бомбардувального полку під час Великої Вітчизняної війни, Героя Радянського Союзу.

- 9 – 285 років від дня народження *Сергія Мельгунова* (1722-1788), російського військового і державного діяча. У 1763-1765 – головний командир Нової Сербії, губернатор Новоросійської губернії, генерал-поручик. 7.11.1763 відкрив при фортеці Св. Єлисавети першу школу, розпочав на території нашого краю археологічні розкопки. У Литій могилі (с. Кучерівка Знам'янського району) було знайдено у 1763 найбагатше скіфське поховання з великою кількістю прикрас (так званий "Мельгуновський скарб").
- 185 років від дня народження *Михайла Дубельта* (1822-1900), російського військового діяча. Син управляючого III відділенням, генерала Леонтія Дубельта. У чині полковника був начальником штабу 2-го резервного кавалерійського корпусу, який дислокувався в Єлисаветграді; декілька років жив у ньому з дружиною Наталією Пушкіною (донькою поета) та дітьми.
- 10 – 75 років від дня народження (с. Гурівка Долинського району) *Івана Буяна*, українського економіста. Доктор економічних наук (1979), заслужений діяч науки і техніки України (2000), професор. Викладав у Київському університеті ім. Г. Шевченка, Інституті економіки АН УРСР, Київському інституті харчової промисловості, Тернопільській академії народного господарства.
- 12 – 115 років від дня народження (м. Новогеоргіївськ) *Григорія Бондаренка* (1892-1969), українського художника-графіка. Викладав у Харківському художньо-промисловому інституті (1945-1969); твори зберігаються у музеях Києва, Львова, Харкова та інших міст.
- 75 років від дня народження (м. Знам'янка) *Євгена Кібкала*, оперного співака (баритон). У 1956-1976 – соліст Великого театру СРСР, народний артист СРСР (1970).
- 60 років від дня народження *Людмили Сараскіної*, російського літературознавця. У 1969 закінчила КДПІ ім. О.С. Пушкіна, викладала в ньому до 1972. З 1976 працює в Інституті Російської Академії Освіти, провідний науковий співробітник. Доктор філологічних наук (1993).
- 13 – 100 років від дня народження (с. Петроострів Новомиргородського району) *Євгена Поповкіна* (1907-1968), російського письменника. Був головним редактором журналу

- "Москва" (1958-1968). Найпопулярніший твір-трилогія "Сім'я Рубанюків" (1947-1951). Лауреат Державної премії СРСР (1952).
- 13** – 100 років від дня народження (с. Завадівека поблизу Єлисаветграда) Віктора Савіна (1907-1971), українського художника. Жив і працював у Львові. Декілька творів зберігається у Кіровоградському меморіальному музеї М.Л. Кропивницького. Заслужений діяч мистецтв УРСР (1964).
- 14** – 110 років від дня народження (м. Єлисаветград) Абрама Гольденберга (1897-1968), російського поета, сатирика, драматурга, перекладача. Випускника Єлисаветградської гімназії 1914 р., відвідував аматорський театральний гурток заводу Ельворті. Постійний автор всесоюзного сатиричного журналу "Крокодил". Друкувався під псевдонімом Арго.
- 14** – 70 років від дня народження Анатолія Кохана, лікаря, краєзнавця. З 1963 живе і працює у м. Олександрії. Кандидат медичних наук (1980). Дослідник історії Олександрійського району: автор путівника "Александрія" (1986), книги-реквієму "Євреї Александрії" (2004) та інших краєзнавчих праць.
- 14** – 55 років від дня народження Наталії Федоренко, художниці декоративно-прикладного мистецтва. Працює в галузі монументально-декоративного текстилю (батики). Твори зберігаються у музеях та приватних збірках України, Росії, Польщі, Великої Британії, Канади. Заслужений художник України (2001). Лауреат обласної премії ім. Я.В. Паученка (2003).
- 14** – 55 років від дня народження Валентини Дронової, української актриси. З 1970 до 1989 працювала у Кіровоградському обласному українському музично-драматичному театрі ім. М.Л. Кропивницького. Заслужена артистка УРСР (1979).
- 15** – 95 років від дня народження (с. Суботці Знам'янського району) Трифона Грузина, українського актора і педагога. Працював у Молдавському музично-драматичному театрі (з 1943), викладав у Кишинівському інституті мистецтв, знімався в кіно. Народний артист Молдавської РСР (1962).
- 15** – 95 років від дня народження (с. Куцеволівка Онуфріївського району) Дмитра Овсієнка, українського

фізика. Працював в Інституті металофізики АН УРСР (з 1948). Доктор фізико-математичних наук (1964), професор (1966). заслужений діяч науки і техніки УРСР (1982).

– 55 років від дня народження (с. *Кальніболота Новоархангельського району*) *Валерія М'ятовича*, журналіста, видавця. З 1991 – головний редактор газети обласної державної адміністрації та обласної ради "Народне слово". Видавав історико-краєзнавчий додаток до неї "Єлисавет", газету для жінок "Наталі", інформаційно-розважальний та пізнавальний тижневик "Чому?". Заснував щорічну премію редакції газети "НС" ім. В.К. Винниченка, друкарню часопису. З листопада 2005 – головний редактор і засновник щомісячного загальноукраїнського журналу "Хобі" (Світ наших захоплень).

16 – 140 років від дня народження *Єфросинії Азгуріди* (псевдонім *Зарницька*) (1867-1936), української актриси і співачки (сопрано). З 1889 виступала у трупі М.Л. Кропивницького. Газета "Елисаветградский вестник" (1889) відзначила її дебют, назвавши "зіркою, яка незабаром спалахне яскравим промінням".

– 65 років від дня народження *Федора Топольного*, біолога, педагога. Доктор біологічних наук, професор *Кіровоградського національного технічного університету*, автор 80 наукових праць.

16 – 55 років від дня народження (м. *Кіровоград*) *Володимира Моциньського*, тележурналіста, режисера. На *Кіровоградському* телебаченні працює з 1986. Режисер-постановник фільмів "Голгофа Володимира Винниченка", "Незгасимий вогонь Холодного Яру", "А стіл один для прадіда і діда (Арсен Тарковський)" та ін. Лауреат премії ім. В.К. Винниченка Українського фонду культури, обласної краєзнавчої премії ім. В.М. Ястребова (2003). Один з фундаторів польської громади "Полонія" ім. К. Шимановського у *Кіровограді*.

17 – 140 років від дня народження *Петра Ганського* (1867-1942), українського живописця. Навчався у *Єлисаветградському* земському реальному училищі, відвідував Вечірні Рисувальні Класи. Після 1919 – в еміграції (Франція).

18 – 125 років від дня народження *Архипа Тесленка* (1882-1911), українського письменника. У 1901-1902 навчався в училищі телеграфістів на ст. Долинська.

20 – 300 років від дня народження *Івана Глебова* (1707-1774), російського військового діяча. Керував будівництвом фортеці Св. Єлисавети та розселенням сербських переселенців, був головним командиром Нової Сербії (1751-1756). Генерал-лейтенант.

20 – 115 років від дня народження *Сидора Королюка* (1892-1983), історика, педагога. З 1936 до 1957 був ректором Кіровоградського педагогічного інституту, кандидат історичних наук.

21 – 130 років від дня народження (м. Єлисаветград) *Наума Прусліна* (1877-1943), композитора і диригента. Працював у театрі "Березіль", в українському драматичному театрі ім. І.Я. Франка. Автор оперети "Вій", двох сонат, музики до театральних спектаклів, кінофільму "Украдене щастя". Заслужений артист УРСР (1940).

– 95 років від дня народження (м. Єлисаветград) *Федора Корнєєва* (1912-1993), українського кінооператора. З 1934 по 1939 працював на Київській студії художніх фільмів, де зняв кінокартини "Наталка Полтавка" та "Українські пісні на екрані". З 1944 на студії "Київнаукфільм" зняв близько 50 науково-популярних та навчальних стрічок.

– 70 років від дня народження (м. Кірово, колишній Єлисаветград) *Бориса Чижова*, авіатора і парашутиста. Понад півстоліття віддав авіації, його життя пов'язане з історією Кіровоградських льотних навчальних закладів (військове авіаційне училище льотчиків, школа вищої льотної підготовки, вище льотне училище цивільної авіації, державна льотна академія). Автор книг "Воспоминання пилота", "В небе Кироваграда". Працює директором музею КДЛАУ.

24 – 90 років від дня народження (с. Гаївка Кіровоградського району) *Григорія Доленка*, українського геолога. З 1963 працював директором інституту геології і геохімії гарячих копалин АН УРСР. Член-кореспондент АН УРСР (1964). Лауреат Державної премії УРСР (1971).

– 90 років від дня народження *Олекси Різникова*, українського письменника, учасника дисидентського руху

60-х років XX століття. Працював освітлювачем сцени у *Кіровоградському* музично-драматичному театрі ім. М.Л. Кропивницького. Двічі засуджувався за "антирадянську діяльність" (1958, 1971). У повісті "Тиждень укрмови" події відбуваються у *Кіровограді*.

– 60 років від дня народження (м. *Кіровоград*) *Валерія Кальченка*, державного і громадського діяча. Був першим керівником міністерства з надзвичайних ситуацій України (з 1993), очолював *Кіровоградську* обласну державну адміністрацію, обраний міським головою (2006), народний депутат України.

25 – 105 років від дня народження (с. *Хащувате Гайворонського району*) *Олексія Повстенка*, інженера, архітектора, історика українського мистецтва. Професор, академік Української Вільної Академії Наук в США. Автор багатьох праць та словників.

15.02.1922 (85 років тому). – У приміщенні *Єлисаветградського* гарнізонного клубу розпочався інсценізований судовий процес над колишнім білим генералом Яковом Слащовим. Тривав чотири дні. Генералу, штаб якого восени 1919 дислокувався в *Єлисаветграді*, інкримінувалась страта в місті командира партизанського загону А. Стратієнка та 12 його товаришів. Вирок: визнати винним і засудити до страти, однак, враховуючи, що Слащов розкався і повернувся на батьківщину, простити.

21.02.1902 (105 років тому). – В *Єлисаветграді* з нагоди 50-річчя від дня смерті Миколи Гоголя громадськість міста спорудила пам'ятник письменнику, один з перших у Російській імперії. Бюст, виконаний відомим скульптором Борисом Едуардсом, було встановлено на вулиці Безпопівській, перейменованій на Гоголя (будинок № 38). З 1972 перебуває на реставрації.

Лютий 1917 (90 років тому). – У *Єлисаветграді* створено симфонічний оркестр під керуванням диригента Н.М. Мілеанта.

Лютий 1917 (90 років тому). – У газеті "Голос Юга" друкуються "Листи із Англії" відомого журналіста, публіциста і перекладача Діонео. Це псевдонім уродження *Єлисаветграда* Ісаака Шкловського (1864-1935), який співробітничав з газетою рідного міста.

Лютий 1922 (85 років тому). – У *Єлисаветградському* окрузі голодувало 32 відсотки населення.

"ПРАВДА" ПОХОВАЛА, "ОГОНЕК" ВОСКРЕСИВ

110 років тому вперше надруковано
роман Е.-Л. Войнич "Овід"

Задався скептичний вислів російського письменника Михайла Берга: *"Шляхи історії несповідимі, оскільки Бог – творець її, а ім'я йому – Абсурд!"*

Ще не так давно про народовольців-терористів історики писали із захопленням як про героїв, як про предтеч більшовиків, хоча сам вождь вважав, що "вони підуть іншим шляхом".

Проте всьому світові давно було відомо, що батьківщина політичного тероризму – Росія та її спадкоємець СРСР.

Жодна країна світу не має такої багатющої історії політичних вбивств, як та, в якій ми донедавна жили. Не випадково, що й найвидатніший антитерористичний твір також народився в Росії – це роман "Біси" Ф. Достоевського. Проте в СРСР він був фактично заборонений. Натомість пропагувались зовсім інші книги. В історії літератури, особливо шанованої більшовиками як "підручники життя", вибудовується чіткий ланцюжок: "Що робити?" М. Чернишевського, "Овід" Е.-Л. Войнич та "Як гартувалася сталь" М. Островського. Можна навіть сказати, що Рахметов (той, який, пам'ятаєте, любляв спати, загартовуючи волю, на гвіздках) породив Овода, а той, у свою чергу, Павку Корчагіна.

Щодо Овода, то; як відомо, його прототипом вважається наш земляк (уродженець с. Новий Стародуб Петрівського району) Сергій Степняк-Кравчинський (1851-1895). Він досить вдало поєднував терористичну й письменницьку діяльність, аж поки через власну необережність не потрапив під поїзд у Лондоні. Як для знаменитого терориста, то смерть – зовсім не геройська. З яким щирим захватом ми читали про подвиги Степняка-Кравчинського, зокрема про те, як він 4 серпня 1878 року у Петербурзі зарізав кинджалом шефа жандармів генерал-

Е.-Л. Войнич

С.М. Кравчинський

лейтенанта Мезенцева! Втім, дійсно, особистість це була яскрава й обдарована, яка щиро бажала добра народові. Досить сказати, що Степняк-Кравчинський вільно володів, навіть писав свої твори, англійською та італійською мовами, крім російської, звісно.

Не будемо втомлювати читачів детальним переказом біографії ні Етель-Ліліан Войнич (1864-1960), ні Степняка-Кравчинського. Це неодноразово робилося до нас. Зупинимось на маловідомих фактах з життя письменниці. Етель-Ліліан – донька відомого математика Д. Буля (Степняк-Кравчинський жартома називав її Булочкою). Вона закінчила консерваторію у Берліні, а потім два роки (1887-1889) провела в Росії, де й познайомилася з багатьма революціонерами. Відвідала Е.-Л. Войнич у 1895 році Львів, мала зустрічі з М. Павликом та І. Франком. У 1892 році вийшла заміж за польського емігранта-революціонера М. Войничча, який втік із сибірського заслання. За порадою Степняка-Кравчинського захопилася перекладами й популяризацією російської та української літератури. Зокрема, у 1911 році видала в Лондоні збірник під назвою "Шість віршів Тараса Шевченка", в який чомусь включила й переклад "Пісні про купця Калашникова" Лермонтова.

"Овід" – перший роман Е.-Л. Войнич, який побачив світ у 1897 році, а через півроку з'явився російською мовою. Це, безперечно, кращий твір англійської письменниці. Всі наступні її романи – "Джек Реймонд" (1901), "Олівія Летем" (1904), "Перервана дружба", або "Овід у вигнанні" (1910) та "Скинь взуття своє" (1945) – відомі сьогодні хіба що дослідникам творчості письменниці. У 1920 році Е.-Л. Войнич разом із чоловіком переїждить до США, де займається головним чином музикою.

Тому й не дивно, що в історії англійської літератури Е.-Л. Войнич посідає досить скромне місце. Та й її кращий роман "Овід" у жодній країні світу, крім СРСР, не мав такої популярності. Цифри вражають: за роки радянської влади "Овід" видавався 180 разів загальним тиражем понад 11 мільйонів примірників на 24-х мовах народів СРСР. Тому Войнич сміливо можна назвати найпопулярнішою "радянською" письменницею. А проте "віддячили" їй в СРСР досить своєрідно: письменницю завчасно... поховали.

Неймовірно, але факт: до 1954 року в СРСР Етель-Ліліан Войнич вважали давно померлою, не знала її вона про свою нечувану популярність у Радянському Союзі. Про цей курйоз у 1966 році розповів своїм читачам московський журнал "Огонек".

Стаття журналістки К. Сафоновой називається "Є думка: стільки не живуть". Поховала Войнич найголовніша та найправдивіша газета країни. "Правда" у 1954 році надрукувала фейлетон, у якому були такі рядки: *"... Нині покійній Етель-Ліліан Войнич і не снились ті гонорари, які сьогодні отримують деякі драматурги, котрі пишуть інсценізації за її романом..."*

Однак молодий літературознавець Євгенія Таратута, співробітник Інституту світової літератури, засумнівалась, а чи дійсно автор "Овода" покійна? До речі, Євгенія Олександрівна, дослідниця творчості Степняка-Кравчинського та Войнич, приїздила до нашого міста, побувавши на відкритті меморіальної дошки прототипу Овода на його батьківщині, листувалася з музейними працівниками та краєзнавцями. Адже її рід походить з нашого краю. Вона доводиться племінницею відомому революціонеру Віктору Таратуті (1881-1926) на честь якого у Кіровограді названо ремонтно-механічний завод.

Так-от, натрапивши в "Правде" на згаданий матеріал, Є. Таратута зателефонувала до редакції, звідки їй роздратовано відповіли: *"Ви що, рахувати не вмієте? Так довго не живуть! Коли "Правда" пише, що Войнич покійна, значить так воно і є"*. І тут Євгенія Таратута, дошукуючись істини, відкрила, що остання згадка про Войнич у радянській літературі датується... 1929 роком. Зате у щорічному американському довідникові "Хто є хто?" за 1954 рік була вказана навіть адреса "покійної": "450 Вест, 24-а вулиця, Нью-Йорк".

У 1955 році Є. Таратута надрукувала в "Огоньке" статтю "Овід" і його автор", щоправда, вибачитись за "Правду" журнал не ризикнув. Можна уявити, з яким хвилюванням старезна, забута письменниця читала про себе цей матеріал. Войнич встигла навіть отримати солідні гонорари за видання своїх творів у СРСР. Не відомо тільки, чи встигли розрахуватися з нею повністю?

Потім Войнич відвідала делегація радянських письменників. Померла автор "Овода" 27 червня 1960 року; їй минав 97 рік. Готуючи цю публікацію, я перечитав роман "Овід" з не меншим інтересом, ніж в юності. Та вже не фанатик Овід ("Або Бог, або я!") викликав моє співчуття, а його батько кардинал Монтанеллі, щиро віруюча людина, – по-справжньому трагічний образ. Безумовно, й інші романи, які виховували "полум'яних самовідданих революціонерів", сьогодні сприймаються інакше. А на честь Етель-Ліліан Войнич радянські астрономи назвали одну з малих планет.

Березень

1 – 70 років від дня народження (м. Олександрія) Євгенії Бузанєвої, українського фізика. Доктор фізикоматематичних наук, професор Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка. Наукові розробки стосуються молекулярної електроніки та біоелектроніки. Праці друкувалися у Москві (Росія), Бостоні (США), Лондоні (Англія).

– 75 років від дня народження Івана Марона, інженера-будівельника. З 1974 – генеральний директор ВО "Дніпроенергобудпром" у м. Світловодську. Представлений у Золотій книзі ділової еліти України. Заслужений будівельник України (1989). Заслужений енергетик України (1982). Почесний громадянин м. Світловодська (2004).

7 – 125 років від дня народження Григорія Коссака (1882-1939), українського військового діяча. Командир полку Українських Січових Стрільців, згодом командуючий корпусом Української Галицької Армії. Влітку 1918 (протягом чотирьох місяців) перебував на Єлисаветградщині на чолі Вишколу УСС, який дислокувався у с. Грузькому Кіровоградського району.

8 – 95 років від дня народження (с. Йосипівка Ульяновського району) Йосипа Кулика, Героя Радянського Союзу.

– 80 років від дня народження Юрія Цюкала (1927-2003), інженера. З 1964 до 2003 працював головним інженером Олександрівського цукрового заводу. Кандидат технічних наук. Заслужений працівник промисловості України. Дійсний член Академії інженерних наук України.

10 – 230 років від дня народження Устима Кармалюка (1787-1835), легендарного ватажка українських селян. У юності за непослух був відданий у солдати до Єлисаветграда, звідки невдовзі утік із зброєю. Знав декілька іноземних мов, відзначався розумом і благородством. Керовані ним повстанські загони (до 20 тис. селян) вчинили понад 1000 нападів на поміщицькі садиби.

– 60 років від дня народження (с. Перегонівка Новоархангельського району) Володимира Мостового, журналіста. Працював у журналі "Радянська школа"

(1970-1975), у газетах "Вечірній Київ" (1976-1977), "Прапор комунізму" (1978-1990) та "Хрещатик" (1990-1994). З 1994 – головний редактор популярного тижневика "Дзеркало тижня".

12 – 80 років від дня народження *Любові Манорик*, педагога. У 1948-1952 викладала у Бобринецькому сільськогосподарському технікуму. З 1962 до 1992 – директор станції юних натуралістів у Києві. Заслужений вчитель УРСР.

13 – 100 років від дня народження (м. Єлисаветград) *Петра Ойфи*, російського поета і перекладача, автора шести поетичних книг.

– 70 років від дня народження (м. Кірово-Кіровоград) *Анатолія Отяна*, письменника. За фахом – інженер-будівельник, майстер спорту СРСР з парашутного спорту, був членом збірної команди УРСР. Нині живе у ФРН (м. Франкфурт-на-Майні). Автор фантастичних творів, оповідань, мемуарів.

14 – 105 років від дня народження (м. Єлисаветград) *Давида Бушмича* (1902-1995), лікаря-офтальмолога. З 1939 до 1976 – керівник відділу пересадки рогівки в Інституті очних хвороб і тканинної терапії (м. Одеса). Доктор медичних наук (1958), професор. З 1991 жив у США, де й помер.

– 60 років від дня народження (с. Іванівка Олександрівського району) *Кузьми Повелька*, журналіста, письменника. Був редактором міської газети "Вільне слово" в Олександрії. Автор книг "Фатальні три дзвінка" (1994), "Талісман" (1996) та ін.

– 55 років від дня народження *Віктора Шишкіна*, правознавця. Народний депутат України від *Кіровоградщини* (1990-1994). Перший генеральний прокурор незалежної Української держави (1991-1993). Заслужений юрист України (1996).

15 – 155 років від дня народження *Василя Флоровського*, державного діяча, протоієрея. З 1882 до 1894 жив і працював у м. Єлисаветграді: смотритель духовного училища, законовчитель земського реального училища та чоловічої гімназії. Згодом став ректором Одеської духовної семінарії, редактором "Херсонских Епархиальных Ведомостей", настоятелем Одеського кафедрального Спасо-Преображенського собору. Помітний слід в історії Православ'я

і російської культури залишили його діти Георгій, Антон і Клавдія Флоровські, які народилися в Єлисаветграді.

– 70 років від дня народження (с. *Созонівка Кіровоградського району*) *Юрія Архангельського*, економіста. Працював в Інституті економіки АН УРСР (1962-1967) та Інституті кібернетики. Доктор економічних наук (1986), фахівець у галузі математичного моделювання економіки. З 1997 – головний науковий співробітник Академії державного управління при Президентові України.

15 – 60 років від дня народження (с. *Дмитрівка Знам'янського району*) *Любові Скоромної*, концертно-камерної співачки (сопрано). Солістка Київської філармонії (з 1981). Заслужена артистка України (1994).

– 110 років від дня народження (с. *Кошарки Златопільської волості*) *Ларіона Завгороднього* (1897-1923), отамана Холодноярської республіки. У 1921 командував 1-м Холодноярським кінним полком, що діяв переважно у *Єлисаветградському та Олександрійському повітах*. Навіть вороги за відчайдушну відвагу називали його "лицарем лісів". Загинув під час повстання в'язнів у Лук'янівській тюрмі.

16 – 60 років від дня народження (м. *Кіровоград*) *Анатолія Пунгіна*, живописця, графіка та монументаліста. Учасник багатьох республіканських та зарубіжних виставок. Виконав вітражі для інтер'єрів ОУНБ ім. Д.І. Чижевського.

17 – 160 років від дня народження *Федора Вовка* (1847-1918), антрополога, археолога і етнографа. У 1908 відвідав у *Єлисаветграді* свого давнього знайомого часів еміграції Павла Рябкова, якого залучив до створення українського розділу Етнографічного музею у Петербурзі. Довів, що українці за антропологічним типом різняться від росіян.

21 – 165 років від дня народження *Миколи Лисенка* (1842-1912), композитора, фундатора української класичної музики. *Раннє дитинство провів у м. Крилові, де батько служив у Кірасирському полку. Виступав з концертом у Єлисаветграді (1890); у 1892 декілька місяців жив у с. Орлова Балка Знам'янського району у брата Андрія Лисенка. В Єлисаветграді з 1904 до 1917 жила з чоловіком Костянтином Шилом, викладачем комерційного училища, донька композитора Галина Лисенко.*

- 21** – 95 років від дня народження (с. Баштинне Петрівського району) Олексія Галугана (1912-1948), Героя Радянського Союзу.
- 23** – 100 років від дня народження (с. Калантаїв Світловодського району) Олексія Панченка (1907-1948), Героя Радянського Союзу.
- 24** – 70 років від дня народження (с. Панчеве Новомиргородського району) Валентина Маткевича, доктора сільськогосподарських наук, професора Кіровоградського національного технічного університету.
- 29** – 120 років від дня народження Олексія Гмирьова (1887-1911), пролетарського поета. Був арештований 9.01.1906 у Єлисаветграді за сфабрикованим звинуваченням. Більшість віршів написав у Єлисаветградській та Херсонській в'язницях.
- 30** – 105 років від дня народження (с. Дмитрівка Знам'янського району) Олексія Філіпова (1902-1955), українського педагога. З 1938 до 1955 працював заступником міністра народної освіти УРСР, редагував журнал "Радянська школа" (1947-1951).

7.03.1917 (90 років тому). – В Єлисаветграді обрано виконком Ради робітничих депутатів.

7.03.1917 (90 років тому). – В Єлисаветграді розгромлено будинок розпусти.

11.03.1917 (90 років тому). – Вперше за свою історію єлисаветградська газета "Голос Юга" друкує один з матеріалів українською мовою.

14.03.1917 (90 років тому). – Член Державної Думи, голова Єлисаветградської повітової земської управи *Сергій Варун-Секрет* Тимчасовим Урядом призначений комісаром Єлисаветградського повіту.

22.03.1917 (90 років тому). – У Єлисаветграді засновано Постійну Раду робітників-українців.

ВІН ВИМАГАВ ЛИШЕ ОДНОГО – ПРАВА НА ВІДЧАЙ

*80 років тому побачив світ
роман Юрія Олеші "Заздрість"*

Сказати, що доля Юрія Олеші (1899-1960) – незвичайна, значить не сказати нічого, настільки історія його життя насичена трагічним підтекстом. А починати слід з того, що геніально обдарований польський хлопчик народився в Україні, в нашому Єлисаветграді, а став класиком... російської літератури, в якій, виявився зрештою "зайвим". Йому довелося жити в епоху трагедії поколінь – загибелі старої інтелігенції, яскравим представником якої він був, і народження так званої "радянської" з її ковбасною психологією, всепоглинаючою заздрістю, відданістю Системі та її вождям. Система нещадно нищила талановитих особистостей: кого фізично, кого морально. Олеша, схоже, за якимсь сатанинським задумом мав бути розчавлений морально: спитися, деградувати і головне – не писати!

Роман "Заздрість", казка "Три товстуни", дві п'єси, десяток оповідань – все це було написано Олешею до Першого з'їзду радянських письменників 1934 року, до його знаменитої промови-сповіді. Далеко не кожен письменник у 35 років міг похвалитися такими творчими досягненнями. Більше того, проза Олеші, вважає Віктор Шкловський, *"визначала ритм літератури того часу"*. І раптом – як відрізало: на два

Ю. Олеша

десятиліття, по суті до кінця життя – мовчання. Більшість сучасників вважала, що Олеша як письменник, неперевершений чарівник слова, скінчився. А тим часом Юрій Карлович писав свою головну книгу – "книгу про власне життя". Вона побачила світ лише після смерті автора у 1965 році під назвою "Жодного дня без рядка" зі значними, як недавно з'ясувалося, купюрами. 1998 року книга вийшла у повному обсязі під назвою "Юрій Олеша."

Книга прощання". Це твір синтетичного жанру: щоденник, мемуари, роздуми, фрагменти невілених творчих задумів і т. п. Поєдинок із Системою все-таки закінчився перемогою Юрія Олеші. Він, хоч як вона йому не перешкоджала, написав дивовижну книгу – явище у світовій літературі: книгу про себе і свій час.

На жаль, крім того, що сам Олеша написав про Єлисаветград, в якому народився 100 років тому, мало що можна додати, бо ця тема поки що краєзнавцями всерйоз не досліджувалася:

"Я нічого не можу сказати про це місто такого, що дало б йому якусь вагому характеристику. Я прожив у ньому лише декілька дитячих років, після чого опинився уже в Одесі, куди переїхали батьки. Значно пізніше, уже юнаком, я побував у Єлисаветграді, але їй тоді побачив лише південні провінційні вулиці з соняшниками. Співав півень, білили та жовтіли соняхи – от і все моє сприйняття міста, де я народився".

Чомусь письменник не згадує, що після їхнього відїзду до Одеси, в Єлисаветграді залишився жити у "будинку Очесальського на вулиці Петровській" Мамерт Антонович Олеша – рідний брат батька, який працював старшим контролером акцизного окружного управління.

Сучасний американський дослідник російської літератури О. Жолковський відзначає: *"Олеша был знаменит своей пророческой проницательностью и щедрым раздариванием творческих идей". Як із гоголівської "Шинелі" вийшла російська література XIX ст., так із олешівської "Заздрості" взяли тематику та проблематику своїх творів М. Булгаков, І. Ільф та Е. Петров, М. Зощенко, О. Мандельштам та інші.*

А народився Юрій Олеша у збіднілій дворянській родині польського походження. Відомо, що свій фамільний герб, на якому був зображений олень із золотою короною, він з гордістю все життя носив на ланцюжку. Його рідною мовою, мовою дитинства, була польська мова. Тим дивовижніше, що він згодом настільки досконало оволодів російською мовою, що став класиком російської літератури, подібно до того, як інший поляк, Юзеф Коженювський (Джозеф Конрад) – англійської.

Перша книга, яку Олеша прочитав, була польською – "Басні людві" ("Народні перекази"). Олеша згадує, як батько відучав чи, точніше, відлучав його від польської мови, коли, приміром, ім'я "Іван" він вперто вимовляв з наголосом на першому складі,

як притаманно польській мові: *"Ні, я все ж вимовляю – Іван. Побояючись, щоб у гніві не вдарити мене, батько припиняв іспит, я плакав. Я був ще маленький поляк, і мені було важко перевернути в собі на інший манер те, що я сприйняв з кров'ю"*.

Мати Олеші була красунею, освіченою жінкою, яка захоплювалась малюванням, знайомі називали її Рафаелем. Вона читала літературу виключно польською мовою. А батько запам'ятався Олеші не тільки тим, що був акцизним чиновником; що пив і грав у карти, а й завзятим театралом і книголюбом. Будучи бібліотекарем Одеського комерційного зібрання, він дозволяв синові читати *"все, що захоче і скільки захоче"*. Також назавжди в пам'яті Олеші залишилися відвідини костьолу. Народжений поляком, він був примусово перетворений у росіянина, залишившись поляком за натурою та характером – людиною гордою і гоноровою. Йому так і не пощастило побувати у Польщі, на батьківщині своїх предків, про що він мріяв все життя.

Якщо уважно, із краєзнавчим ухилом читати *"Жодного дня без рядка"*, то вас, зокрема, безумовно зацікавить постать викладача математики Рішельєвської гімназії Миколи Васильовича Акимовича, давнього знайомого батьків Олеші. Для юного Юрка було дивним бачити свого учителя вдома, та ще й напідпитку, коли його у розпал гри в карти навіть посиляли за пивом. Олеша так характеризує Акимовича: *"Загалом, це була людина добра, не сухар, не мучитель – навпаки, хорошиї, його гімназисти любили..."*.

А тим часом Микола Акимович, як і Олеші, переїхав до Одеси з Єлисаветграда. Він викладав математику у 'земському реальному училищі, а крім того, з 1897 по 1903 роки ще й вів заняття з геометричного креслення для робітників єлисаветградських підприємств на Вечірніх Рисувальних Класах, заснованих у місті академіком портретного живопису Петром Крестоносцем у 1880 році. Більше того, у Єлисаветграді 24 липня 1890 року народилася Віра Акимович, його донька, згодом відома одеська художниця.

Оте друге, уже юнаком, відвідання Олешею рідного міста сталося у 1918 році. Тоді в Одесі група молодих поетів, які обожнювали Пушкіна (Е. Багрицький, Ю. Олеша, В. Катаєв, Е. Шишова, А. Адаліс та інші), об'єдналися в товариство *"Зелена лампа"*. Вони читали свої вірші, писали до них музику, розігрували сценки і навіть ставили свої п'єси. З поетичними концертами учасники *"Зеленої лампи"* побували в Єлисаветграді, Кременчуці, Києві та Харкові. Отже, починав свій шлях в

літературу Олеша як поет. Віршів у зрілому віці Юрій Карлович не писав, ставши поетом у прозі, яка зачаровує своєю метафоричністю. Наприкінці життя Олеша згадує: *"Я написав тоді цикл віршів на теми пушкінських творів, з десяток речей, кожна з яких була своєрідною ілюстрацією... Вони у мене не збереглися, ці юнацькі вірші, в пам'яті лежить лише декілька уривків... Це було не зовсім погано!"*

Недавно літературознавець Є. Голубовський розшукав юнацькі вірші Олеші у старих одеських часописах. Саме їх Олеша читав у Єлисаветграді в 1918 році.

КАМЕННЫЙ ГОСТЬ

*В голубизне вечерних окон
Тревожны взлеты поздних птиц,
Печальный взор и темный локон
Дрожит у траурных ресниц,
О, Донна Анна! Вздрыгнут плечи,
И мягко изогнется стан,
И легким вздохом будет встречен
В ботфортах пыльных Дон Жуан.
И может быть –
но так не скоро –
Забудется для нежных губ
Печаль над телом Командора
И звуки похоронных труб.
Но будет слышно, как по залам
Пройдет меж слуг, упавших ниц,
Он – и протянет над бокалом
Ужаснейшую из десниц.
О, Дон Жуан! А на погосте,
Где ивы, ирисы и тишь –
Над ликом Каменного гостя
Летучая взметнетсямышь.*

ТРИОЛЕТ

*Любовь течет, как триолет,
Где надо, строки повторя –
Разнообразная такая,
Любовь течет, как триолет..*

У каждой множество примет –
 Как сад цветя, как иней тая –
 Любовь течет, как триолет,
 Где надо, строки повторяя.

* * *

Когда вечерний чай с вареньем в теплых булках
 И крепок и душист – мне любо вспоминать,
 Как было хорошо в приморских переулках
 В оранжевой листве шелковицу искать..
 О, детство давнее! О, краденые дыни
 И капитан Майн Рид, в те дни наивных вер, –
 Когда на берегу, бродя по красной глине,
 Я, замирая, ждал разбойничьих галер..
 И так прошли года, овсянные пылью,
 Да запахом садов, легки, как дальний звон,
 Чтобы всплывать во сне неуловимой былью
 Из розовой страны, где яркий сбился сон.

ЯК СТАЛІН ПРИВЛАСНИВ АФОРИЗМ

все ж таки, хто автор афоризму "Письменники – інженери людських душ"? Раніше вважалося, що його народив сам Сталін; пізніше, уже в наш час, доводилося читати, що цей знаменитий вислів належить Горькому.

Відповідь за це запитання ми знайшли у книзі Ю. Борева "Сталініада. Історії. Свідчення. Апокрифи. Анекдоти".

Про справжнього автора крилатого вислову авторів книги розповів відомий літературознавець і письменник Віктор Шкловський (рідня якого, до речі, походить з Єлисаветграда) у травні 1971 року в Переделкіно.

Вперше афоризм "Письменники – інженери людських душ" Шкловський почув на зустрічі письменників із Сталіним у будинку Горького. Він пролунав з вуст Юрія Карловича Олеші (1899-1960). Пізніше Сталін, якому надзвичайно сподобалася думка Ю. Олеші, в одному з виступів коректно її процитував: "Як влучно висловився товариш Олеша, письменники інженери людських душ". Потім Сталін почав вживати афоризм без посилань на його творця. Зрозуміло, що невдовзі афоризм був приписаний Сталіну, вождь скромно змирився з авторством.

Хвіпень

- 1** – 80 років від дня народження (с. Новооситняжка Олександрівського району) *Леоніда Шліфера*, знатного хлібороба. Двічі Герой Соціалістичної Праці (1965, 1988), заслужений працівник сільського господарства СРСР (1991). Живе і працює у с. *Надлаку Новоархангельського району* з 1953.
- 75 років від дня народження *Андрія Тарковського* (1932-1986), видатного кінорежисера. Його дід *Олександр Тарковський* (1862-1924) та батько *Арсеній Тарковський* (1907-1989) – уродженці *Єлисаветграда*. Поставив фільми, визнані шедеврами кіномистецтва: "Іванове дитинство" (1962), "Андрій Рубльов" (1971), "Дзеркало" (1975), "Соляріс" (1972), "Сталкер" (1980), "Ностальгія" (1983), "Жертвоприношення" (1985). Включений у довідники "Великие кинозвезды XX века" та "100 великих россиян" (2001).
- 3** – 70 років від дня народження (смт *Олександрівка*) *Броніслава Куманського*, журналіста і мистецтвознавця. Працював у газетах "Кіровоградська правда", "Народне слово" (з 1991). Заслужений журналіст України (1988), лауреат обласної премії ім. О.О. Осмьоркіна у галузі мистецтва (2005).
- 11** – 105 років від дня народження (м. *Єлисаветград*) *Ольги Вінницької* (1902-1984), української актриси. Працювала в українських музично-драматичних театрах Харкова, Чернівців, Львова і Дрогобича.
- 12** – 110 років від дня народження (м. *Єлисаветград*) *Йосипа Побережського* (1897-1938), авіаційного інженера. Батько *Ізраїль Побережський* був старостою *єлисаветградської* синагоги "Бес-Гакснес". У 1928 закінчив Військово-Повітряну академію ім. Жуковського. З 1934 до 1937 – директор Пермського машинобудівного заводу. За розробку та освоєння нових модифікацій авіадвигунів нагороджений орденом Леніна. Репресований і розстріляний.
- 70 років від дня народження *Ігоря Волка*, льотчика-космонавта. У 1956 закінчив Кіровоградське авіаційне училище льотчиків військово-повітряних сил. Разом з В. Джанібековим і С. Савицькою здійснив у 1984 політ на

космічному кораблі "Союз Т – 12". Герой Радянського Союзу. Кіровоград та рідне училище відвідав 12.10.1990.

14 – **100 років від дня народження** (с. *Клинове Голованівського району*) *Костянтина Петровського, військового діяча (генерал-майора), Героя Радянського Союзу. Автор книг: "Отчизны звёзды золотые", "Бродовский котёл" та ін.*

15 – **300 років від дня народження** *Леонарда Ейлера (1707-1783), швейцарського та російського вченого-енциклопедиста: математика, механіка та фізика. У 1770 проводив астрономічні та метеорологічні дослідження у фортеці Св. Єлисавети.*

– **70 років від дня народження** *Олександра Бондаря, театрального режисера. З 1974 до 1980 працював у Кіровоградському українському музично-драматичному театрі ім. М.Л. Кропивницького, де здійснив постановку 10 вистав. Заслужений артист УРСР (1972).*

16 – **110 років від дня народження** (с. *Новий Стародуб Петрівського району*) *Микита Матяша (1897-1988), знатного кукурудзовода, Героя Соціалістичної Праці (1966), нагороджений золотою і срібною медалями ВДНГ СРСР.*

17 – **120 років від дня народження** (*Єлисаветград*) *Амшея Нюрнберга (1887-1979), російського живописця, графіка і мистецтвознавця. Кіровоградській картинній галереї подарував близько 200 творів, у тому числі серію графічних портретів В. Маяковського, виконаних з натури у 20-ті роки ХХ століття*

19 – **85 років від дня народження** *Еріха Хартмана (1922-1993), німецького військового льотчика. Визнаний кращим асом Другої світової війни; 1400 бойових вильотів, 800 повітряних боїв, 352 збитих літаки. Авіаційна частина, в якій він служив з 19.10 по 31.10.1943 дислокувалась у Кіровограді, з 7.01 по 9.01.1944 – у Малій Висці; з 10.01 по 22.02.1944 – у с. Новокрасне Маловисківського району. У небі Кіровоградищини збив 20 радянських літаків. 2.03.1944 впродовж дня встановив особистий рекорд – 10 літаків.*

21 – **65 років від дня народження** (с. *Лелеківка у передмісті Кіровограда*) *Олексія Шитрі, економіста. З 1990 до 2004 – заступник начальника Державної Податкової Адміністрації України. Заслужений економіст України.*

22 – **80 років від дня народження** (с. *Хащувате Гайворонського району*) *Еммануїла Ставчанського (1927-1994), педагога.*

З 1962 до 1987 – завідуючий міжшкільним центром трудового навчання і профорієнтації у *Гайвороні*, визнаного одним з кращих в СРСР. Нагороджений Почесною Грамотою Президії Верховної Ради УРСР (1978).

23 – 65 років від дня народження *Валерія Гончаренка* (1942–2000), *кіровоградського* поета. Автор п'яти поетичних книг, 12 поем, повісті і трьох п'єс. Фундатор та керівник міської літературної студії "Сівач". Працював журналістом у місцевих газетах. Обласною організацією НСПУ та ПВЦ "Мавік" у 2000 започатковано літературний конкурс ім. В. Гончаренка для молодих авторів.

27 – 60 років від дня народження *Володимира Кобзаря*, письменника. З 1981 до 1997 жив і працював у *Кіровограді*. У часи "перебудови" (1985–1989) редагував нелегальний "рухівський" часопис "Думка", очолював обласну організацію Спілки письменників України (1991–1996), автор книг прози "На огчому порозі" (1988), "Сіль Чумацького шляху" (1989), "Буваличі" (1993) та ін. З 1997 живе у Києві.

27 – 85 років від дня народження (с. *Данилова Балка* *Ульяновського району*) *Антон Кравцова*, пілота цивільної авіації, Героя Соціалістичної Праці (1966).

4.04.1557 (500 років тому). – Поселення *Крилов* (*Новогеоргіївськ, Хрущов, Кремгес, Світловодськ*) отримує статус міста. Польський король *Сигізмунд Август* підписує привілей про надання йому *Магдебурзького права*.

7.04.1997 (10 років тому). – У *Кіровограді* з благословіння архієпископа *Василія (Васильцева)* засноване регіональне громадсько-просвітницьке товариство "Православна Просвіта". Влаштовує благодійні акції "Різдвяний Ангел", "З долоньки в долоньку", "Свято Білої квітки" та інші. На кошти голови товариства *Євгена Бахмача* видається часопис "Благовіст" (наклад 3000 примірників) для безкоштовного розповсюдження. Редактори: *Олександр Жосан і Антоніна Павловська*.

9.04.1907 (100 років тому). – *Єлисаветград* відвідав відомий оперний співак, уродженець міста *Леонід Яковлев* (1858–1919), який вважався кращим виконавцем партії *Євгенія Онегіна* в опері П.І. Чайковського. Виступив у залі Громадського зібрання; відвідав також жіночу гімназію, де погодився бути розпорядником балу, проспівав декілька романсів.

9.04.1917 (90 років тому). – Відбулося засідання оргкомітету Української Громади м. Єлисаветграда, на якому розглянуто питання про відкриття місцевої "Просвіти". Розроблено статут товариства, за яким воно мало на меті "пробудження, розвиток і укріплення національної самосвідомості українського народу, національне єднання його через організацію національно-культурних закладів". Перші збори було призначено на 16 квітня.

19.04.1917 (90 років тому). – Пройшли організаційні збори української секції при Єлисаветградському педагогічному товаристві. Заслухано доповідь Костянтина Шила (зятя композитора М.В. Лисенка) про український педагогічний з'їзд у Києві. Обговорено питання про влаштування в Єлисаветграді літніх учительських курсів з українознавства, про створення довідкового бюро української педагогічної секції.

Квітень 1917 (90 років тому). – У газеті "Голос Юга" надруковано велику працю викладача Єлисаветградської чоловічої гімназії Миколи Улезка "Школа. Суспільство. Батьки", яка викликала значний інтерес громадськості.

25.04.1922 (85 років тому). – В Єлисаветграді приступила до роботи комісія з вилучення цінностей із місцевих православних храмів та єврейських синагог.

26.04.1917 (90 років тому). – Створено Єлисаветградську раду робітничих і солдатських депутатів.

26.04.1922 (85 років тому). – З метою пришвидшення розгляду справ щодо порушень закону про натуральний податок запроваджено виїзні сесії народного суду Єлисаветградського повіту. Судові процеси влаштовувались за місцем проживання підсудних.

26.04.1942 (65 років тому). – В окупованому Кіровограді відбулася футбольна зустріч німецької команди військової частини та збірної міста. Рахунок матчу – 2:2.

Квітень 1917 (90 років тому). – Протягом місяця у Єлисаветграді започатковано видання наступних газет: "Вестник свободы", "Новый Израиль" (орган єврейського общеченического клубу), "Социал-демократ", "Вісті Єлисаветградської селянської спілки", "Известия Єлисаветградского Совета рабочих и солдатских депутатов".

29.04.1787 (220 років тому). – Під час відвідин імператрицею Катериною II України її флотилія зупинилась навпроти містечка Крилова, куди зустрічати царицю прибув правитель Катеринославського намісництва І. Синельников. На зворотному шляху Катерина II проїздила через села Зибкове та Онуфріївку.

ГРЕЦЬКА ЦЕРКВА до 250-річчя заснування

"Теперь так мало греков в Ленинграде, что мы сломали Греческую церковь..." – пригадався саркастичний початок вірша "Зупинка у пустелі" лауреата Нобелівської премії Йосипа Бродського. Очевидно, їх нині ще менше у Кіровограді, проте Грецька церква у нас, на щастя, збереглася.

Це, безперечно, головний православний храм міста. Його заснували у 1757 році на честь Володимирської ікони Божої матері греки, які поселились поблизу фортеці св. Єлисавети. Церква була дерев'яною, мала три престоли: центральний – а ім'я

Володимирської Богоматері, праворуч від нього – на честь великомучениці Катерини, а той, що ліворуч, присвячувався праведнику Симеону Сербському.

Грецькі купці – засновники церкви – очевидно, прибули до нашого краю разом із сербами, чим і пояснюється влаштування престолу на честь сербського святого. Престол – найголовніша частина православного храму. Це чотирикутний стіл під покривалом, який стоїть посередині вівтаря. На ньому розміщено антимінс, Євангеліє, один або кілька нап্রেстьольних хрестів, дарохранительниця. Біля престолу здійснюється причастя, проводяться богослужіння. Часто в одному храмі влаштовується кілька престолів, освячених на честь різних святих, але весь храм отримує назву від центрального престолу. Ось чому Грецька церква у Єлисаветграді мала назву Володимирської ікони Божої Матері. У 1784 р. громада віруючих Грецької церкви налічувала 1040 чоловік. На початку XIX століття греків у Єлисаветграді майже не залишилось, проте іконостас із грецькими іконами та богослужбові книги грецькою мовою зберігались аж до середини минулого століття.

А скільки відомих людей відвідувало Грецьку церкву! Декілька років (з 1789 по 1791) її парафіянами була родина знаменитого Михайла Ларіоновича Голенищева-Кутузова, майбутнього переможця Наполеона. У Грецькій церкві хрестили двох доньок Кутузова, тут священник Григорій Саражинович здійснив обряд поховання єдиного сина полководця Миколи (хлопчику ледве виповнився рік).

У метричній книзі Грецької церкви був навіть такий запис: *"1788 г. января 30 дня крестил церей Григорий Саражинович катрала й двух егерей Василия, Григория й Иоанна из татар; Восприемниками были: светлейший князь Григорий Александрович Потемкин-Таврический, генерал-аншеф князь Николай Васильевич Реннин, генерал-поручик Юрий Владимирович Долгорукий».*

У 1812 році на честь перемоги над Наполеоном замість дерев'яної було споруджено кам'яну церкву Володимирської ікони Божої Матері. У зовнішньому вигляді храму відчутна «світськість», що взагалі притаманно культовим спорудам епохи класицизму. Милують око стрункість архітектурної композиції, щедра світлотінь класицистичного декору. Трансент (поперечний неф) південного та північного фасадів виділений чотириколонними корінфськими портиками з трикутними фронтонами. Портик західного фасаду – доричний, всю споруду оперізує фриз.

Одночасно з храмом споруджена трьохярусна дзвіниця. Разом вони утворюють своєрідний архітектурний ансамбль. У 1898 році церкву суттєво добудували, завдяки чому її площа збільшилася майже удвоє.

Коли у 1917 році у Києві до влади прийшла Центральна Рада, у Єлисаветграді відбулась велика маніфестація місцевих українців. Причтом Грецької церкви у складі священників Купчевського, Ковальова, Пашчевського та диякона Станкевича був відслужений молебень, причому вперше українською мовою.

У 1922 році Грецьку церкву, як і всі інші культові споруди міста, більшовики пограбували, вилучивши вироби зі срібла (хрести, оклади ікон тощо) вагою понад п'ять пудів.

За часів «українізації» Грецька церква перебувала у віданні Української Автокефальної Православної Церкви (УАПЦ), згодом буквально розстріляної за «націоналізм». Зокрема, з липня по жовтень 1927 року вона була резиденцією єпископа

Зінов'ївського та Новомиргородського УАПЦ Микола Борецького (1879-1 1935), Після арешту ієрарха Василя Липківського він був обраний митрополитом УАПЦ, продовжив справу по відродженню української національної церкви. На випадкове саме у Грецькій церкві на початку жовтня 1920 року здійснив вінчання одного зі своїх хористів та місцевої красуні видатний український композитор, священник УАПЦ Кирило Стеценко. Про це розповідає Павло Тичина у книзі «Подорож із капелою Стеценка».

З утворенням у 1947 році Кіровоградської єпархії, а через рік – Кіровоградсько-Миколаївської Грецька церква була визначена її головним храмом. Тут мала знаходитись кафедра єпископа Кіровоградсько-Миколаївського (нині Кіровоградсько-Олександрійського). Відтоді й донині Грецька церква Володимирської ікони Божої Матері називається інакше Кафедральний собор Різдва пресвятої Богородиці.

Ну а щодо Єлисаветградських греків, то навідоміші серед них батько і син Фундуклеї (Іван Юрійович був міським головою а Іван Іванович став Київським губернатором, членом Державної Ради Росії) та знаменитий оперний співак Йосип Петров.

Травень

- 1 – 90 років від дня народження (м. Новогеорґіївськ) Тамари Капканець, живописця. Основні твори: "Літо" (1960), "Жіноча доля" (1964), "Ранок" (1966) та ін. Жила і працювала в Луганську.
- 65 років від дня народження (с. Пустельникове Олександрійського району) Євдокії Колесник, оперної співачки (сопрано) і педагога. З 1968 – солістка Київського театру опери та балету ім. Т.Г. Шевченка, професор Київської консерваторії. Народна артистка УРСР (1978). Лауреат Державної премії УРСР ім. Т.Г. Шевченка.
- 2 – 50 років від дня народження Федора Шепеля, краєзнавця, лауреата обласної краєзнавчої премії ім. В.М. Ястребова.
- 9 – 150 років від дня народження (м. Златопіль) Олександра Бродського (1857-1923), юриста і мецената. Почесний попечитель єврейської лікарні у Києві (з 1907), скарбник товариства боротьби із заразними хворобами, член ради хоральної синагоги. Ініціатор створення Київського лаун-тенісного клубу, один із засновників готелю "Континенталь".
- 10 – 60 років від дня народження (м. Кіровоград) Анатолія Бортника, актора. Працював у музично-драматичних театрах Чернівців, Вінниці, Рівне, Кіровограда. Заслужений артист України (1995).
- 11 – 140 років від дня народження (м. Єлисаветград) Костянтина Добровольського (1867-1946), лікаря-гігієніста. Доктор медичних наук (1904). У 1909 працював в Інституті Пастера в Парижі у професора І. Мечникова. Викладав у Казанському університеті та Київському медичному інституті. Наукові праці присвячені питанням гігієни водопостачання.
- 12 – 70 років від дня народження (м. Долинська) Віталія Савельєва, поета і прозаїка. З 1973 працює на Харківському телебаченні. Лауреат літературної премії ім. Роберта Третьякова (1997).
- 14 – 95 років від дня народження (м. Олександрія) Алли Цівчинської, педагога, мемуаристки. Під час Другої Світової війни була примусово вивезена до Німеччини. Після війни

жила в Австралії та США (з 1959). Працювала у дитячих притулках та шпиталях. Автор повісті-спогаду "Незабутнє, немеркнуче" про улюбленого учителя Миколу Зерова.

16 – 105 років від дня народження *Григорія Воловика (1902-1967)*, режисера. У 1926 заснував у Зінов'євську робітничо-селянський театр ім. Т.Г. Шевченка. У 1945-1948 – головний режисер *Кіровоградського* українського музично-драматичного театру ім. М.Л. Кропивницького. Заслужений артист УРСР (1946).

– 75 років від дня народження *Світлани Мартиновій, актриси*. У *Кіровоградському театрі ім. М.Л. Кропивницького* працювала у 1958-1962 та 1968-2003. Заслужена артистка УРСР (1972).

– 70 років від дня народження *Анатолія Кравченка (1937-1994)*, легендарного *кіровоградського* футболіста і тренера. Грав за *кіровоградську "Зірку"* з 1958 до 1970: 336 матчів, 43 голи. Майстер спорту СРСР. Виступав також за команду вищої ліги харківський "Авангард" (1962). Після завершення футбольної кар'єри, плідно працював дитячим тренером.

17 – 70 років від дня народження (*м. Бобринець*) *Василя Тікуша*, математика. Доктор фізико-математичних наук (1990), професор науково-дослідного інституту проблем матеріалознавства АН України.

19 – 65 років від дня народження *Юрія Камінського*, поета. Закінчив КДПІ ім. О.С. Пушкіна (1969). Автор поетичних збірок: "Пора ледохода" (1976), "Ранний світ" (1979), "Неторопливая звезда" (1984), "Речь" (1987), "Минутная стоянка" (1990), "Песок" (1994); книги художньої прози "Самое время" (1989), нарисів "Земля на ладонях друзей" та ін. До виїзду в Ізраїль (1995) редагував у Кіровограді газета "Без таємниць".

– 55 років від дня народження (*м. Ульяновка*) *Валерія Рибалкіна*, ученого-арабіста. Доктор філологічних наук, професор, завідувач Відділення класичного Сходу Інституту Сходознавства ім. А. Кримського НАН України. Переклав українською мовою "Коран", арабські казки "Тисяча і одна ніч". Відповідальний секретар літературно-мистецького і громадсько-політичного часопису "Ятрань" (видається з 2002 у смт Голованівську).

20 – 80 років від дня народження (*м. Зінов'євськ*) *Олександра Нагорного*, історика, архівіста. Учасник Великої Вітчизняної

війни, військовий льотчик. Закінчив історичний факультет Одеського університету. Майже сорок років (до 1998) був директором державного архіву *Кіровоградської області*. Брав безпосередню участь у підготовці та виданні книг "Кіровоградщина в роки ВОВ" (1965), "Історія міст і сіл УРСР. Кіровоградська область" (1972). Був старшим редактором робочої групи та відповідальним за випуск "Книги Пам'яті Кіровоградської області" (7 томів), книги "Реабілітовані історією" та ін.

20 – 95 років від дня народження (с. *Новоподимка Новоукраїнського району*) Івана Іщенка (1912-1979), Героя Радянського Союзу.

– 60 років від дня народження (с. *Паліївка Маловисківського району*) Нелі Фірсової, художниці декоративно-ужиткового мистецтва, кераміста.

21 – 135 років від дня народження Дмитра Баженова (1872 – після 1938), церковного діяча. З 1917 до 1921 – єпископ Єлисаветградський Алексій, перший вікарій Херсонської єпархії.

– 55 років від дня народження (м. *Кіровоград*) Павла Романовського, церковного діяча. З 1998 – керуючий Кіровоградською єпархією УПЦ, єпископ Кіровоградський і Олександрійський Пантелеїмон.

23 – 80 років від дня народження (м. *Зінов'євськ*) Ізяслава Стависького, кінорежисера-документаліста. У 1959 закінчив режисерські курси ВДІКу, працював на Київській студії науково-популярних фільмів. Заслужений діяч мистецтв УРСР (1983).

– 80 років від дня народження (м. *Зінов'євськ*) легендарного кіровоградського футболіста і тренера Віктора Третякова. Грав за місцеві команди "Трактор", "Торпедо" та "Зірка" з 1948 до 1962, був їхнім капітаном. Майстер спорту СРСР. Один з кращих дитячих тренерів України. Серед його вихованців заслужені майстри спорту В. Поркуян, В. Веремєєв, М. Михайлов та ін. Заслужений тренер УРСР.

– 70 років від дня народження Миколи Желєзняка, філософа та педагога. Навчався у *Новомиргородському педагогічному училищі*, закінчив *Олександрійське педагогічне училище*. Доктор філософських наук, доцент філософського факультету МДУ ім. М.В. Ломоносова. Представлений у довіднику "Философы России XIX-XX столетий" (1995).

- 24** – 125 років тому народився Кирило Стеценко (1882-1922) композитор, педагог, священик УАПЦ. У липні-серпні 1924 виступав із своєю капелою у Єлисаветграді, Новомиргороді, Златополі та с. Листонадовому Новомиргородського району. Про це розповідається у книзі П.Г. Тичини "Подорож з капелою Стеценка" (1982).
- 25** – 95 років від дня народження (с. Бузникуваті Вільшанського району) Леоніда Балицького (1912-1990). Героя Радянського Союзу, танкіста.
- 135 років від дня народження імператриці Олександрії Федорівни (1872-1918), дружини останнього російського імператора Миколи II. З 30.06.1904 – найясніший шеф Олександрійського гусарського полку, який тому називали ще й Олександрівським. До особового складу полку олександрійських гусарів був зарахований її син – цесаревич Олексій Миколайович (1904-1918). Російською Православною Церквою причислена до лику святих.
- 26** – 135 років від дня народження Леоніда Собінова (1872-1934), російського співака (ліричний тенор). Перші виступи на сцені відбулися в українській трупі М.Л. Кропивницького, до якої він вступив хористом 15.01.1891. З 1897 – соліст Великого театру. В Єлисаветграді гастролював у 1901 та 1929 (2.05). Народний артист Республіки (1923).
- 26** – 60 років від дня народження (с. Захарівка Новоукраїнського району) Миколи Максютти, російського державного діяча. Директор Волгоградського суднобудівного заводу, голова Волгоградської міської думи (1995), губернатор Волгоградської області (1996-2004). Заслужений машинобудівник РФ.
- 28** – 100 років від дня народження Карла Еліасберга (1907-1978), російського диригента. Навчався у музичній студії ім. Отакара Шевчика в Єлисаветграді у скрипаля Й.А. Гольденберга. У 1929 закінчив Ленінградську консерваторію. З 1937 до 1950 – головний диригент Великого симфонічного оркестру Ленінградського радіокомітету. У блокадному Ленінграді оркестр під його керівництвом вперше виконав Сьому симфонію Д.Шостаковича. Заслужений діяч мистецтв РРФСР (1944).

1.05.1897 (110 років тому). – У міському саду м. Єлисаветграда, колишньому Казенному, добродіями Камінським і Тартаковським започатковано щоденні гуляння для публіки: влаштовано буфети, чотири рази на тиждень і на свята грав військовий духовий оркестр. Сад з'єднано з міським телефоном, до нього прокладено трамвайну колію.

1.05.1917 (90 років тому). – Надруковано статут Єлисаветградської "Просвіти". Першим головою товариства обрано місцевого нотаріуса Василя Нікітіна.

1.05.1917 (90 років тому). – В Єлисаветграді застрайкували робітники трамвайного депо, висунувши вимоги економічного характеру.

1.05.1992 (15 років тому). – Побачив світ перший номер Кіровоградського часопису "Єлисавет", історико-краєзнавчого додатку до газети "Народне слово". Упорядник – Олександр Чуднов.

2.05.1917 (90 років тому). – В Єлисаветграді на вулиці Іванівській відкрито першу амбулаторію для сербських військовополонених та біженців.

3.05.1917 (90 років тому). – Отримано повідомлення із Франції про геройську загибель у бою Томаса Робертівича Ельворті, сина голови правління АТ Ельворті. Панахиду відслужено 23 травня на квартирі батьків у Єлисаветграді.

3.05.1917 (90 років тому). – Мешканці передмістя Завадівки зібрали 306 рублів пожертвувачів, на які закупили 70 пудів пшеничної муки для відправки на фронт Єлисаветградському полку.

4.05.1917 (90 років тому). – У приміщення міського училища на вулиці Перспективній відбулися установчі збори Єлисаветградської організації української партії соціалістів-революціонерів (УПСР).

5.05.1792 (215 років тому). – У м. Торговиці (нині с. внаслідок Торговиця Новоархангельського району) одночасно з вторгненням російських військ на територію Правобережної України, що входила до складу Польщі, польськими магнатами під орудою Станіслава Потоцького (1752-1805) було проголошено про створення Торговицької конфедерації (виступ проти королівської влади). В історію Польщі увійшла як символ національної зради: внаслідок Торговицької конфедерації відбувся 2-й поділ Польщі (1793) між Росією та Прусією. У 1794 вибухнуло повстання польських патріотів під керівництвом Тадеуша Костюшко.

5.05.1977 (90 років тому). – В Єлисаветграді вийшов перший номер газети "Соціал-демократ", друкований орган місцевої соціал-демократичної організації.

6.05.1917 (90 років тому). – Газета "Голос Юга" друкує оголошення про влаштування в Єлисаветграді урочистої української маніфестації, про збір коштів до Національного українського фонду. Повідомлялось, що у маніфестації візьме участь військо місцевого гарнізону та офіцери юнкерської кавалерійської школи. Організатор заходу – Єлисаветградська українська громада.

7.05.1917 (90 років тому). – Єлисаветградський комітет громадської безпеки заборонив вільний продаж денатурату, оскільки його масово почали вживати прихильники Бахуса.

8.05.1917 (90 років тому). – У Зимовому театрі Єлисаветграда відбувся вечір гумору, пародій та пісні за участі популярного артиста Московського театру-кабаре "Летучая мышь" Б. Соловйова.

8.05.1922 (85 років тому). – Із Преображенської церкви єдиновірців у Єлисаветграді вилучено понад 6 пудів срібла.

9.05.1917 (90 років тому). – Оголошено запис у Єлисаветградське земляцтво м. Одеси, яке тривало до 15 травня на квартирі студента М. Штейна.

9.05.1917 (90 років тому). – Відбулися загальні збори української громади м. Єлисаветграда. Було ухвалено статут, обрано виконавчий комітет (раду), до якої увійшли: Акацатов, Панасевич, Тищенко-Василевський, Нікітін, Картузов, Бутенко, Прищепенко, Байбаков, Якубовський. Головами ради обрано Тищенка-Василевського, заступниками – Акацатова і Нікітіна. Мета громади – об'єднання всіх прогресивних українських організацій і партій Єлисаветградщини, піднесення національної та політичної самосвідомості українців. Членами громади, зазначено у статуті, можуть стати лише ті особи, які визнають права України на розвиток свого національного, культурного і політичного життя і не ставляться вороже до інших національностей, що живуть на її території. Повідомлено, що на урочисту маніфестацію в Єлисаветград обіцяв прибути з Києва відомий письменник Володимир Винниченко.

10.05.1917 (90 років тому). – У залі Дворянського зібрання професор із Сербії Джорджієвич прочитав єлисаветградцям лекцію на тему: "Героїчна загибель Сербії у її боротьбі проти навали німців на схід".

10.05.1917 (90 років тому). – Відбулись установчі збори Єлисаветградського жіночого гуртка просвітницької взаємодопомоги. Ухвалено статут. Нова організація ставила за мету

"ознайомлення якомога ширшого кола жінок з їхніми громадськими правами та обов'язками, підготовка до громадсько-політичної діяльності". Головою організації обрано Наталію Бракер.

11.05.1917 (90 років тому). – Єлисаветградський повітовий комісар *Сергій Варун-Секрет* видав наказ про те, що протягом двох тижнів всі, у кого є зброя, мають її зареєструвати і отримати дозволи на зберігання.

12.05.1917 (90 років тому). – У цирку *Стрепетова*, що перебував у Єлисаветграді, відомий петроградський літератор *Анатолій Александров* (1861-1930) прочитав публічну лекцію: "Микола II і "старець" Григорій Распутін".

14.05.1917 (90 років тому). – Газета "Известия Єлисаветградского Совета рабочих и солдатских депутатов" починає друкувати цикл статей *М. Горького* "Несвоевременные мысли".

14.05.1917 (90 років тому). – У приміщенні Дворянського зібрання відбувся другий з'їзд народних учителів Єлисаветградського повіту, організований місцевим педагогічним товариством. Головне питання порядку денного – "про викладання рідною мовою учнів".

14.05.1917 (90 років тому). – В Єлисаветграді влаштовано День інваліда, зібрано багато пожертвувачів.

15.05.1917 (90 років тому). – В залі Біржі відбулись установчі збори купців і торговельників м. Єлисаветграда. Головою обрано *І. Броуна*, секретарем – *Я. Вінницького*.

15.05.1917 (90 років тому). – Народні учителі м. Єлисаветграда повідомили про відкриття безплатних курсів для навчання грамоті дорослого населення міста.

18.05.1917 (90 років тому). – По дорозі в Київ у *Знам'яниці* зупинялися міністри Тимчасового уряду *Шингарьов* і *Некрасов*, невдовзі убиті революційно настроєнимим матросами у Петрограді. *Співробітничали з єлисаветградською газетою "Голос Юга"*.

19.05.1777 (230 років тому). – Царський уряд подарував надвірному раднику *Алексєєву* 10620 десятин землі, на якій розміщувались зимівники *С. Залізняка*, *Москаленка*, *Т. Толстика* та інших козаків. Так виникло с. *Олексіївка* у *Бобринецькому районі*.

20.05.1917 (90 років тому). – Після відмови від посади *С.Т. Варун-Секрета* відбулися вибори Єлисаветградського повітового комісара. Ним став *С.І. Мрочковський* – помічник присяжного повіреного.

20.05.1942 (65 років тому). – Відбулася товариська зустріч з футболу між німецькою командою "Опель" та другою збірною м. *Кіровограда*. Гра закінчилась з рахунком 3:1 на користь німців.

21.05.1917 (90 років тому). – Газета "Голос Юга" повідомляє, що в м. Єлисаветграді спостерігається повна відсутність у продажу взуття. Лише в деяких крамницях його можна придбати за "протекцією" по 65-70 рублів за пару.

21.05.1917 (90 років тому). – Оголошено про футбольний матч на майданчику поблизу міського саду між Кременчуцьким спортивним гуртком "Маяк" і Єлисаветградською командою.

21.05.1942 (65 років тому). – Перша збірна м. Кіровограда обіграла німецьку команду з рахунком 2:1.

24.05.1917 (90 років тому). – Вийшов перший номер газети "Вісті Єлисаветградської Української Громади" (друкувався українською і російською мовами).

24.05.1917 (90 років тому). – В Єлисаветграді відбувся благодійний концерт на користь казенних єврейських училищ. Найбільший успіх мав виступ юного скрипаля-віртуоза Ігнатія Вайсенберга.

24.05.1917 (90 років тому). – Міністр юстиції Тимчасового уряду затвердив присяжного повіреного І. Сахневича головою комісії по роботі з архівом Єлисаветградського жандармського відділення.

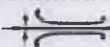
25.05.1917 (90 років тому). – В залі Дворянського зібрання влаштовано концерт учнів музичної школи *Нейгауза* на користь Єлисаветградського благодійного товариства.

25.05.1917 (90 років тому). – "Український день" в Єлисаветграді влаштовували місцеві "Просвіта" і "Громада". Відбулася урочиста хода містом під гаслами: "Вільна Україна, вільна Церква...", молебень відслужено українською мовою, проголошено "многая літа" Центральній Раді та Єлисаветградській українській громаді, відправлено панахиду по Т. Шевченку та гетьманах Дорошенку та Полуботку. Проведено збір коштів на створення Національного Фонду.

26.05.1917 (90 років тому). – В Єлисаветграді для підтримання порядку і розшуку дезертирів прибуло дві сотні донських козаків, яких розмістили у *Лелеківці*.

27.05.1917 (90 років тому). – В Єлисаветграді вийшов перший номер газети "Еврейское слово", видання місцевої організації сіоністів.

30.05.1917 (90 років тому). – У Зимовому театрі м. Єлисаветграда розпочалися гастролі оперного товариства під управлінням *Л. Федорова*.

ХРАМ МЕЛЬПОМЕНИ

140 років тому в Єлисаветграді
побудовано приміщення театру

Цього року відзначатимемо 125-у річницю з дня заснування у Єлисаветграді українського професійного театру. А будівлі, в якій відбувалася ця історична подія, виповниться 140 років.

Колись він належав до кращих і найстаріших театральних будинків в Україні. Побудував його за своїм проектом на власні кошти інженер-полковник Г. В. Трамбицький. Що ми знаємо про благодійника? По суті, нічого. Лише декілька років тому, завдяки правнукові будівничого французу Рене Луару, ми

розшифрували ці ініціали: Георгій Васильович. Примхлива річ – людська вдячність. Хтось зробить якусь дрібницю для загального блага, але галасу вчинить стільки, що його запам'ятають надовго. Інший же здійснить по-справжньому велику справу, але скромно промовчить, то його швидко й забудуть. Саме це й сталося з фундатором театру в Єлисаветграді.

Адже людина, яка подарувала місту будинок театру, безперечно, заслуговує на незрівнянно більшу увагу нащадків. До речі, у книзі В. Ясієвича "Архітектура України на рубежі XIX-XX століть" згадується ще один архітектор на прізвище Трамбицький (автор проекту народного будинку ім. Гоголя, відкритого у Полтаві у 1901 році). Напевне ж, елисаветградський та полтавський Трамбицькі – родичі. Дослідникам історії архітектури України є над чим працювати.

Єлисаветград давно відчував потребу в постійному театрі. До 1867 року театральні вистави влаштовувались заїжджими гастролерами в тимчасово побудованих дерев'яних балаганах. На деякий час проблему помешкання для служителів Мельпомени

вирішив купець Плотников, збудувавши великий за розмірами дерев'яний театр на розі вулиць Перспективної й Петровської. Та проіснував цей заклад недовго: на початку 1850 року він згорів ущент разом з усім театральним майном і реквізитом. Після цього елісаветградські театralи збирались у великій залі палацу купця Дружиніна, для театральних вистав використовували іноді навіть манеж (з дозволу військових). Нарешті у 1865 році знайшлась у місті людина, яка за два роки побудувала стаціонарний театр. За 140 років існування хто тільки з видатних акторів тут не грав? Неправим Трамбицький був лише в одному. У клопотанні на адресу міської думи він пише: *"... для поддержания предприятия моего необходима гарантия... в недозволении другому лицу в городе делать приспособления каких-либо построек на театральные представления собственно для игры актеров. Елисаветградское общество так малочисленно, что необходимы самые энергичные старания и любовь к искусству для поддержания в городе хотя бы одного театра, если же он будет иметь какую-либо конкуренцию, то существование его невозможно..."*

Г.В. Трамбицький

Судячи з усього, елісаветградська дума підтримала прохання фундатора театру і звернулась за дозволом до Херсонського губернського правління, яке, у свою чергу, переадресувало його в імператорську канцелярію. А звітди надійшла настільки цікава відповідь, що її варто процитувати: *"... О неосновательности просьбы Трамбицкого относительно предоставления права давать театральные представления только в его здании. Разъяснить елисаветградской городской думе, что монополия в помещении для театральных представлений не может быть предоставлена инженер-полковнику Трамбицкому по неимению на это в законе разрешения и что не представляется в данном случае оснований устранять конкуренцию других лиц..."*

Архітектура театру приваблювала домінуючими формами класицизму і частково бароко. Та внаслідок численних реконструкцій (у 1908 та 1911 роках), особливо невдалих реставрацій у радянський час (у 1927, 1954-58, 1975-76 роках)

театр повністю втратив первісні інтер'єри, була спотворена досконалість композиції його фасадів. Нині театр поєднує еkleктизм радянського періоду з історичними формами бароко.

Та завдяки спогадам видатного уродженця міста Дона-Амінадо (1888-1957) маємо щасливу нагоду побувати у нашому театрі початку ХХ століття (подаємо із значними скороченнями):

"... Театр был выкрашен в ярко-розовый цвет, на фронте золотыми буквами так и было начертано: Храм Мельпомены... Четыре колонны поддерживают фронтон: направо – вход для публики, с левой стороны – святая святых: вход для артистов...

Внутри театра все было, как надо. И вестибюль, и длинное фойе, и у каждого внутреннего входа в зал непроницаемые контролеры... И, наконец, сам зал. Боже, с каким трепетом входили мы в Храм искусства! И как знали наизусть все эти ложи бенуара, бельэтажа, директорскую ложу, и все кресла первого ряда, на которых белели выписанные карточки: кресло господина полицмейстера, товарища городского головы, управляющего акцизным сбором, начальника пожарной команды... Ложи и кресла были обиты потертым от времени темно-красным плюшем, с обязательной бахромой, отливавшей волшебным блеском керосиновых ламп под молочными абажурами.

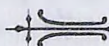
Центром притяжения был, конечно, занавес, в тяжелых пыльных складках, тоже весь из темного пунцового бархата, с золотыми кистями по бокам и с узорно выведенным во всю длину многообещающим изречением: "Слезы облагораживают душу..."

Все в этом несомненном храме было ловко и тонко обдуманно. И знаменитая, спускавшаяся с потолка люстра в лирах и ажурах; и вышка-раек – галерка с широковещательными надписями на каждом столбе, вроде: "Просят плевать в плевательницу..."

... Первый, второй, третий звонок, как на вокзале, следовали с короткими промежутками, один за другим. Лампочки, под молочными абажурами, угасали; зал стыдливо откашливался и постепенно стихал; равномерно колыхавшийся тяжелый занавес медленно поднимался вверх; и веял ветер театральный, как говорил поэт, и мистерия начиналась".

Червень

- 2** – 70 років від дня народження (с. Созонівка Кіровоградського району) Василя Остапенка, театрального художника. З 1970 – головний художник Кіровоградського обласного театру ляльок, здійснив постановку більше 100 вистав у театрах України і Росії. Член Міжнародної організації діячів лялькових театрів УНІМ (1984). Заслужений працівник культури УРСР (1980).
- 4** – 140 років від дня народження Костянтина Бальмонта (1867-1942), поета-символіста і перекладача. У 1913 виступив з лекцією про символізм у російській літературі та читанням власних творів у Єлисаветграді.
- 9** – 100 років від дня народження (с. Орлова Балка Знаменського району) Олександра Осадчого (1907-1981), Героя Радянського Союзу.
- 110 років від дня народження Юрія Кондратюка (1897-1942), одного з піонерів ракетної техніки й теорії космічних польотів. Справжнє прізвище – Олександр Шаргей. У 1921-1925 працював на Маловісківському цукровому заводі, писав книгу "Завоювання міжпланетних просторів" (1929). Його ідеї американці використали при підготовці польоту космічного корабля на Місяць (1969).
- 12** (25 за новим стилем) – 100 років від дня народження (м. Єлисаветград) Арсенія Тарковського (1907-1979), російського поета і перекладача. Навчався у приватній гімназії М.К. Крижановського в Єлисаветграді. Часто бував на хуторі Надія, названому на честь Надії Тарковської – першої дружини І. Карпенка-Карого, рідної сестри його батька. Посмертне зібрання творів виходило у чотирьох томах. Багато поезій нав'язано спогадами про Єлисаветград та його мешканців. Лауреат Державної премії СРСР.
- 15** (27 за новим стилем) – 200 років від дня народження Володимира Печеріна (1807-1885), російського поета і філософа, мемуариста. У юності (1823-1825) жив у с. Комісарівці Новомиргородського району та м. Новомиргороді. Згадує про це у книзі "Оправдание моей жизни".

17 – 95 років від дня народження (с.мт *Олександрівка*) *Якова Клименка* (1912-1984), письменника (новість "Ваша перепустка", 1931; книг нарисів "Земля чудес", 1960; "Сущівття весні" (1962), "Григорій Верьовка", 1972 та ін.). Заслужений працівник культури УРСР.

17 – 55 років від дня народження *Володимира Ланового*, економіста. У 1994 – кандидат у Президенти України, на *Кіровоградщині* випередив за кількістю голосів усіх інших претендентів. Доктор економічних наук (1994), народний депутат України (1994-1998). Займав високі державні посади: віце-прем'єр-міністр, виконуючий обов'язки голови Фонду державного майна України, радник Президента України і т.д.

18 – 85 років від дня народження (м. *Долинська*) *Петра Косенка*, поета. У 1942 примусово вивезений до Німеччини ("остарбайтер"). Після Другої світової війни жив у Венесуелі, Бразилії, Колумбії, США та Канаді. Оволодів англійською, німецькою та іспанською мовами. Працював будівельником, землеробом, учителем, художником та ретушером. Автор збірки сонетів "Пізнні грона" (1989), "Любов і туга, туга і любов" (1992), "Трунок Євшану" (1995).

20 – 115 років від дня народження (с. *Орлова Балка Знам'янського району*) *Марфи Бондаренко* (1892-1970), народної поетеси радянської доби. Автор книг: "Життя наше золоте" (1957), "Вінок полтавських квіток" (1962).

– 90 років від дня народження *Антоніни Худякової* (1917-1998), Героя Радянського Союзу. З 1942 – заступник командира ескадрильї авіаполку нічних бомбардувальників. Здійснила 926 бойових вильотів, провела у повітрі 3189 годин, скинула 116 тонн бомб. Після ВВВ жила в м. *Олександрії*, працювала директором міського народного краєзнавчого музею, якому у 2003 присвоєно її ім'я.

– 70 років від дня народження (с. *Краснопілка Олександрівського району*) *Валентина Витріщак*, лікаря, академіка, доктора медичних наук, професора Луганського медичного інституту.

20 – 70 років від дня народження (*Запорізька область*) *Нінель Бокій*, археолога. Тривалий час працювала у

Кіровоградському краєзнавчому музеї. Кандидат історичних наук, доцент історичного факультету КДПУ ім. В.К. Винниченка. Археологічні дослідження проводила майже у всіх районах області. Лауреат обласної краєзнавчої премії ім. В.М. Ястребова (1999).

21 – 90 років від дня народження (*м. Олександрія*) Віктора Єдкіна, Героя Радянського Союзу: 350 бойових вильотів, 150 повітряних боїв, 21 збитий літак.

– 50 років від дня народження (*с. Чемерніль Гайворонського району*) Валерія Грінчака, Героя Радянського Союзу (1984) за мужність і героїзм при виконанні інтернаціонального обов'язку в Афганістані.

24 – 110 років від дня народження Івана Лютого-Лютенка (1897-1989), холодноярського отамана, громадського і релігійного діяча в еміграції, мецената. У повстансько-партизанському русі Холодного Яру з 1919. Восени 1920 обраний Головним отаманом Холодного Яру. Воював на території Черкащини та Олександрівського району. З 1923 – в еміграції. У 1947 – голова Парафіяльної ради УАПЦ, ініціатор проведення Собору УАПЦ в Мюнхені. Автор книги спогадів "Вогонь з Холодного Яру" (1986).

26 – 70 років від дня народження (*с. Лозуватка Новоукраїнського району*) Валерія Юр'єва (1937-1980), поета. Закінчив КДПІ ім. О.С. Пушкіна. Автор книг поезій: "Монологи землі" (1965), "Доля" (1967), "Орбіта дня" (1974), "Силует матері" (1981).

28 – 70 років від дня народження (*с. Станкувате Вільшанського району*) Олександра Кердиваренка, журналіста. З 1985 до 1991 – головний редактор обласної газети "Кіровоградська правда". Заслужений журналіст України (1998), автор декількох книг.

29 – 130 років від дня народження (*с. Никонорівка Бобринецького району*) Павла Журавленка (1887-1948), оперного співака (бас). Закінчив у Єлисаветграді початкове народне училище та музичну школу. З 1912 – соліст Петербурзького театру музичної драми, потім Петербурзького театру опери та балету. Народний артист РРФСР (1938).

29 – 70 років від дня народження (м. Кірово – Кіровоград) *Юліма Стрикута*, легендарного кіровоградського футболіста. У команді майстрів "Фіма-перукар" (прізвисько за фахом) дебютував у 24 роки. За кіровоградську "Зірку" грав у 1961, 1964, 1965, 1966 та 1970 роках: 125 матчів, 33 голи.

30 – 90 років від дня народження (м. Долинська) *Людмили Коростіної*, дитячої письменниці. Працювала власним кореспондентом газети "Известия". Книжки для дітей: "День рождення" (1951), "Маленькому другу" (1956), "Тропою отважних" (1960), "Спор" (1960) та ін.

7.06.1957 (50 років тому). – Ліквідовано Тишківський район Кіровоградської області, його територія увійшла до складу Добровеличківського району.

29.06.1922 (85 років тому). – В Олександрійському радянському театрі влаштовано бенедіс художника-декоратора *Бориса Йогансона* (1893-1973) з нагоди 10-річчя сценічної діяльності. Режисером *Биковським* здійснено постановку комедії "Серце-загадка", головну роль виконав ювіляр. *Б.В. Йогансон* – один з найвидатніших радянських художників, дійсний член Академії мистецтв СРСР, Герой Соціалістичної Праці. Автор знаменитої картини "Допит комуніста" (1933), яка отримала Гран-прі на Всесвітній виставці у Парижі.

С.К. Заряно.
Портрет П. Петрова

ПОБАЧИТИ СЛІД ПЕРШОПРОХІДЦЯ...

*130 років тому народився художник
і педагог Петро Крестonosцев*

*Дорога может быть проложена
Одним – его забудут имя.
А после сколько будет хожено
И езжено по ней другими!
Чем путь верней и несомненное,
Следов тем больше остается, –
И тем трудней под наслоеньями
Увидеть след первопроходца.*

В. Шефнер.

Через кожних п'ять років Кіровоградська дитяча художня школа (КДХШ) відзначає річницю свого заснування. Я особисто нічого не маю проти ювілеїв, тим паче заслужених. А КДХШ досягненнями своїх учнів на найпрестижніших міжнародних виставках дитячої творчості довела, що є однією з кращих в Україні. Все це так, все – правда, але ж не у 1959 році народилася у нашому місті художня освіта для дітей, то чому не бажано бачити слідів першопрохідця? Це тим більш дивно, що їх в обласному держархіві можна виявити стільки, що для написання не однієї дисертації вистачить. Я маю на увазі діяльність засновника Вечірніх Рисувальних Класів (ВРК) при земському реальному училищі Петра Олександровича Крестonosцева. Цього року виповнюється 127 років відтоді, як в Єлисаветграді з'явився унікальний заклад по підготовці майбутніх художників. Восени 1879 року, за запрошенням директора училища М. Завадського, у нашому місті поселився академік портретного живопису, талановитий педагог П. Крестonosцев.

Надзвичайний інтерес викликає листування М. Завадського і П. Крестonosцева з елементами дискусії про роль і місце малювання в учбовому процесі. Крестonosцев переконаний: «... Рисование только тогда может идти удовлетворительно, когда оно будет поставлено относительно обязательности его в одинаковое с другими предметами условия. Дело заключается... во впечатлении, получаемом учениками от предмета, двойка по которому не мешает переходу из класса в класс». Художник також зазначає, що його метод викладання передбачає виконання

учнями домашніх завдань. У свою чергу, М. Завадський повідомляє П. Крестоносцеву розподіл уроків малювання по класах у реальному училищі: 1 клас – 4 уроки, 2-й – 6; 3-й – 7; 4-й – 3; 5-й і 6-й – по 2 уроки, 7 клас – 1 урок. Вражає, чи не так, якщо порівнювати з місцем малювання у радянській школі! А ще ж тут не враховано уроки креслення! Ми ж бо, коли мова заходить про значення художнього виховання, посилаємося на досвід Японії – тим часом згадати і нам є про що. Іще одна думка Крестоносцева заслуговує на повагу: *«... Если я не получу от училища удобного для моих занятий помещения, то я буду поставлен в невозможность работать, а я того убеждения, что живым преподавателем я могу быть только до тех пор, пока я сам не перестану учиться – и производить!»*

Вечірні Рисувальні Класи для всіх бажаних, незалежно від віку, статі і станової належності, – ця громіздка і не дуже вдала назва означала, що в Єлисаветграді відкрито громадську школу мистецтв. Навчання у ній було безплатним, утримувалися ВРК на кошти Єлисаветградського земства (1,5 тисячі рублів щорічно). Нічого подібного у провінційних містах Російської імперії не існувало: Київська та Харківська школи були приватними, а отже, брали плату за навчання. П. Крестоносцев вважав «прототипом» Єлисаветградських Рисувальних Класів засновану у 40-х роках у Петербурзі «Рисовальную школу для вольноприходящих», що

Петро Крестоносцев.
Портрет дружини купця
Купченка. 1892 р.

Петро Крестоносцев.
Портрет купця Купченка.
1892 р.

належала Імператорському Товариству заохочення мистецтв і перебувала під особливим покровительством.

За короткий час Крестоносцев домігся того, що ВРК мали обладнання, рівноцінне двом першим класам Академії мистецтв! 24 листопада 1885 року, відкриваючи черговий конкурс робіт своїх вихованців, Петро Олександрович наголосив: *«Вечерние наши классы ... эстетически воспитывая, учащихся, выполняют в настоящее время свою духовную миссию; миссию же экономическую они тогда будут выполнять, когда разовьются до состояния школы прикладных искусств. Тогда школа будет образовывать мастеров, могущих стать во главе многих отраслей мануфактурной и ремесленной промышленности. Учреждение техно-художественной школы, сообразно потребности местности, изменит в экономическом отношении к лучшему состояние целого края. Никакой тип школы не может дать в этом отношении столько благотворных результатов, как техно-художественный».*

А ви кажете – японці! Та наш Крестоносцев не гірше від них понад 120 років тому розумів роль художнього виховання, його вплив на економіку. Завдяки Петрові Олександровичу, який дружив з багатьма відомими художниками, Єлисаветград почали регулярно відвідувати виставки Товариства передвижників. 1 жовтня 1884 року у місті створюється товариство шанувальників витончених мистецтв, яке влаштовувало благодійні вечори з метою надання матеріальної допомоги найбіднішим учням Академії мистецтв, які вступили до неї із Рисувальних Класів у Єлисаветграді. Уже за перших п'ять років існування ВРК через них пройшло 500 чоловік, десятеро вступили до АМ.

В Єлисаветграді Крестоносцев прожив майже тринадцять років, після чого за станом здоров'я пішов у відставку. Та його дітище – ВРК – існування не припинило, благополучно доживши до 1917 року. Ну, а потім відомо, що сталося: їх ліквідували разом із реальним училищем. Та вже у 1921 році художню студію при повітовому відділі народної освіти відкрив художник Семен Данишевський. Втім, не будемо втомлювати читачів розповіддю про інших попередників і предтеч КДХШ: своє завдання ми вбачали в тому, щоб нагадати про Першопрохідця.

Бо ж прикро і несправедливо, коли:

*Созидатели забыты.
Не внесли их в письменна,
Лица вечной тьмой сокрыты,
Неизвестны имена.*

(В. Шефнер)

Мипень

3

– 80 років від дня народження (м. Бобринець) Миколи Смоленчука (1927-1993), письменника, театрознавця, педагога. Закінчив Кіровоградський педагогічний інститут. Кандидат філологічних наук. Викладав у КДПІ ім. О.С. Пушкіна та Луцькому педагогічному інституті. Автор романів "Сиве покоління" (1960), "Ой, літав орел" (1969), "Білі бланкети" (1985) та інших творів.

– 70 років від дня народження (с. Шевченкове, м. Долинська) Анатолія Павлікова, економіста. У 1960 закінчив Українську сільськогосподарську академію, у 1982 – Московську академію зовнішньої торгівлі. Живе і працює у Москві. Дійсний член Російської академії природничих наук, Міжнародної академії інформації. Лауреат Державної премії СРСР у галузі науки і техніки. Активний діяч української діаспори у Москві.

4

– 70 років від дня народження (с. Петрове Кіровоградського району) Олександра Решетова, поета-пісняра, кандидата філософських наук Кіровоградського національного технічного університету. Член-кореспондент Міжнародної кадрової академії, понад 100 наукових праць.

5

– 205 років від дня народження Петра Нахімова (1802-1855), російського флотоводця, віце-адмірала Чорноморського флоту. Єлисаветград відвідував у 1834 та 1839 (два місяці лікувався у місцевому шпиталі). Прославився під час Кримської війни 1853-1856: очолював російську ескадру в Сінопській битві, керував обороною Севастополя.

– 115 років від дня народження (м. Олександрія) Ноя Морозовського (1892-1953), лікаря-фтизіатра. Навчався в Олександрійській гімназії, був членом просвітницького гуртка Д.І. Чижевського. Закінчив медичний факультет Київського університету (1919). З 1932 – професор, з 1939 до 1946 – директор Київського туберкульозного інституту. З 1944 до 1949 – фтизіатр Міністерства охорони здоров'я УРСР. автор 110 наукових праць.

– 85 років від дня народження (сміт Нова Прага Олександрійського району) Василя Турчина (1922-1980), Героя Радянського Союзу.

- 7 – 90 років від дня народження (с. *Ленінка Устинівського району*) *Олексія Мазуренка* (1917-2004), двічі Героя Радянського Союзу (1942, 1944). Воював у штурмовій авіації Чорноморського і Балтійського флотів: 315 бойових вильотів, особисто потопив 8 і в складі групи 22 кораблі, а полк під його командуванням – 100.
- 70 років від дня народження *Владислава Журавського*, журналіста, краєзнавця, поета. З 1972 до 1996 – редактор Світловодської газети "Наддніпрянська правда". Автор декількох поетичних книг і краєзнавчих розвідок ("Світловодськ: місто і люди", "Скарби Чорного лісу", "Степ і ліс" та ін.). Лауреат обласної краєзнавчої премії ім. В.М. Ястребова (2005).
- 8 – 165 років від дня народження *Миколи Бенардоса* (1842-1905), російського винахідника. У 1882 винайшов спосіб з'єднання і роз'єднання металів дією електричного струму, вважається творцем дугового електрозварювання металів, конструктором електричного акумулятора. Будучи землевласником *Єлисаветградського повіту* (нині с. *Мостове-Бенардосівка* у складі *Миколаївської області*) керував у 1902 роботами по електрифікації *Єлисаветграда*.
- 10 – 70 років від дня народження (с. *Новоолександрівка Кіровоградської області*) *Григорія Артеменка*, актора і режисера. Закінчив акторський (1964) та режисерський факультети Київського інституту мистецтва ім. І. Карпенка-Карого. Від 1964 працює в Житомирському українському музично-драматичному театрі ім. І. Кочерги. Заслужений артист УРСР (1979).
- 12 – 105 років від дня народження (*Балашівка, передмістя Єлисаветграда*) *Петра Голоти* (справжнє прізвище *Мельник*) (1902-1949). Належав до літературної організації "Молодняк". Автор збірок поезій: "Тернистий шлях до волі й освіти" (1921), "Степи-заводові" (1925), "Пісні під гармонію" (1928); поеми "Будні" (1928); збірки повістей і оповідань "Бруд" (1925); роману "Сходило сонце" (1930).
- 105 років від дня народження *Івана Шепетова* (1902-1943), генерала, Героя Радянського Союзу (1941). У 1924 закінчив *Єлисаветградську кавалерійську школу* ім. С.М. Будьонного.

12 – 60 років від дня народження (с. Волохіню Долинського району) *Анатолія Сологуба*, педагога. З 1990 – директор Саксаганського природничо-наукового ліцею у Кривому Розі. Кандидат педагогічних наук. Член-кореспондент Академії педагогічних наук України. Організатор щорічного Всеукраїнського економічного фестивалю та науково-практичної конференції "Педагогіка творчості".

12 – 75 років від дня народження *Григорія Носова* (1932-1997), інженера. З 1969 до 1979 – ректор Кіровоградського інституту сільськогосподарського машинобудування, доктор технічних наук (1972), професор (1973). Засновник вітчизняної наукової школи з автоматичного контролю технологічних процесів сільськогосподарського виробництва. Автор 10 монографій, 30 винаходів. Заслужений діяч науки і техніки України (1992).

12 – 90 років від дня народження (ст. Знам'янка) *Петра Філоненка* (1917-1991), сапера, Героя Радянського Союзу.

14 – 105 років від дня народження (м. Єлисаветград) *Евеліни Зайденинур*, літературознавця і бібліографа. Працювала науковим співробітником музеїв Л.М. Толстого, П.І. Чайковського. Автор книг: "Дни и годы П.И. Чайковского. Летопись жизни и творчества" (1940), "Библиография произведений Л.Н. Толстого" (1955) та ін.

20 – 105 років від дня народження (м. Єлисаветград) *Марка Тарловського* (1902-1952), поета і перекладача. У 1924 закінчив філологічний факультет МДУ ім. М.В. Ломоносова. Перша книга віршів "Иронический сад" (1928) принесла визнання у літературних колах. У 1930 другу книгу поезій "Почтовый голубь" не пропустила цензура. Автор поїхав на перевиховання у Фергану, де написав книгу про соціалістичне будівництво в Туркестані (1931). Третя книга "Рождение Родины" (1935) виявилася останньою.

21 – 50 років від дня народження *Павла Лушина*, психолога. У 1978 закінчив КДПІ ім. О.С. Пушкіна. Доктор психологічних наук, професор КДПУ ім. В.К. Винниченка, має понад 100 наукових праць.

22 – 85 років від дня народження (с. Подорожнє Світловодського району) *Панаса Висікана* (1922-1963), письменника. Автор книжок для дітей: "Ігорек Мережка" (1956), "Дві топольки"

(1960), "В печері святої Магдалини" (1963), "Подорож на Вогняну Землю" (1967), "Страховисько з однією зяброю" (1968).

– 60 років від дня народження *Анатолія Кривульченка*, доктора географічних наук, професора КДПУ ім. В.К. Винниченка (1985).

24 – 200 років від дня народження *Айри Олдріджа* (1807-1867), негритянського актора. У Росії з перервами гастролював у 1858 – 1867, приятелював з М. Щепкіним і Т. Шевченком. Єлисаветград відвідав у 1866, його гра на місцевих театралів справила величезне враження.

– 60 років від дня народження *Володимира Крижанівського*, інженера-винахідника, педагога. Випускник Кіровоградського інституту сільськогосподарського машинобудування, професор Кіровоградського національного технічного університету, доктор технічних наук (2001) автор 30 наукових винаходів. Заслужений винахідник України.

25 – 80 років від дня народження (с. *Обознівка Кіровоградського району*) *Бориса Вінтенка* (1922-2002), живописця. Учасник багатьох всесоюзних та республіканських виставок. Заслужений художник України. Жив і працював у Кіровограді.

25 – 80 років від дня народження (с. *Андріївка Кіровоградської області*) *Петра Тарасенка*, художника декоративно-прикладного мистецтва, майстра художньої кераміки. Працював на Тернопільському фарфоровому заводі.

29 – 95 років від дня народження (с. *Аджамка Кіровоградського району*) *Івана Маринського*, Героя Радянського Союзу.

31 – 70 років від дня народження *Миколи Холодного*, поета і літературознавця. Належав до українського дисидентського руху "шістдесятників", зазнав репресій. У 1966-1967 працював у смт *Добровеличківці, Вільшанці, Новоархангельську*. У с. *Піщаний Брід Добровеличківського району* писав книгу "Про душу в пісні та про пісню в душі". Згадки про перебування на Кіровоградщині містяться також в автобіографічній повісті "Я народився біля підніжжя Везувію" (1991) та інших творах.

1.07.1917 (90 років тому). – Створено Єлисаветградську повітову раду селянських депутатів.

5.07.1917 (90 років тому). – До Єлисаветграда прибула відома народоволка, "бабуся російської революції" Катерина Костянтинівна Брешко-Брешковська. Виступила на мітингу в приміщенні цирку, закликала воювати до переможного кінця.

12.07.1917 (90 років тому). – Побачив світ перший номер газети "Известия Єлисаветградской уездной земской управы и комитета общественной безопасности".

13.07.1897 (110 років тому). – О четвертій годині після полудня в присутності представників міського управління на центральній станції міської залізниці відбувся молебень, освячення станції та машин з наступним урочистим відкриттям Єлисаветградського трамваю, будівництвом якого був відомий київський підприємець Лев Бродський, який народився у м. Златопілі. Це був 4-й за ліком електричний трамвай у Російській імперії. Перший став до ладу у м. Києві (1892), у Москві трамвай з'явився у 1899.

Липень-серпень 1782 (225 років тому). – В Єлисаветграді після тяжкого поранення лікувався М.І. Кутузов.

29.07.1962 (45 років тому). – З нагоди урочистого пуску Кременчуцької ГЕС наш край відвідав перший секретар ЦК КПРС Микита Хрущов. На відкритті перерізав червону стрічку, виступив на мітингу, вручив нагороди.

30.07.1907 (100 років тому). – В Олександрійській гусарській полк, шефом якого була імператриця Олександра Федорівна, зараховано її сина, царевича Олексія Миколайовича (1904-1918).

31.07.1767 (240 років тому). – Генерал Ісаков видав ордер, який забороняв мешканцям форштату Св. Єлисавети покривати дахи будівель соломою.

Біля пам'ятного знаку
генералу О. Самсонову в
с. Якимівці Маловисківського
району гості з Москви: Віктор
Петраков і Петро Оссовський

ПЕРЕВТІЛЕНИЙ ТАЛАНТ

**80 років тому народився художник
і педагог Яків Калашиник**

істинну, ніщо на землі не зникає безслідно! Навіть талант, якому не дали сповна себе виявити.

Трагічно склалась доля художника Якова Петровича Калашника (1927-1967). Його поховали, як він і заповів, у рідному селі Листопадовому Новомиргородського району. Знаючи про свою приреченість, Яків згадав проникливі пушкінські рядки:

*... И хоть бесчувственному телу
Равно повсюду исплывать,
Но ближе к милому пределу
Мне все б хотелось начинать.*

На момент смерті художнику виповнилося лише сорок.

Сьогодні він – одна з легенд українського образотворчого мистецтва 60-70-х років ХХ століття. Таке твердження комусь, хто нашвидку перегляне виставку його творів, може видатися дивним. На перший погляд, дійсно творча спадщина Калашника, основна частина якої зберігається у Кіровоградському обласному художньому музеї, особливого враження не справляє,

Я. Калашиник

підстав для такої високої оцінки не дає. Це – переважно портретні й пейзажні етюди, ескізи, численні начерки, так би мовити, "сировина" нездійснених задумів. І всього декілька закінчених картин, серед яких виділяються "Українська кераміка" та "У блакитному краю". Зізнаюсь, що і я тривалий час не міг визначити, у чому ж сенс творчої долі митця. Ну, виховав декількох талановитих учнів, то хіба це така дивина? Та якось,

розглядаючи репродукції творів його славетних учнів Феодосія Гуменюка та Володимира Макаренка, раптом збагнув – їх міг би написати... сам Калашник. Зрозумів, чому Гуменюк і Макаренко, хоча й закінчили згодом знамениту ленінградську "Мухінку" (вище художньо-промислове училище декоративного мистецтва ім. В. Мухіної), де їх навчали значно відоміші й іменитіші художники, своїм єдиним учителем називають Якова Калашника. Коли кажуть, що учитель вклав душу в своїх вихованців, то це у даному випадку слід сприймати буквально, і вислів, що учителі живуть у своїх учнях, тут також має реальне наповнення. Вдивіться уважно в твори Макаренка й Гуменюка, і ви відчуєте... присутність Калашника, згадаєте його картини "Українська кераміка" та "У блакитному краю". От і не вір після цього у перевтілення душ і талантів! А якщо без містики?

...Колись прочитав роздуми філософа Ігоря Ільїна про категорію невітленого, нездійсненого у мистецтві. Він доводить, що ми помиляємося, коли вряди-годи згадуємо про них як про речі випадкові, неважливі: навпаки, вважає він, вся природа мистецтва розкривається перед нами немов із зворотного боку. Нездійснене скрізь і всюди

Українська кераміка

виявляється наповненим глибоким значенням. Все, що не було створено у минулому, виявляється придатним для подальшого втілення. Та й сама оригінальність таланту є іноді здатністю звернути увагу на те, повз що пройшли сучасники. Через те художнику підказує не тільки те, що втілилося у творах попередників, а й те, що залишилося нездійсненим. Наважусь сказати, що творча доля Якова Калашника напрочуд яскраво ілюструє ці міркування.

... Дисидентом і націоналістом, за великим рахунком, Яків Петрович не був. Він просто, як справжній митець, бачив світ

трохи інакше; інакше, ніж колеги, його малював. Цього виявилось досить, щоб відчутти ворожість системи.

На початку ніщо не віщувало трагічного фіналу. Яків закінчив Одеське художнє училище, а далі вчинив своєрідно, нестандартно. Замість того, щоб продовжити навчання у Москві, Ленінграді чи Києві, подався в Ризьку академію мистецтв. Це й визначило його творчу долю.

Прибалтійські художники не були такими задавленими, як їхні українські, російські та білоруські колеги. Вони орієнтувались не на творчість передвижників, як хотілось партії, а на модерновий західно-європейський живопис та народне мистецтво. Прибалтійці, якщо відверто, дуже неохоче приймали до своїх вузів чужинців. І,

У блакитному краю (Варіант)

очевидно, слід було мати неабияку обдарованість, щоб вступити до Академії мистецтв у Латвії. Калашнику це вдалося. Повернувшись в Україну, він почав викладати у Дніпропетровському художньому училищі, і студенти відразу відчували подих справжнього мистецтва. А крім того, Яків відкрив ще й вечірню студію, яку відвідували Макаренко, Гуменюк та інші. Звідки у них, нині всесвітньо відомих, а головне, глибоко національних митців, тема України? Звісно ж, від Калашника! Хоча у самого Якова Петровича лише дві картини національної тематики – "Українська кераміка" і "У блакитному краю". Часто Калашник разом з учнями писав картини на задану тему. Одного разу, згадує В. Макаренко, він запропонував назву "У блакитному краю": дівчата у полі збирають капусту. Сьогодні, прискіпливо розглядаючи цю картину Калашника, варіанти та численні етюди до неї, важко уявити, що викликало таку люту ревнителів мистецької цинотливості. Націоналістичною, та й то тільки за дуже хворої фантазії, могла видатися хіба що назва "У блакитному краю" (але ж не у жовто-блакитному!). Формалізмом тут також

майже не пахне, хоч шукали його ретельно і виявили щось схоже на кубізм у трактуванні складок одягу, капустяних листків. Дісталось, одним словом, і учителю, і учням за формалізм. Володимир Макаренко згадує, що це трапилося на останньому, четвертому курсі. Місяць напруженої праці, і картина "У блакитному краю" (розміром півтора на півтора метра) готова, її Макаренко подав на міську осінню виставку малярства. Один із суддів (членів виставкому) на обговоренні вигукнув:— "Цією картиною Макаренко працює на Білий Дім". На деякий час Макаренка й Гуменюка навіть виключили з училища. Ледве-ледве Калашник умовив інквізиторів від мистецтва дозволити хлопцям захист дипломних робіт. Від Макаренка вимагали навіть, щоб він порізав картину і показав шматки. Ну, а Якова Петровича з училища "виїли", хвороба (рак) "з'їла" остаточно.

Навчаючись у "Мухінці" (при вступі до неї Макаренко подав злочасну роботу "У блакитному краю" і був... зарахований), заприятелював з Михайлом Шем'якіним, брав участь разом з Гуменюком у підпільних виставках молодих українських художників у Ленінграді. З такою репутацією додому, в Україну, повертатися було неможливо. Трагедія Учителя ятрила серце. І подався Макаренко, за його прикладом, у Прибалтику, в Таллінн. А через сім років, у 1980-у, емігрував до Франції, нині живе у Парижі, де має стійку репутацію талановитого майстра. У 1988 році виставку Макаренка відвідав президент Франції Міттеран. Не менш благополучно у незалежній Україні складається доля Ф. Гуменюка, відзначеного Державною премією Тараса Шевченка, професора Української академії мистецтв. З вдячністю згадують Калашника і кіровоградські митці, яким пощастило навчатись у нього: Володимир Волохов та Михайло Надеждін (нині народний художник України). Завдяки успіхам учнів повертається із забуття і їхній Учитель.

Ю. Яновський

Серпень

- 3** – 70 років від дня народження (с. Райгород на Черкащині) *Анатолія Юрченка* (1937), кіровоградського краєзнавця. Лауреат обласної краєзнавчої премії ім. В.М. Ястребова (1996). Автор книги "Записки краєведа".
- 5** – 50 років від дня народження (с. Інгуло-Кам'янка Новгородківського району) *Катерини Горчар*, поетеси, журналіста. Власний кореспондент газети "Кіровоградська правда" з 1994. Автор книг поезій: "Пелюстка світу" (1989), "Листи до любові" (1994), "Неприручений птах" (2001), "Мій серпень" (2003).
- 4** – 50 років від дня народження (Краснодарський край) *Сергія Саса*, державного діяча. За фахом – ветеринарний лікар. З 1974 до 1998 працював на Кіровоградщині, переважно у Новомиргородському районі. Народний депутат України (з 1998).
- 11** – 50 років від дня народження (м. Миколаїв) *Володимир Могилюка*, поета. За фахом – лікар-терапевт, з 1980 працює у медичних установах м. Кіровограда. Автор збірок літературних пародій "Відблиски Дикого Поля" (1996), "Органіка душі" (1997); збірок поезій "Сіроокого світу світлина" (1998), "Пісок часу" (2000), "Вітри бетонних оз" (2000) та ін.
- 12** – 110 років від дня народження *Олеко Дундича*, героя громадянської війни, серба (1897-1920). Учасник Першої Світової війни у складі австро-угорської армії, потрапив у російський полон. З 1917 – в інтернаціональному загоні Червоної армії. З 1919 – у складі 1-ї Кінної Армії. Відзначався хоробрістю. У 1920 встановлював радянську владу в Олександрійському та Єлисаветградському повітах.
- 80 років від дня народження (м. Зінов'євськ) *Ізяслава Клігмана*, графіка. Брав участь у оформленні павільйонів СРСР на міжнародних виставках у Лейпцигу та Брюсселі.
- 75 років від дня народження (м. Світловодськ) *Бориса Смирнова*, інженера. Член-кореспондент суднобудівної академії України, професор Кіровоградського національного технічного університету.
- 13** – 60 років від дня народження (с. Станкувате Вільшанського району) *Степана Величка*, педагога, професора КДПУ ім. В.К. Винниченка, доктора педагогічних наук. У Кіровограді працює з 1973.

– 70 років від дня народження (м. Кіровоград) Віталія Кривенка, архітектора, геральдиста. З 1976 до 1987 – головний архітектор м. Кіровограда. Автор 50 проектів споруд соціально-культурної сфери та пам'ятників (Б. Хмельницькому, братам Ельворті, Ангелу Хранителю та ін.). Засновник та голова (з 1996) обласного відділення Українського геральдичного товариства. Автор символіки (герб і прапор) м. Кіровограда та ін. Один з авторів альбому-каталогу "Символіка Кіровоградщини" (2002). Лауреат обласної премії ім. Я.В. Паученка.

14 – 105 років від дня народження (м. Єлисаветград) Юрія Яновського (1902-1954), письменника, класика української літератури ХХ століття.

– 70 років від дня народження (с. Павлиш Онуфріївського району) Володимира Базилевського, поета, публіциста, літературознавця. Лауреат Державної премії України ім. Т.Г. Шевченка (1989).

15 – 65 років від дня народження (с. Володимирівка Новоархангельського району) Володимира Буряка, педагога. Випускник фізико-математичного факультету КДПІ ім. О.С. Пушкіна (1967). Нині – доктор педагогічних наук (1987), професор (1988), ректор Криворізького педагогічного університету. Створив наукову школу з дидактики, автор 10 монографій і методичних посібників (видані у Києві, Москві, Тбілісі).

16 – 45 років від дня народження (с. Суходільське Долинського району) Наталії Колісниченко, спортсменки (хокей на траві). Грала за команду "Колос" (м. Бориспіль). Чемпіонка СРСР, володар кубку СРСР, учасниця двох фіналів Кубка європейських чемпіонів (1984, 1986). Заслужений майстер спорту СРСР.

17 – 100 років від дня народження Семена Трегуба, російського кришника і літературознавця. Дитинство і юність провів у Єлисаветграді. Досліджував творчість В. Маяковського, М. Островського та ін.

20 – 60 років від дня народження Миколи Садового, педагога, державного і політичного діяча. Випускник КДПІ ім. О.С. Пушкіна. З 1982 – викладач КДПУ ім. В.К. Винниченка. Був деканом фізико-математичного факультету. Доктор педагогічних наук (2001). Народний депутат України (з 2005).

23 – 50 років від дня народження (с. Роздолля Компаніївського району) Олексія Кононенка, поета, педагога. Випускник філологічного факультету КДПУ ім. О.С. Пушкіна (1978). У 1994-1998 – редактор відділу культури тижневика "Дзеркало тижня". З 1998 – на творчій роботі. Автор понад 200 пісень ("Доне моя, донечко" ті ін.), 26 книг видано загальним накладом понад 800 тис. примірників. Лауреат Всеукраїнської літературної премії ім. І. Огієнка (2003). Заслужений діяч мистецтв України (2004).

24 – 95 років від дня народження Георгія Семенова, актора. У 1940-1952 і з 1959 – і до кінця життя працював у Кіровоградському українському музично-драматичному театрі ім. М.Л. Кропивницького. Народний артист УРСР (1973).

– 70 років від дня народження (м. Херсон) В'ячеслава Попова, медальєра. Живе і працює у м. Світловодську. Роботи (монети, медалі) зберігаються у музеях України, Росії, Грузії, Голландії, Франції.

27 – 80 років від дня народження (с. Митрофанівка Новгородківського району) Павла Сумарокова, поета і прозаїка. З 1985 – керівник Оріхівської літературної студії "Ластівка" (Запорізька область).

29 – 215 років від дня народження Христофора Рейтерна, російського військового діяча. З 1811 служив в Олександрійському гусарському полку, його командир (з 1815). Учасник Вітчизняної війни 1812 та інших військових кампаній. З 1831 жив у військових округах військових поселень на території Єлисаветградщини. Генерал-лейтенант.

14.08.1897 (110 років тому). – Першою жертвою єлисаветградського трамваю стала Бася Двойрін.

19.08.1992 (15 років тому). – Третє космічне відрядження уродженця Олександрії Леоніда Попова, командира корабля "Союз-Т-7".

Серпень 1902 (105 років тому). – Створено Єлисаветградський комітет РСДРП.

27.08.1917 (90 років тому). – Музично-драматичний гурток Єлисаветградської "Просвіти" на користь біженців-поляків влаштував благодійний спектакль за п'єсою М. Кропивницького "По ревізії".

ДВА КРІПАКИ – ДВІ ДОЛІ

220 років тому народився Устим Кармелюк

"Українським Робін Гудом" Максим Горький назвав видатного керівника селянського руху на Поділлі, національного героя українського народу Устима Кармелюка (1787-1835). Впевнений, коли б хтось зробив порівняльний аналіз особистостей "благородних розбійників" різних народів світу, їхніх діянь та вчинків, то виявилось би, що наш Кармелюк ніскільки не поступається надзвичайно популярним, завдяки фільмам, мексиканському Зорро, франко-італійському Скарам'юшу, не кажучи вже про російського Стеньку Разіна. Більше того, за багатьма морально-етичними параметрами він переважає своїх зарубіжних колег. Дійсно, це була надзвичайно обдарована особистість. Кріпак, який вільно володів п'ятьма мовами (українською, російською, польською, єврейською і французькою), повстанську боротьбу вів з 1813 по 1835 роки, здійснював фантастичні за зухвалістю і відвагою втечі з в'язниць та сибірської каторги, його повстанські загони (а їхня чисельність сягала інколи 20 тисяч чоловік) вчинили понад 1000 нападів на поміщицькі маєтки Поділля, Київщини і Бесарабії. Кармелюк був підступно вбитий поміщиком Яном Волянським. Як і належить "благородному розбійнику", Устим став жертвою жінки, яка видала його ворогам.

Нарешті, слід сказати, що Кармелюк був по-справжньому вродливим чоловіком, у чому переконає його портрет, виконаний з натури. Героїчний образ Кармелюка відтворили у своїх творах М. Старицький, Марко Вовчок та В. Кучер. Ну, а народ складав про нього пісні, найвідоміша з яких – "За Сибіром сонце сходить". На жаль, ми їй досі не спромоглися створити по-справжньому захоплюючого фільму про свого національного героя. Адже чотирисерійний телефільм, зроблений років двадцять тому, на жаль, подією кінематографічного життя не став, незважаючи навіть на те, що роль Кармелюка виконав Іван Гаврилюк ("вилитий", як кажуть, за зовнішністю та вдачею Устим Кармелюк).

**Портрет Устима
Кармелюка. 1820**

Свого часу в нарисі київського журналіста М. Шудрі "За Сибіром сонце сходить" (журнал "Україна", 1986, № 36) прочитав про те, що Кармелюка віддали в солдати до Єлисаветграда: *"Тільки недовго служив він у війську. Коли прогнали такого ж, як і сам, бідака "крізь стрій", він відмовився здійснити руку з лозою на свого, побратима. Отож, і над ним не зглянулися: всипали йому березових різок, аж шкіра підпливала кров'ю. І він, прихопивши із собою зброю для захисту, подався світ за очі"*.

Існує, щоправда, й інша, що розчаровує краєзнавців, версія. Відірваний від молодого дружини, маленького сина і відданий на двадцять п'ять років у рекрути, Кармелюк, не діставшись своєї частини, тікає назад до сім'ї. Яка з них достовірніша, сказати напевно важко. Зате достеменно відомо, як свідчить збірник документів про життя й діяльність Устима Кармелюка, що *"... с описанием таковых его поступков отдан в Елисаветград в рекруты, из коих он бежал, явился в головчинецких лесах вместе с дубовским жителем Данилом Хроником"*.

У всі віки, у всі часи людина прагнула до волі. Чим більше людину поневолювали, тим сильніше вона жадала свободи. Очевидно, не випадково, що за кріпосного права було стільки видатних борців, як ні за якої іншої епохи. Один Тарас Шевченко, батько українського народу, чого вартий! Саме на часі згадати іншого талановитого кріпака, росіянина Василя Тропініна (1776-1857), який також виборював собі волю хістом художника (він малював Кармелюка з натури). Тривалий час Тропінін був кріпаком поміщика Маркова, майже двадцять років (з перервами) прожив в Україні, на Поділлі, в місцях, де орудував Устим Кармелюк. Україна стала для Тропініна другою батьківщиною, дала йому невичерпний матеріал для творчого зростання. *"Я мало вчився в Академії, – писав згодом художник, – але навчився в Малоросії... і мої твори, виконані в Малоросії, здається, найкращі з усіх, які я досі малював"*.

Серед багатьох українців, зображених Василем Андрійовичем у живопису, рисунку й акварелі, мав бути Устим Кармелюк. Він згадується у переліку творів Тропініна, складеному після його смерті.

Проте, який саме з численних портретів українців є портретом Кармелюка, тривалий час залишалося загадкою. Пошук цього портрета – одна із захоплюючих сторінок сучасного мистецтвознавства. Порівняно недавно це вдалося зробити дослідниці творчості Тропініна О. Амшинській. Вона вважає, що портрет Устима Кармелюка зберігається нині у

Нижньотагільському музеї образотворчих мистецтв. Він підписаний автором монограмою "ВТ" і датований – "1820". Існує ще два варіанти цього портрета, виконані пізніше: один зберігається у Третяковській галереї, інший – у Російському музеї. Всі вони донедавна мали назву "Українець". Відправною точкою доказів став портрет Кармелюка, що зберігався до революції у Кам'янець-Подільському музеї. Портрет зник, але збереглась виконана на його основі літографія місцевого художника В. Гагенмейстера. Порівняння літографії з тропінінським українцем середніх років переконує, що перед нами одне й те саме обличчя. Цього селянина розшукував Літинський земський суд, надрукувавши прикмети особливо важливого державного злочинця – Устима Михайлова, сина Кармелюка: "... Лица круглого, носа умеренного, волосов на голове, усах й бороде светло-русых, глаз голубых".

Існує декілька суперечливих версій про те, як Тропінін познайомився з Кармелюком, за яких обставин писав його портрет. За однією з них, портрет міг бути написаний у в'язниці як ілюстрований додаток до судових документів. Та найбільш вірогідною є версія, що Тропінін познайомився з Кармелюком через лікаря-кріпака Прокопа Данилевського, який надавав медичну допомогу хворим і пораненим сподвижникам Кармелюка. Художник зобразив Устима з великою симпатією; У втікачеві-каторжникові Тропінін зумів побачити особистість з багатим духовним світом.

Не випадково у багатьох варіантах картини "Українець з ціпком" – вдалих спробах Тропініна створити типовий образ – вгадуються риси обличчя Кармелюка. Через те цих "українців з ціпками" теж вважали портретами Кармелюка.

Незвичайною виявилася доля як самого Кармелюка, так і його портрета, що опинився аж на Уралі, в м. Нижньому Тагілі, далеко від рідної України. І тут постає питання, яке скромно обминають дослідники творчості художника: як і звідки портрет Кармелюка з'явився в уральському місті? Можливо, з Кам'янця-Подільського, де зберігався до революції? Адже виконати аж два портрети Кармелюка з натури Тропінін, напевно, не міг. А на чужині цей портрет став просто "Українцем". Я не схильний стверджувати, що портрет Кармелюка "зіслали", на Урал навмисно. І все ж... Чи не слід повернути цю святиню Україні? Не збідніла б Росія (адже в Москві й Петербурзі зберігаються авторські копії портрета Кармелюка), коли б поділилась з нами. Це було б дійсно по-братерськи чи по-сестринськи.

Вересень

- 3 – 145 років від дня народження (с. Миколаївка поблизу Єлисаветграда) Олександра Тарковського (1862-1924) – громадського діяча, мемуариста. Після смерті батьків виховувався у родині І.К. Карпенка-Карого, одруженого на його сестрі Надії Тарковській (Хутір Надія – це на її честь). Закінчив Єлисаветградське земське реальне училище. За участь в Єлисаветградській Громаді був засуджений на п'ять років заслання до Сибіру. З 1897 до 1920 служив у Єлисаветградському комерційному банку, був попечителем комерційного училища. Знав багато мов. Батько поета Арсенія Тарковського, дід кінорежисера Андрія Тарковського.
- 5 – 85 років від дня народження (с. Зибкове Онуфріївського району) Кузьми Гаврилова, Героя Радянського Союзу, зв'язківця.
- 5 – 55 років від дня народження (м. Кіровоград) Раїси Валькевич, концертно-камерної співачки і педагога. Лауреат ІV Міжнародного фестивалю молодих виконавців у Любліні (1988). З 1982 – солістка обласної філармонії, професор кафедри хорового диригування КДПУ ім. В.К. Винниченка. Народна артистка України (2002).
- 6 – 110 років від дня народження (с. Рівне Новоукраїнського району) Івана Микитенка (1897-1937), письменника, класика української радянської літератури. Репресований і розстріляний. Зібрання творів виходило у шести томах.
- 9 (22) – 175 років від дня народження Петра Ніщинського (1832-1896), композитора, поета і перекладача. З 1870 часто приїздить у Єлисаветград до М. Кропивницького та І. Карпенка-Карого. Найвидатніший твір – музична картина “Вечорниці” до драми Т.Шевченка “Назар Стодоля” – вперше виконаний у приміщенні Єлисаветградського громадського зібрання (1875) місцевим аматорським театральним гуртком за участі автора.
- 45 років від дня народження Віктора Шила, поета. Автор книжок поезії: “Розуміння історії” (1990), “Практика: 1962-1991” (1991) та інших, виданих у Кіровограді.

- 11 – 70 років від дня народження Йосипа Кобзона, співака, метра радянської естради, народного артиста СРСР. *Кіровоградщину називає "другою батьківщиною": з 12 років впродовж чотирьох десятиліть щоліта жив у родичів, які мешкали в селах Завалля та Могильне Гайворонського району.*
– 65 років від дня народження (с. Павлівка Світловодського району) Віктора Коваленка, доктора фізико-математичних наук. З 1974 працював на Світловодському заводі чистих металів.
- 13 – 90 років від дня народження (с.мт Компаніївка) Миколи Алфьорова (1917-1982), архітектора. Жив і працював у м. Свердловську (РРФСР). З 1972 – ректор Свердловського архітектурного інституту. Член-кореспондент Академії мистецтв СРСР (1978). Народний архітектор СРСР (1978).
- 15 – 100 років від дня народження (с. Хащевате Гайворонського району) Хаїма Меламуда (1907-1993), письменника. Автор 17 книг (романів, повістей, оповідань та нарисів). Особливий інтерес викликають "Хащеватські оповідання" (1984). Писав єврейською (ідіш), українською та російською мовами.
– 95 років від дня народження Михайла Степанова, учасника ВВВ. Брав участь у визволенні Кіровограда від німецько-фашистських загарбників, розмінював наше місто з 8.01. до 1. 02. 1944. Тоді бригадою спеціального призначення перевірено 120 км вулиць, 418 кварталів, 330 приміщень, знешкоджено понад 2 тис. фугасів та авіабомб. Почесний громадянин м. Кіровограда.
- 16 – 120 років від дня народження Павла Постишева (1887-1939), державного і партійного діяча СРСР та УРСР. З 1926 до 1937 – секретар ЦК КП(б)У, один з організаторів голодомору 1933. У 1935 відвідав містечко Олександрівку, розпорядився побудувати нове приміщення школи № 3.
- 18 – 105 років від дня народження (м. Новогеоргіївськ) Бориса Варшавського, агротехніка, доктора сільсько-господарських наук, заслуженого діяча науки України (1977). З 1949 працював у Всесоюзному НДІ цукрових буряків.

- 19** – 75 років від дня народження Віктора Вікторенка, авіатора. З 1955 після закінчення Кіровоградського військового авіаційного училища льотчиків працював у ньому інструктором. З 1960 – у Кіровоградській школі вищої льотної підготовки. з 1975- до 1978 – начальник КШВЛП. З 1989 – у Кіровоградській державній льотній академії України. За період його роботи підготовлено та перепідготовлено близько 100 тис. авіаспеціалістів. Як пілот, налітав майже 10 тис. годин. Заслужений льотчик СРСР (1987).
- 20** – 150 років від дня народження (м. Новомиргород) Івана Дудченка (1857-1917), лікаря-мікробіолога та епідеміолога. Випускник Златопільської чоловічої гімназії, закінчив Київський університет. Організував перші бактеріологічні станції на Далекому Сході.
- 21** – 105 років від дня народження (с. Павлиш Онуфріївського району) Івана Шевченка (1902-1977), поета-пісняр. Жив і працював у рідному селі. Автор 4 книг. Влітку 1957 с. Павлиш відвідав голова Верховної Ради УРСР, академік, поет Павло Тичина, на згадку про своє перебування тут написав вірш "В гостях у пісняр Івана".
- 22** – 125 років від дня народження (м. Єлисаветград) Андрія Журавського (1882-1914), зоолога, ботаніка, етнографа, дослідника Печорського краю Росії. Дійсний член імператорських Російських географічного та етнографічного товариств. У 1909 нагороджений Академією наук медаллю "Лучший ученый собиратель России". У 1911 відкрив першу в Примор'ї Печорську сільськогосподарську станцію. Автор близько 500 наукових праць.
- 70 років від дня народження Світлани Скалько, педагога, профспілкового діяча. З 1969 – голова Кіровоградського обласного комітету профспілки працівників освіти і науки, нагороджена медаллю А.С. Макаренка (1987), нагрудним знаком "Профспілкова відзнака" (1998) та ін. Лауреат обласної педагогічної премії ім. В.О. Сухомлинського.
- 24** – 85 років від дня народження (м. Новомиргород) Миколи Понеділка (1922-1976), українського письменника-емігранта (з 1943). Автор книг сатири й гумору, прозових творів, п'єс.

25 – 85 років від дня народження (с. Ганно-Леонтовичеве Устинівського району) Бориса Курдана, літературознавця, фольклориста. З 1953 працював в Інституті світової літератури АН СРСР у Москві, доктор філологічних наук, професор. Автор досліджень: “Український народний епос” (1965), “Народні співці-музиканти на Україні” (1980).

27 (10.10 за н.с.) – 100 років від дня народження (м. Знам'янка) Сергія Владимирова, живописця, педагога. Жив і працював у Криму, викладав у Сімферопольському художньому училищі.

29 – 50 років від дня народження Бориса Нечипорука, гідроінженера. З 1987 працює начальником ПМК-68 у м. Світловодську. Почесний працівник водного господарства України.

30 – 185 років від дня народження Ольги Миколаївни (1822-1892), великої княгині, дочки імператора Миколи I, королеви Вюртемберзької. З 1845 до 1892 – найясніший шеф гусарів Єлисаветградського полку, яких так і називали “Ольгині гусари.”

– 85 років від дня народження Федора Прокаєва (1922-1989), літературознавця. Кандидат філологічних наук. З 1971 до 1985 – доцент кафедри російської і зарубіжної літератури КДПІ ім. О.С. Пушкіна, вражав студентів феноменальною пам'яттю.

2.09.1917 (90 років тому). – У залі Дворянського зібрання гуртком Товариства українських самостійників під орудою Д. Дорошенка та Л. Романова влаштовано спектакль за п'єсою “Бондарівна” І. Карпенка-Карого.

3.09.1917 (90 років тому). – У приміщенні українського соціалістичного робітничого клубу видатний українофіл, єлисаветградський лікар Опанас Михалевич прочитав лекцію “Київська громада 1870-1876 років”.

7.09.1867 (140 років тому). – Єлисаветградська міська громада ухвалила рішення про заснування в місті Олександрівського дитячого притулку для 40 сиріт “... в пам'ять чудесного спасення життя Государя Імператора Александра II от злодейского покушения в Париже 25 мая.” Був відкритий 1.06.1871.

113-20.09.1847 (160 років тому). – Свої останні концерти в Єлисаветграді дав Ференц Ліст.

15.09.1912 (95 років тому). – Єлисаветградське Товариство взаємної допомоги ремісників на своєму засіданні ухвалило рішення клопотатись про спорудження на одній з площ міста пам'ятника Олександрю II, надавших на цю справу 3000 руб.

15.09.1917 (90 років тому). – Вийшов перший номер газети "Ученнический вестник", позапартійний часопис Єлисаветградської учнівської молоді. Автори: С. Гройсман, Е. Бріль, Я. Бердичевський.

17.09.1842 (165 років тому). – В Єлисаветграді у присутності імператора Миколи I розпочалися військові маневри, в яких брало участь майже сто тисяч вояків.

22.09.1937 (70 років тому). – Указом Президії Верховної Ради УРСР утворено Миколаївську область, до складу якої увійшли м. Кірово, Бобринецький, Витязівський, Кіровський, Знам'янський, Компаніївський та Устинівський райони.

24.09.1922 (85 років тому). – Командуючий Збройними Силами УРСР Михайло Фрунзе на зборах єлисаветградських комуністів, профактиву та червоноармійців виступив з промовою, у якій обґрунтував необхідність створення СРСР.

27.09.1782 (225 років тому). – У фортеці Св. Єлисавети влаштовано урочисту зустріч із салютом князеві Г.О. Потьомкіну, який прибув сюди вперше. Згодом, під час російсько-турецької війни 1787-1788 обрав місто своєю головною квартирою. У фортеці було споруджено 14-кімнатний "палац Потьомкіна".

Скульптор М. Олійник,
архітектор В. Кривенко.
Пам'ятник братам Роберту
і Томасу Ельворті в
Кіровограді. 2004.

ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКИЙ ЕПІЗОД ОМЕЛЯНА ПУГАЧОВА, ІМПЕРАТОРА ПЕТРА ІІІ

Доків 10 тому як неабияку сенсацію, українські засоби масової інформації подали статтю Данила Кулиняка, в якій доводилось, що керівник Селянської війни 1773-1775 років Омелян Пугачов, який видавав себе за імператора Петра ІІІ, – українець за походженням. Якщо відверто, то для тих, хто читав знаменитий історичний роман В'ячеслава Шишкова "Омелян Пугачов", несподіваною ця інформація не виявилась. Власне, уже в першій главі трилогії про дитинство героя міститься відповідь на запитання щодо його національної приналежності. Автор розповідає, як підлітком Пугачов уявляв себе кошовим отаманом Омельком Грозним, вистригав на голові оселедець, мріяв втекти на Запорізьку Січ. Для мовної характеристики Пугачова письменник використовує величезний масив української лексики: геть, трохи, кавуни, нехай, утекти, балакати і т.д. і т.п. Працюючи над романом, Шишков здійснив гігантську роботу по вивченню історичних документів того часу, мемуарів та спеціальних досліджень. А, отже, письменникові щодо історичної достовірності можна повністю довіряти. Життєвий шлях ватажка Селянської війни у цілому добре відомий. Тому обмежимося нагадуванням тільки деяких його віх. Народився Пугачов приблизно у 1742 році в станиці Зимовейській області Віійська Донського – його земляком, між іншим, був не менш знаменитий уродженець тієї самої станиці Степан Разін. Коли настав час, Омеляна записали на козачу службу, а невдовзі він одружився на козацці Софії Недюжевій. Та сімейне життя тривало лише тиждень: сімнадцятирічного Пугачова мобілізували на Семирічну війну. Через три роки, у 1762 році він повернувся додому. У подружжя народились діти: син Трохим і дві доньки – Аграфена та Христина.

Потім Пугачов брав участь у російсько-турецькій війні, що розпочалася у 1768 році. За мужність, виявлену при штурмі Бендер у вересні 1770 року, йому присвоїли нижче офіцерське

О.І. Пугачов

звання – чин хорунжого. Відразу після цього російська армія була відведена на зимові квартири у Єлисаветград.

Те, що трапилося з Пугачовим у нашому місті, заслуговує детального викладу. От як про це розповідається в романі В. Шишкова:... *"Однажды понав в городок Елисаветград, Емельян Пугачев зашел, любопытства ради, в турецкую кофейню, присел к окну и попросил себе кружку черной незнакомой жижицы"*... А далі він стає свідком знаменної розмови між молодим гусарським офіцером та огрядним хазяїном кав'ярні, вихідцем із Чорногорії, який часто бував у Петербурзі:

– *"Да, да, господин поручик, странные на свете дела бывают, – с акцентом громко повествовал черногорец. – Вот уже больше года по Далмации и Черногории разъезжает неизвестное лицо. То он лекарь, то он одетый в рубище мужик. И никто не может узнать, откуда он, кто он такой. Только вдруг объявляет себя... знаете, господин поручик, кем? Московским Петром III"*.

Тут слід пояснити, що Омельян Пугачов був не першим і не останнім самозванцем під іменем царя Петра III. На сьогодні відомо майже п'ятдесят осіб, що видавали себе за покійного імператора, задушеного Олексієм Орловим на догоду Катерині II. Але повернімось у Єлисаветград 1770 року, до розмови, яку почув хорунжий козачого війська Омельян Пугачов у кав'ярні:

– ... *"Ну а вы, господин офицер, выдали покойного императора?"*

– *А как же! – воскликнул гусар.*

– *Каков же он из себя?*

– *Из себя он был, из себя он был... – гусар, повертывая голову, обводил неторопливым взором во множестве сидевших за столиками военных и штатских, русских, поляков и турок, и вдруг пристальный взгляд его остановился на большеглазом исхудавшем Пугачеве – Вы видите он того хорунжего? Под окном который, донской казак. Изрядно он смахивает на Петра Федоровича.... И окладом лица и особенно глазами. Только бороденку сбрить.*

Хотя гусар говорил негромко, но чуткий Пугачев даже сквозь шум кофейни услышал эти слова. На следующее утро под каким-то предлогом он пробрался в палатцу, где был штаб донских казачьих полков, и, украдкою стал пристально всматриваться в надкаминное зеркало".

Отже, саме у Єлисаветграді, як кажуть, жереб було кинуте: у Пугачова зародилась, нехай підсвідомо, ідея при нагоді видати себе за імператора Петра III. Хоча в дійсності Петро III та Омелян Пугачов не були схожими аніскільки. Про це О. Пушкін писав: *"Государь Петр III был дороден, белокур, имел голубые глаза; самозванец был смугл, сухощав, малоросл"*. А експертиза одягу, що належав Петрові III, дала такі результати: онук Петра Великого був, як і його дід, вузькоплечим, зріст мав 167-170 сантиметрів. Катерина II за брехливістю та підступністю не має суперників у світовій історії. Від неї тягнеться шлейф трагічних доль наступних російських правителів: їхнього з Петром III сина Павла I, вбитого за сприянням онука Олександра I, який, у свою чергу, помер за нез'ясованих обставин: припускається, що він імітував свою смерть, а сам пішов старцювати під іменем Федора Кузьмича.

Щодо елисаветградського епізоду, то, як пише Шишков, *"... столь поразившие Пугачева необычайные слова черногорца вскоре забылись"*. Проте ненадовго, вони таки глибоко запали в душу і в слушний момент у 1772 році остаточно визріло рішення, до якого Пугачов був психологічно підготовлений – виступити під іменем Петра III. Драматичний перебіг Селянської війни, яка буквально потрясла царську імперію, читачам, напевне, добре відомий. Наша мета набагато скромніша – привернути увагу до цієї видатної особистості, в трагічній долі якої Єлисаветграду судилося відіграти таку визначну роль.

Меморіальний музей М.Л. Кропивницького
в м. Кіровограді

Жовтень

- 2 – 180 років тому народилася (м. Мала Виска) *Марія Кудашева (1827-1901)*, княгиня, володіла с. Кудашевим (Малою Вискою). Дружина відомого російського поета Андрія Подолинського (1806-1886), мати геніального українського ученого Сергія Подолинського (1850-1891).
- 2 – 80 років від дня народження (с. Трояни Добровеличківського району) *Юрія Кундієва*, лікаря-гігієніста. Академік АН УРСР (1979), заслужений діяч науки УРСР (1979). Почесний член Чехословацького товариства ім. Я. Пуркіне (1966) та інших міжнародних наукових установ.
- 3 – 125 років від дня народження *Кароля Шимановського (1882-1937)*, польського композитора. Навчався в Єлисаветградському земському реальному училищі та музичній школі Г.В. Нейгауза (1901-1905). Брав участь в організації музичного життя Єлисаветграда у 1917-1917. В Єлисаветграді написав оперу "Король Рогер" (лібрето Я. Івашкевича), роман "Ереб" та інші твори. З 1920 жив у Польщі. Ректор Варшавської консерваторії (1927-1932) та Академії музики (1930-1932). У Кіровограді створено міський музей музичної культури ім. К. Шимановського.
- 70 років від дня народження (сmt Новгородка) *Антоніни Постельняк*, педагога-методиста. З 1970 працює у Кіровоградському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти ім. В.О. Сухомлинського. Автор низки методичних рекомендацій щодо вивчення та впровадження педагогічних ідей В.О. Сухомлинського. *Лауреат обласної педагогічної премії ім. В.О. Сухомлинського.*
- 6 – 80 років від дня народження (с. Тернівка Новоархангельського району) *Івана Олефіренка (1927-2006)*, письменника, публіциста. Автор книг "Вдови", "Там, де Ятрань круто в'ється" та ін.
- 7 – 85 років від дня народження (с. Давидівка Голованівського району) *Дмитра Фартушняка*, педагога, історика, краєзнавця. З 1953 до 1994 вчителював у с. Підвисокому Новоархангельського району. У 1967 створив музей історії села, гордістю якого є розділ про трагічну долю 6-ї та 12-ї

радянських армій, що 27.08.1941 потрапили в оточення поблизу Підвисокого. Матеріалами музею скористався поет Є. Долматовський при писанні книги "Зелена брама". Заслужений працівник культури УРСР (1973). *Лауреат обласної краєзнавчої премії ім. В.М. Ястребова (1999). Почесний громадянин с. Підвисокого.*

7 – 85 років від дня народження Галини Джунковської (1922-1985), педагога, мемуаристки, Героя Радянського Союзу. На фронтах ВВВ з 1941 до 1945: 62 бойових вильотн, збила два літаки. У 1951 закінчила КДПІ ім. О.С. Пушкіна, жила і працювала у Москві. Автор книг: "Юність в огні" (1970), "Расскажи, береза" (1983).

11 – 65 років від дня народження *Володимира Яворівського*, письменника, громадського і державного діяча України. Автора близько 30 книг (романи, повісті, публіцистика). Лауреат Державної премії України ім. Т.Г. Шевченка. *Двічі (1990-1994 та 1994-1998) обирався народним депутатом України від Світловодського виборчого округу. Голова Національної Спільки письменників України.*

– 55 років від дня народження (с. *Березівка Маловисківського району*) *Володимира Бєлінського*, журналіста. З 1976 працює в обласній газеті "Кіровоградська правда", Нині головний редактор. Заслужений журналіст України.

12 – 50 років від дня народження (м. *Кіровоград*) *Олександра Табалова*, підприємця, мецената. У 1992 заснував виробниче об'єднання "Формула", до складу якого входить 24 підприємства, у тому числі 7 хлібозаводів у різних регіонах України. З 2001 очолював правління ВАТ "Кіровоградський хлібозавод". Захоплюється образотворчим мистецтвом, зібрав цінну колекцію творів живопису та графіки елісаветградських і кіровоградських художників.

13 – 150 років від дня народження (с. *Обознівка Кіровоградського району*) *Андрія Грабенка* (псевдонім *Конощенко*) (1857-1932), громадського діяча, фольклориста. Закінчив ЄЗРУ, відвідував місцевий гурток Громади лікаря О. Михалевича. Один з авторів альманаху елісаветградських літераторів "Степ" (1886), представлений у ньому віршем-пісню "В невеселую годину..." У 1905 Херсонський міський голова, делегат Всеросійського

земського з'їзду в Москві, редактор "Сборников Херсонского земства". У 1927 обраний членом Етнографічної комісії АН УРСР. Зібрав та записав на Єлисаветградщині, Київщині та Полтавщині майже 1000 народних пісень.

15 – 55 років від дня народження (с. Бірки Олександрівського району) *Анатолія Гая*, письменника (збірка повістей "Зажинки", 1979; "Хамаль – місяць весняний", 1984; "Сім струн райдуги", 1985; "Тиша над полігоном" та ін.).

16 – 100 років від дня народження (м. Єлисаветград) *Мойсея Бланка*, живописця і графіка. Жив у Харкові, працював у галузі станкової графіки і живопису.

– 95 років від дня народження (с. Грушка Ульяновського району) *Логвина Червонія (1902-1980)*, Героя Радянського Союзу.

– 65 років від дня народження (с. *Апрелівка Бобринецького району*) *Наталії Яковенко*, історика. Доктор історичних наук (1994), автор монографії "Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст." (1993), "Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст." та ін. Голова товариства дослідників Центральної і Східної Європи (1998). Почесний член Російської Академії Наук (2002).

17 – 75 років від дня народження *Кіма Шутенка*, композитора і педагога. З 1962 викладає у Кіровоградському музичному училищі. Писав музику до спектаклів Кіровоградського музично-драматичного театру ім. М.Л. Кропивницького, автор "Козацької увертюри", "Російської увертюри", концерту для фортепіано з оркестром, багатьох пісень та інших творів. Серед учнів – популярний композитор *Ігор Крутой*.

18 – 95 років від дня народження (с. *Підгайці Кіровоградського району*) *Григорія Тарана (1912-1948)*, військового і цивільного льотчика, Героя Радянського Союзу (1944). Один з піонерів освоєння повітряних трас над високогірним Паміром. Під час ВВВ 460 разів перетинав лінію фронту, здійснив 230 нічних вильотів у глибокий тил (78 – з посадкою). Його іменем названо Сасівське льотне училище цивільного флоту в Рязанській області, авіашколу – у підмосковному Внуково.

20 – 80 років від дня народження (с. *Курилівка Канівського району Черкаської області*) *Федора Шабали (1927-1997)*,

самодіяльного художника, бібліофіла. За фахом – інженер-будівельник, працював у Кіровоградському інституті сільськогосподарського машинобудування. Автор близько 1000 творів живопису і графіки. У кібернетико-технічному коледжі, де він викладав, створено експозицію його картин.

23 – **100 років від дня народження** (м. Єлисаветград) Розалії Верховської, художника прикладного мистецтва (розпис тканин). З 1931 до 1963 працювала на Ленінградській фабриці розпису тканин (виконувала рисунки для тканин, штор, хусток і т.п.).

25 – **100 років від дня народження** (с. Знам'янка Знам'янського району) Леоніда Писаренка (1907-1979), театрального художника. Оформляв спектаклі у Київських театрах (опери і балету ім Т. Шевченка, українському драматичному ім. І. Франка та ін.). Заслужений художник УРСР (1977).

30 – **105 років від дня народження** (с. Бокове Долинського району) Андрія Лісового (1902-1982), військового діяча, генерал-майора. З 1951 – начальник факультету Військової Академії ім. М.В. Фрунзе, доктор військових наук.

31 (12.11. за новим стилем) – **165 років від дня народження** (с. Макариха Знам'янського району) Григорія Градовського (1842-1915), російського письменника і публіциста. Засновник і видавець щотижневої газети "Русское обозрение" (1876-1878). Автор книг: "Две драмы" (1907), "Публицист-гражданин" (1916) та ін.

6.10.1927 (80 років тому). – За ініціативою робітників заводу Ельворті у Зінов'євську засновано *вечірній робітничий факультет* (робфак) для підготовки керівних кадрів. Університет зробив п'ять випусків, а у 1934 був реорганізований у технікум.

7.10.1882 (125 років тому). – В Єлисаветграді відкрилася X виставка Товариства передвижників. Експозиція (70 творів) була розгорнута у залі Дворянського зібрання, за два тижні її відвідало 2250 чоловік.

7.10.1917 (90 років тому). – Єлисаветградська газета "Голос Юга" друкує статтю Наталії Бракер "Дошкільне виховання".

11.10.1787 (220 років тому). – Князь Г.О. Потьомкін підписав ордер коменданту фортеці Св. Єлисавети генерал-майору Петерсону про видачу зброї, відібраної у запорізьких козаків.

11-13.10.1917 (90 років тому). – У приміщенні Дворянського зібрання викладач Єлисаветградської чоловічої гімназії, перший перекладач українською мовою “Фауста” Гете Микола Улезко прочитав дві лекції “Жагучі питання шкільної реформи”.

Жовтень 1927 (90 років тому). – Єпископ Зінов'євський і Новомиргородський (з липня 1927) Микола Борецький (1879-1935) полишає наше місто. Невдовзі його буде обрано митрополитом Української Автокефальної Православної Церкви, згодом репресовано.

15.10.1867 (140 років тому). – В Єлисаветграді за ініціативою викладача кавалерійського училища М. Федоровського та дружин офіцерів А. Резанової і А. Некрасової на благодійні кошти засновано безплатне ремісничо-грамотне училище “в память избавления драгоценной жизни Государя Императора II от опасностей 4.04.1866 и 25.05.1867”. Цей унікальний навчальний заклад – єдиний у Російській імперії – готував кваліфікованих робітників для промисловості.

16.10.1762 (245 років тому). – Височайшим Указом право називатися єлисаветградськими купцями надано розкольникам-старообрядцям, яких ще у 1755 закликали у фортецю з Польщі (м. Ветка, нині у складі Білорусі).

18.10.1892 (115 років тому). – В Єлисаветграді на цвинтарі Петропавлівської церкви урочисто відкрито пам'ятник професору В.І. Григоровичу (скульптор Б. Едуардс, архітектор О. Бернардацці).

18.10.1917 (90 років тому). – Курси по дошкільному вихованню для підготовки викладачів дитячих садків заснувала в Єлисаветграді Наталія Бракер, визначна українофілка.

27.18.1882 (125 років тому). – На сцені Єлисаветградського театру блискуче дебютувала в ролі Наталки Полтавки Марія Заньковецька. Цей день вважається днем народження українського професіонального театру.

31.10.1787 (230 років тому). – За наказом князя Г.О. Потьомкіна почала функціонувати медико-хірургічна школа при Єлисаветградському генеральному сухопутному госпіталі. Фінансування здійснювалося за рахунок місцевого бюджету. У ній навчались вихованці Єлисаветградського благородного чоловічого пансіону, Полтавської та Белгородської семінарій, Московської Слов'яно-греко-латинської академії. Переважна більшість учнів буди за походженням українцями.

Елісаветградська медико-хірургічна школа – перший вищий медичний навчальний заклад на Лівобережній Україні. За 10 років існування ЄМХШ випустила 255 лікарів. Практично кожен восьмий російський лікар II пол. XVIII ст. навчався у Єлісаветграді. Спочатку ЄМХШ постачала лікарів для армії Потьомкіна та Чорноморського флоту. 12 вихованців ЄМХШ брали участь у швейцарському поході О.В. Суворова. Серед найвидатніших випускників – професор Московської медико-хірургічної академії та Московського університету, автор першого російського підручника з хірургії, учитель М.І. Пирогова – Єфрем Мухін. Після смерті Потьомкіна шефство над ЄМХШ перейшло до Суворова. Керував школою та госпіталем з 1787 до 1797 року Павло Шарой, за що отримав чин статського радника – єдиний з лікарів Російської імперії. У доповідній записці “О Елісаветградском медико-хирургическом институте” доводив, що підготовка лікарів з місцевого населення має ряд переваг і обходиться державі дешевше, ніж навчання у Москві чи Петербурзі. Однак Павло І, який ненавидів фаворитів Катерини II, 13.05.1797 підписав указ про ліквідацію ЄМХШ. Шарой виступив ініціатором заснування в Єлісаветграді першої богадільні, розробив її кошторис, пожертвував 50 руб. (відкрита 4.02.1794). Шарой був власником сіл Шарівка й Павлівка в Олександрійському повіті.

Портрет
Н.О. Пушкіної

**"СКАРБ ДИКОГО ПОЛЯ".
ЙОГО ВІДШУКАВ ДЛЯ УКРАЇНИ НАЩАДОК
ГЕТЬМАНА ПОЛУБОТКА**

175 років тому народився Олександр Поль

*Забывают, забывают –
Будто клады зарывают,
Забывают – как сгорают,
Забывают – будто жгут*

Вадим Шефнер

 Інтерес до напівміфічних скарбів наказного гетьмана Павла Полуботка, десь буцімто схованих в Англії, не вщухає. Воно й зрозуміло: національно забарвлена сенсаційна тема захоплює, інтригує, зворушує. Дивує інше. Чомусь майже не згадується про те, як один із нащадків славетного гетьмана давно розшукав для України значно цінніший скарб, ніж золото Полуботка. А це вже, погодьтесь, прикро і вкрай несправедливо по відношенню до цієї людини, до Олександра Миколайовича Поля (1832-1890). Був він людиною енциклопедичних уподобань: істориком, археологом, етнографом, краєзнавцем, колекціонером, юристом, інженером, геологом, металургом, підприємцем, громадським діячем і меценатом.

О. Поль обезсмертив своє ім'я насамперед тим, що знайшов найбільше в світі криворізьке родовище залізних руд, заснував його промислову розробку.

Походження Олександра Миколайовича – найаристократичніше. Батько – нащадок знаменитого німецького кардинала Поля, мати – праправнучка наказного гетьмана Павла Полуботка. Народився хлопець 20 серпня 1832 року в родовому гнізді Полів селі Малоолександрівці Верхньодніпровського повіту Катеринославської губернії. Узяли гору очевидно полуботківські гени. Сашко під впливом бабусі рано захопився історією Запорізької Січі, знав безліч легенд та бувальщин про часи Козаччини. Надзвичайно здібний до навчання, він володів українською, російською, латинською, німецькою та французькою мовами.

У 1854 році, блискуче закінчивши спочатку Полтавську гімназію, потім Дерптський університет, двадцятидворічний

кандидат дипломатичних наук повертається додому, щоб займатися сільським господарством, історією та археологією.

Історія відкриття О. Полем криворізького родовища не менш захоплююча і драматична, ніж пошук полуботківських скарбів. Якимось дивним, ледве не містичним чином, все тут переплелось. А що, коли отої "скарб Дикого Поля" у вигляді найбільшого в світі родовища залізної руди, виявлений Олександром Полем, є своєрідною компенсацією Україні за так і не віднайдене золото гетьмана Полуботка? Чому саме нащадку гетьмана судилося натрапити на скарб, що його ховала козацька земля? Трапилось це, здавалось би, випадково, коли Олександр Миколайович досліджував давнє поселення у Дубовій балці на правому березі річки Саксагань поблизу селища Кривий Ріг. Як йому, не фахівцеві з мінералогії та геології, вдалося відчутти, що до його рук потрапило майже чисте залізо? Проте ні Гірничий департамент, ні Політехнічний інститут, куди він надіслав зразки руди для дослідження, ними не зацікавилися. А коли Олександр Миколайович своїми наполегливими клопотаннями набрид столицним чиновникам, вони обізвали його "фанатиком Дубової балки", схибнутим диваком. Тоді Поль

О. Поль

звертається до знаменитого німецького ученого-мінералога Штриппельмана, професора Гірничої академії у Фрайнберзі. Учений був приголомшений: криворізька руда містила до 70 відсотків заліза. Німці допомогли Полю визначити кордони родовища, його запаси, скласти карти. Підсумки півторарічної роботи наукової експедиції німецьких учених у Криворіжжі були викладені у монографії Штриппельмана, що побачила світ у Лейпцигу 1873 року. Нащадок гетьмана і кардинала написав передмову до книги, надав кошти на її видання.

Проте навіть доведена науковим світом правота О. Поля не розворушила Російську імперію. Однак "фанатик Дубової балки" не вгамовується. У пошуках інвесторів Поль об'їхав пів-Європи і таки знайшов багатих, розумних і підприємливих іноземців. У 1881 році в Парижі вони створюють "Акціонерне товариство залізних руд Кривого Рогу" з п'ятьма мільйонами франків основного капіталу. Відтак розпочалася промислова розробка залізних руд в Україні, бурхливий економічний розвиток регіону.

Незгасна любов нащадка гетьмана до історії України спонукала його до відкриття у власному будинку в Катеринославі першого в місті загальнодоступного музею. Сюди до Поля познайомитися з його багатющою колекцією українських старожитностей (5000 експонатів) часто приїздили В. Антонович, Д. Яворницький та інші історики.

Помер Олександр Поль раптово 26 листопада 1890 року. На виконання його заповіту в 1905 році в Катеринославі збудовано спеціальне приміщення для музею Поля. Не співвітчизники, а французькі підприємці у 1908 році спорудили в Кривому Розі пам'ятник Олександрові Миколайовичу. І дотепер Україна в боргу перед ним. Адже те, що "чинили з пам'яттю про Поля після 1917 року, м'яко назвати чорною невідячністю. З цього, приводу дніпропетровський історик В. Платонов, автор життєпису Поля, відзначає: *"Більшовики знищили все, пов'язане з іменем Поля; у музею відібрали ім'я (тепер він носить ім'я Яворницького), вулицю перейменували, іменні стипендії відмінили, могили першого Почесного Громадянина Міста зрівняли із землею... І справа не в тім, що Олександр Поль був нащадком кардинала і гетьмана; поміщиком і дворянином. Причина – глибша: відчуття власної нікчемності у порівнянні з цим гігантом. Ніхто з них, "кто был ничем", не зробив для розвитку регіону стільки, скільки Олександр Поль-великий подвижник, меценат, найчистішої душі людина"*.

У пошуках матеріалів про зв'язки О. Поля з нашим краєм я передовсім звернувся до "Історії міст і сіл УРСР. Кіровоградська область" (К., 1972), особливо не розраховуючи на успіх. Тому згадка про нащадка гетьмана Подуботка у нарисі про смт Петрове – приємна несподіванка. З посиланням на "Очерки Александрійского уезда Херсонской губернии" дореволюційного краєзнавця В. Никифорова повідомляється: *"У 1872 році землевласник інженер О. М. Поль виявив на південній околиці Петрового поклади графіту і почав їх*

розробку". Далі читаємо: "Виявлені на околиці села поклади залізної руди, графіту, каоліну, парафіну, які залягали неглибоко, привернули увагу підприємців Кривого Рогу. В 1910 році підприємець Лісовий заорендував у петрівських селян 5 Десятини землі і налагодив тут видобуток каоліну. Почали працювати шахти для добування графіту і парафіну, велося розвідування залізних руд".

Інтригує те, що в іменному покажчику до книги О. Поль... відсутній. Можна лише здогадуватися, чому так сталося. Найбільш вірогідним уявляється таке пояснення. Цензори прискіпливо читали передовсім перелік імен, згаданих в "Історії...", тому її упорядники не ризикнули включити О. Поля до іменного покажчика, однак зберегли його ім'я в тексті нарису. Завдяки цим хитрощам, Олександр Миколайович в історії Кіровоградщини – наявний. І це справедливо, оскільки О. Поль, як бачимо, безпосередньо причетний до промислового розвитку Петрівського району.

А ним приємно нагадати, що безпосереднє відношення до Криворіжсталі мав наш земляк Мартін Шимановський, дядько композитора. Один з перших випускників Єлисаветградського земського реального училища (1875), він закінчив Петербурзький гірничий інститут і подальше життя пов'язав з Акціонерним Товариством "Криворізькі залізні руди"; займав посаду відповідального й уповноваженого директора-розпорядника АТ. Згодом створив монопольне об'єднання "Продаруд", до якого входило шість залізорудних підприємств краю.

Мав намір Мартін Феліксович добувати на початку ХХ ст. буре вугілля в Єлисаветграді. За дозволом на розробку навіть звертався у 1900 році до міської думи.

Могила "Савви
Чалого-Самодріги"
у Петрівському
районі

Листопад

- 2 – 80 років від дня народження (с. *Розяничина Кіровоградської області*) *Дмитра Моторного*, знатного хлібороба. З 1963 працює у с. Чорнобаївці на Херсонщині. Двічі Герой Соціалістичної Праці (1966, 1986). Заслужений працівник сільського господарства УРСР. Народний депутат СРСР (1989-1991).
- 5 – 45 років від дня народження (м. *Світловодськ*) *Вадима Бойка* (1962-1992), журналіста, державного діяча. Працював на Українському телебаченні. Заслужений журналіст України. Народний депутат України. Загинув внаслідок нещасного випадку за нез'ясованих обставин. В. Яворівський назвав його "Мужнім і мудрим витязем молодой української демократії". У 1994 видано книгу нарисів, статей та інтерв'ю Бойка "Історії потрібна правда" (упорядник В.В. Журавський).
- 65 років від дня народження (с. *Павлогорківка Бобринецького району*) *Леоніда Капелюшного*, журналіста і сценариста. З 1973 до 1998 – власний кореспондент центральних газет "Комсомольская правда" та "Известия". З 1999 працював у "Літературній газеті" (Москва). Автор книг: "Трасса" (1985), "Светит незнакомая звезда" (1987), "Командировка в Китай" (1988); за його сценаріями знято 15 документальних фільмів.
- 6 – 90 років від дня народження *Віктора Александрова* (1917-1992), письменника. У 40-50 роках ХХ ст. проходив військову службу в Кіровограді, був членом обласного літоб'єднання. Працював заступником головного редактора журналу "Радуга". Автор повістей і оповідань військово-патріотичної тематики.
- 7 – 70 років від дня народження (с. *Хашувате Гайворонського району*) *Олександра Білятинського*, інженера шляхів сполучення. З 1966 працює у Київському автомобільно-дорожньому інституті (Національному транспортному університеті). Доктор технічних наук (1988), професор (1990). Під його керівництвом та за безпосередньої участі видані перші підручники з проектування доріг та геодезії.
- 7 – 70 років від дня народження (с. *Веселівка Бобринецького району*) *Віктора Рєзнікова*, художника-графіка. Виконав серію офортів до поеми М. Гоголя "Мертві душі", цикли акварелей "Життєписна Україна", "Мої земляки-бобринчани" та ін.

- 8** – 120 років від дня народження Дмитра Вітовського (1887-1919), військового діяча. Служив сотником війська Українських Січових Стрільців під час перебування на Єлисаветградщині влітку 1918, брав найактивнішу участь у культурно-просвітницькій діяльності серед місцевих мешканців. Згодом полковник, командувач збройних сил ЗУНР.
- 90 років від дня народження (с. Могильне Гайворонського району) Дмитра Осатюка (1917-1999), Героя Радянського Союзу (1943), танкіста. З 1959 до 1972 – військовий комісар Кіровоградської області.
- 12** – 80 років від дня народження (с. Дубівка Олександрійського району) Володимира Чубенка, письменника-гумориста, автора 8 книг. Жив і працював у м. Запоріжжі.
- 13** – 35 років від дня народження Олени Сухорук-Жукової, кіровоградської спортсменки і тренера. Дворазова чемпіонка світу, триразова – Європи з пауерліфтингу. Заслужений майстер спорту України.
- 14** – 160 років від дня народження Марії Федорівни, російської імператриці, дружини Олександра III. Покровителька Російського товариства Червоного Хреста. Одним з кращих в імперії вважався Єлисаветградський комітет (1136 членів). У 1894 освячена в Єлисаветграді церква в ім'я Святої Рівноапостольної Марії Магдалини на честь небесної покровительки Марії Федорівни. Відвідувала Єлисаветград з чоловіком у 1888. В обласному художньому музеї зберігається її портрет, виконаний художником М.Г. Шильдером.
- 16** – 85 років від дня народження (с. Андріївка Златопільського району) Івана Бойка (1922-1987), педагога і краєзнавця. Крайній дослідник історії Новомиргородського району.
- 60 років від дня народження (с. Гурівка Долинського району) Федора Гаращенка, кібернетика. Доктор фізико-математичних наук, професор Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка.
- 17** – 170 років від дня народження (м. Єлисаветград) Африкана Шпіра (1837-1890), філософа. Жив у Німеччині (з 1867) та Швейцарії (з 1878). Його філософські праці "Мысль и действительность" (1873), "Очерки критической философии" (1901), "Основы морали и права" справили помітний вплив на творчість Л. Толстого, Ф. Ніцше, Р.-М. Рільке та інших європейських інтелектуалів.

17 – 85 років від дня народження (с. Роздолля Компаніївського району) *Станіслава Шинкаренка*, живописця. Жив і працював у м. Запоріжжі. Основні твори: “На Січ” (1955), “Перший сніг” (1963), “Металург” (1969) та ін.

– 85 років від дня народження (сmt Петрове) *Георгія Книша* (1922-1997), письменника. Жив і працював у Львові. Автор 11 книг поезій, 9 романів, нарисів.

21 – 100 років від дня народження (м. Златопіль) *Соломона Хромченка*, оперного співака (ліричний тенор). У 1934-1957 – соліст Великого театру СРСР. Лауреат першого Всесоюзного конкурсу вокалістів у Москві (1933). Заслужений артист РРФСР (1947). З 1961 викладав у Московському музично-педагогічному інституті ім. Гнесіних. Записав на грамплатівку романси українських композиторів.

22 – 80 років від дня народження (с. Василівка Новомиргородського району) *Валентини Владимирової*, кіноактриси. Зіграла понад 100 ролей. Заслужена артистка РРФСР (1979).

24 – 165 років від дня народження *Федора Ерісмана* (1842-1915), лікаря-гігієніста, одного з основоположників громадської медицини в Росії. 28.03.1893 під час відзначення 25-річчя Єлисаветградського медичного наукового товариства Ерісмана обрано почесним членом з формулюванням “как выдающегося деятеля русской медицины, главу современной школы русской гигиены”. У земських школах Єлисаветградського повіту популярністю користувались праця Ерісмана “Из области школьной гигиены” (1895) та брошура його послідовника, колишнього Єлисаветградського санітарного лікаря М. Тезякова “Беседы по гигиене в применении к народной школе” (1899).

26 – 100 років від дня народження *Олексія Тереножкіна*, археолога. У 1949 відкрив та дослідив у Чорному лісі (поблизу с. Богданівки Знам'янського району) так звану “чорноліську культуру” (X – початок VII ст. до н.е.), що в матеріальних пам'ятках зафіксувала перехід від доби бронзи до заліза. На території Кіровоградщини відомо близько 20 поселень чорноліської культури.

30 (12.12) – 120 років від дня народження (м. Златопіль) *Олександра Назаревського* (1887-1977), літературознавця.

З 1914 до 1977 викладав у Київському університеті, працював у АН УРСР (1928-1950). Автор досліджень з історії української і російської літератури, текстології, бібліографії, фольклористики, мистецтвознавства.

1.11.1917 (90 років тому). – Єлисаветградська рада робітничих і солдатських депутатів на своєму засіданні ухвалила рішення не визнавати владу Української Центральної Ради (83 голоси проти 60).

4.11.1967 (40 років тому). – У с. Бережинці Кіровоградського району відкрито пам'ятник герою громадянської війни Василю Боженку.

5.11.1957 (50 років тому). – Запрацювала Краснохутірська ГЕС у Вільшанському районі потужністю 3300 кіловат.

7.11.1942 (65 років тому). – Газету "Українські вісті", що виходила в окупованому Кіровограді, перейменовано на "Кіровоградські вісті".

10.11.1892 (115 років тому). – У с. Марто-Іванівці Олександрійського повіту статський радник Іван Горонович на власний кошт (7 тис. руб.) відкрив початкове народне училище на 100 учнів, яке передав у відання земства. Збудував також 15.12.1893 ремісниче відділення. Щорічно на утримання школи давав 200 руб.. Вона вважалася однією з кращих у повіті, Горонович був її довічним попечителем.

11.11.1917 (90 років тому). – Український драматичний гурток самостійників м. Єлисаветграда влаштував спектакль за п'єсою "Вихрист" (для постановки був запрошений хор синагоги під орудою Д. Сквирського).

13.11.1782 (255 років тому). – Велика пожежа в Єлисаветграді, згоріли дерев'яні будівлі.

16.11.1887 (120 років тому). – У с. Глодосах Новоукраїнського району відкрито церковнопарафіяльну школу, яку відвідувало 68 хлопчиків і 17 дівчаток.

21.11.1917 (90 років тому). – В Єлисаветграді у Зимовому театрі Елькінда відбулася публічна лекція члена ЦВК робітничих і солдатських депутатів Г. Зінов'єва на тему: "Що відбувається в Петрограді? Друга російська революція та її соціально-політичний смисл".

24.11.1917 (90 років тому). – Сформовано український Єлисаветградський національний курінь з трьох батальйонів.

КОТЕ МАРДЖАНІШВІЛІ ПОЧИНАВ У ЄЛИСАВЕТГРАДІ

110 років тому

Здавалось би, історія театрального мистецтва Єлисаветградщини, принаймні у тій її частині, що стосується відвідин міста видатними акторами та режисерами, вивчена, як кажуть, вздовж і впоперек: жодне славетне ім'я не пропущено. Так вважав і автор цих рядків, аж поки не виявив відсутності у наших театральних святцях Коте Марджанішвілі (1872-1933), або (як його називали в Україні та Росії) Костянтина Марджанова. Це тим більш дивно, оскільки мова йде про одного із найвидатніших режисерів ХХ століття, постановника легендарного спектаклю за п'єсою Лопе де Веги "Фуенте Овехуна" ("Овеча криниця"). Історія світового мистецтва знає декілька постановок, дати прем'єр яких вписані в театральні аннали золотими літерами. Вони мали такий вплив на громадську думку, що інакше, як революційними, їх і не назвеш.

Історики театру в першу чергу відзначають постановку "Весілля Фігаро" П. Бомарше напередодні Французької революції 1789 року, спектакль за п'єсою "Ернані" В. Гюго, який викликав запеклі "битви" між класицистами і романтиками, а також "Перед сходом сонця" Г. Гауптмана, де закладались основи натуралістичного мистецтва.

Має свій легендарний спектакль і радянське мистецтво, народжене Жовтневою революцією 1917 року, що аж ніяк, звичайно, не принижує його творців. Не секрет, що значна частина інтелігенції широ пішла на співробітництво з більшовиками в обмін на обіцяну свободу творчості. Чим все це закінчилося для Е. Мейєрхольда, Л. Курбаса, М. Куліша, М. Хвильового та багатьох інших, нагадувати не будемо: більшовики безсоромно "використали" їх для пропаганди засобами мистецтва своїх ідей,

**К.А. Марджанов
(Коте Марджанішвілі)**

а потім морально та фізично знищили. До митців, які захоплено вітали Жовтневу революцію та віддано їй служили, належав Коте Марджанішвілі, Постановку легендарного спектаклю за героїчною драмою "Фуенте Овехуна" він здійснив 1 травня 1919 року в Києві на сцені колишнього театру "Соловцова".

Свою сценічну діяльність Коте Марджанішвілі починав на батьківщині, у Кутаїському театрі, а з 1897 року він – на сцені російського. Це було в часи, коли Горький та Че-хов тільки починали як драматурги, коли Московський художній театр (МХТ) ще не було створено. Отож, Коте Марджанішвілі відразу занурився у гущу російської театральної провінції, Як у калейдоскопі, замиготіли міста Єлисаветград. Керч, Баку, Тамбов, Іваново-Вознесенськ, Ташкент, Ашгабат, Тула, Орел, Луганськ, Вятка, Уфа, Іркутськ, Перм, Рига і, нарешті, Москва, а потім знову мандри містами Росії та України і знову Москва.

Як бачимо, в цьому калейдоскопі наш Єлисавет стоїть першим. Е. Гугушвілі – автор монографії про Коте Марджанішвілі – відзначає: "... У Єлисаветграді, першому місті, в, якому починав Марджанішвілі своє творче життя в Росії, молодому акторові не довелося сидіти без діла. "Ми з ним дуже часто виступали у водевілях, – пише Живокіні, – так що до кінця сезону у нас склався великий водевільний репертуар". Спочатку мало що змінилося порівняно з Грузією. На зміну грузинським водевілям-переробкам прийшли водевілі російські. Вони не захоплювали актора Марджанішвілі, не давали нічого ні розуму, ні серцю. Та й преса його не помічає. Живокіні пише, що про нього "протягом усього сезону газети не зронили ні слова". А тим часом, крім водевілів, Марджанішвілі зіграв у Єлисаветграді роль Кассіо в "Отелло" та Крамера в "Загибелі Содом" Г. Зудермана. Отже, хоча й дебютував Марджанов-актор у нашому місті, але не Єлисавету судилося по-справжньому оцінити його талант. Однак і невдалим сезон 1897 року назвати не можна – це був своєрідний пролог до блискучого злету К. Марджанова в російському театрі.

Взагалі, Україна в творчому житті митця посідає дуже важливе місце. Він прибув до Києва в сезон 1907-1908 року уже прославленим режисером (після постановки у Ризі та Москві "Дачників" Горького), якому вдалося відкрити "друге дихання" знаменитому театру "Соловцова", що після смерті засновника переживав не кращі часи. Про Марджанова писали як про сміливого

новатора, винахідливого постановника, борця із сценічними штампами. Ось як він, наприклад, "провчив" популярну артистку Чаруську, яка надто вже зловживала на сцені "дешевими" трюками. Найбільш драматичні сцени вона грала, заламуючи руки, заковуючи очі та кусаючи пальці, а іноді для підсилення ефекту ще й зомлівала. Опускали завісу, кликали лікаря, який приводив до тями актрису, і, коли вона знову з'являлась на сцені, публіка винагороджувала її тривалими оплесками. Одного разу, коли готувався новий спектакль, Марджанов потай від трупи підготував дублершу на роль, яку виконувала Чаруська. В день прем'єри він заgrimував її і наказав бути готовою. Після монологу Чаруська, як і очікувалось, знепритомніла. Два статисти, відповідно одягнені, обережно винесли її, а на сцені з'явилась дублерша і продовжила роль. Найдивовижніше, що публіка не помітила підміни. А тим часом за лаштунками Чаруська оговталась і хотіла вийти на сцену, її, звичайно, не випустили. Тоді вона побігла до Марджанова і, ридуючи, стала доводити, що почуває себе добре і може дограти п'єсу. На що Марджанов відповів, що не може ризикувати здоров'ям артистки і більше не доручатиме їй драматичних ролей. Відтоді зомління на сцені припинились.

У 1919 році, який приніс Марджанову світову славу, його було призначено комісаром київських театрів. До 1 травня він мав поставити революційний спектакль. Вибрали "Фуенте Овехуна" Лопе де Веги. Фінал п'єси суттєво змінили: спектакль повинен був закінчуватися могутньою сценою народного повстання, перемогою народу. К. Марджанов за три тижні(!) здійснив дуже складну, цілком незвичну постановку. Ідею спектаклю він виклав у кількох крилатих словах: "Мені потрібно, щоб після того, як актори наблизяться до рампи, глядачі рушили б на фронт". Сорок два дні поспіль йшла "Фуенте Овехуна", і завжди повторювалось одне й те саме: бурхливі овації після монологу Лауренсії та співання "Інтернаціоналу" в залі для глядачів, які з величезним піднесенням залишали театр.

Можна тільки пошкодувати, що такого спектаклю не було створено на українській сцені для борців за її незалежність.

Слід віддати належне Марджанову: він залишився сином свого народу і, послуживши Росії, у 1922 році повернувся до Грузії. У 1926 році він заснував у Кутаїсі драматичний театр, який згодом перевели до столиці Грузії і донедавна він – Тбіліський театр ім. К. Марджанішвілі – вважався одним з кращих у СРСР.

Трудень

- 5** – 215 років від дня народження *Йосипа Поджіо* (1792-1848), *декабриста*. Учасник Вітчизняної війни 1812, штабс-капітан. Тривалий час мешкав у родовому маєтку *Янівці* (с. *Іванівка Олександрівського району*), де й був заарештований. Відбув 8 років у Шліссельбурзькій фортеці, потім засуджений на довічне заслання до Сибіру.
- 8** (26.11) – 115 років від дня народження (м. *Єлисаветград*) *Олександра Осмьоркіна* (1892-1953), живописця і педагога. Навчався у ЄЗРУ (1902-1910), відвідував Вечірні Рисувальні класи (учень Ф.С. Козачинського), учасник *Першої художньої Єлисаветградської виставки* (1913). З 1932 до 1947 – професор індивідуальної майстерні Всеросійської академії мистецтв. Твори зберігаються у багатьох музеях України та Росії. У *Кіровограді відкрито художньо-меморіальний музей О.О. Осмьоркіна*.
- 12** – 70 років від дня народження (сmt *Петрове*) *Віри Смелової*, тренера. У 1979-1983 працювала тренером олімпійської збірної СРСР з плавання. Заслужений тренер СРСР.
- 13** – 105 років від дня народження (с. *Могильне Гайворонського району*) *Андрія Земнорія* (1902-1994), фізика. Доктор технічних наук, професор, директор Московського інституту радіоелектроніки. Лауреат Державної премії СРСР.
- 14** – 100 років від дня народження (м. *Гайворон*) *Ганни Янушкевич*, актриси. З 1940 працювала у *Чернівецькому музично-драматичному театрі ім. О. Кобилянської*, знімалась в кіно. Народна артистка УРСР (1965).
- 17** – 105 років від дня народження (м. *Новомиргород*) *Данила Афанасьєва* (1902-1990), біолога і геоботаніка. З 1931 до 1990 працював в Інституті ботаніки АН УРСР. Доктор біологічних наук (1966). Лауреат премії ім. М. Холодного АН УРСР (1973).
- 18** – 115 років від дня народження *Миколи Куліша* (1892-1937), драматурга. У 1925 був головним редактором газети “*Червоний шлях*” у м. *Зінов’євську*. Тут працював над п’єсою “*Отақ загинув Гуска*”. Враження від перебування у

нашому місті знайшли відгук у комедії "Хулій Хурин" (1926), фейлетонах і листах.

18 – 110 років від дня народження Віталія Примакова (1897-1937), радянського військового діяча, організатора і керівника Червоного Козацтва України (з січня 1918). Встановлював радянську владу в Олександрійському та Єлисаветградському повітах. У лютому 1919 Мелітопольський полк Червоного Козацтва два тижні перебував у Олександрії, де місцевою повітовою владою був нагороджений Почесним Червоним Прапором. В. Примаков виступав на мітингах в Олександрії і Новій Празі. Тоді у Червоне Козацтво записався юний олександрієць П. Кошовий, майбутній маршал Радянського Союзу. На честь цих подій в Олександрії названо дві вулиці: Червонокозака і Примакова.

19 – 60 років від дня народження (с. Першотравневе Долинського району) Івана Гнибіденка, економіста, державного службовця. Тривалий час перебував на комсомольській і партійній роботі. Кандидат економічних наук. З 1996 працював заступником міністра праці та соціальної політики України.

20 – 95 років від дня народження (с. Спасо-Мажарівка Знам'янського району) Івана Самчука (1912-1988), військового діяча, Героя Радянського Союзу. Закінчив Зінов'євську кавалерійську школу ім. С.М. Будьонного та Військову Академію ім. М.В. Фрунзе. Як начальник штабу корпусу, виявив військово-оперативну майстерність в боях за визволення Кіровоградщини. З 1949 викладав в Академії Генерального Штабу. Автор книг мемуарів: "13 гвардейская" (1970); "От Волги до Эльбы и Праги" та ін. Почесний громадянин м. Кіровограда (1973).

– 65 років від дня народження Юрія Гаврилюка, інженера-електротехніка. дитячі та шкільні роки минули у м. Помічній Добровеличківського району. З 1967 до 1983 та 1991-1998 працював на Світловодському заводі чистих металів. З 2003 – ректор Кремененчуцького інституту економіки і технологій. Кандидат технічних наук. лауреат Державної премії України (1991).

22 – 245 років від дня народження *Данила Самойловича (справжнє прізвище Сущинський) (1742-1805)*, лікаря-епідеміолога. Брав участь у боротьбі з епідеміями чуми в Єлисаветграді (1783-1784). З 1793 головний карантинний лікар півдня Росії. Своїми працями про чуму заклав фундамент вітчизняної епідеміології.

24 – 70 років від дня народження (с. Єрки на Черкащині) *В'ячеслава Чорновола (1937-1999)*, політичного, державного і громадського діяча України. Один з ініціаторів створення Народного Руху України, його голова (1992-1999). Народний депутат України. Лауреат Державної премії України ім. Т.Г. Шевченка. Герой України (2000, посмертно). *Останні публічні виступи перед загадковою загибеллю в автокатастрофі відбулися 23 та 24 березня у Кіровограді та Олександрії.*

25 – 130 років від дня народження *Петра Титова (1877-1937)*, церковного діяча під іменем єпископа Єлисаветградського *Прокопія (з 1914)*. За відмову співпрацювати з більшовицькою владою неодноразово заарештовувався, розстріляний. У 1996 Російською Православною Церквою священномученик *Прокопій канонізований (приєднаний до святих)*.

26 (7.01.1853) – 150 років від дня народження *Миколи Аркаса (1852-1909)*, громадського діяча, історика, композитора. Часто бував у Єлисаветграді, дружив з М.Л. Кропивницьким, І. Карпенком-Карим та ін. За сюжетом поеми Т. Шевченка написав оперу "Катерина", першу постановку якої у 1899 здійснила трупа Кропивницького у Москві. Зібрав і опрацював багато народних пісень нашого краю. Автор славнозвісної "Історії України-Руси" (1908).

– 140 років від дня народження *Ганни Сидоренко-Свідерської (1867-1939)*, актриси (псевдонім Борисоглібська). У 1888 вступила до групи М. Кропивницького, неодноразово грала в Єлисаветграді. З 1925 – у Київському драматичному театрі ім. І. Франка, знімалась в кіно. Народна артистка УРСР (1936).

26 (13.12 за ст. стилем) – 95 років від дня народження (с. Суслове Компаніївського району) *Миколи Гончаренка*. З

1946 працював у Луганському педагогічному інституті. Доктор історичних наук (1964). Лауреат Державної премії СРСР (1969).

26 – 50 років від дня народження (м. Кіровоград) Романа Любарського, поета і журналіста. У 1990-1998 працював у Кіровоградських періодичних виданнях (“Вечірня газета”, “Україна-Центр”), друкував матеріали краєзнавчої тематики. Автор декількох книг поезій (“Время звезд и дождей”, 1995; “На пороге в XXI век”, 2001 та ін.). З 1998 живе в Ізраїлі, член спілки письменників Ізраїля.

27 – 70 років від дня народження Миколи Руденка, інженера, педагога. Доктор технічних наук (1978), професор Кіровоградського інституту сільськогосподарського машинобудування. Автор декількох монографій, 10 винаходів.

– 100 років від дня народження (с. Роцахівка Бобринецького району) Івана Червоніщенка (1907-1984), поета. Автор збірок: “Серцем дивлюся” (1961), “Совість наказує” (1966), багатьох пісень.

28 (16.12) – 110 років від дня народження Івана Конєва (1897-1973), радянського воєначальника. Під його командуванням війська 2-го Українського фронту здійснили Кіровоградську наступальну операцію – одну з найважливіших на Правобережній Україні. З середини грудня 1943 до 8.01.1944 штаб Конєва містився у Новій Празі Олександрійського району, а у січні-лютому 1944 – у с. Бовтищі Олександрівського району. В боях за Кіровоградщину 400 воїнів удостоєні звання Героя Радянського Союзу, 58 частинам і з'єднанням присвоєно найменування “Кіровоградських”, “Олександрійських”, “Знам'янських” і “Новоукраїнських”. Деякий час після війни обласний краєзнавчий музей носив ім'я Конєва. Він – маршал Радянського Союзу (1944). Двічі Герой Радянського Союзу (1944, 1945). Автор книги мемуарів “Записки командующего фронтом” та ін. Почесний громадянин м. Кіровограда (1969).

– 85 років від дня народження (сmt Олександрівка) Галини Демченко (1922-1986). Автор 10 книг для дітей, написала лібрето до опери “У зеленому саду” композитора А. Філіпенка.

31 – 70 років від дня народження Михайла Ножнова (1937-2003), інженера, натураліста, краєзнавця. 45 років присвятив розробці, випробуванню, виробництву та експлуатації посівної техніки на заводі “Червона Зірка” та проектно-конструкторському інституті. Паралельно займався природознавством, охороною природи рідного краю. Автор сотні публікацій у московських, київських та місцевих часописах. Лауреат обласної краєзнавчої премії ім. В.М. Ястребова (1997).

6.12.1912 (95 років тому). – У Добровеличківці відкрито жіночу учительську семінарію.

11.12.1917 (90 років тому). – Розпочала свою діяльність Єлисаветградська повітова комісія по виборах до Установчих Зборів Української Народної Республіки.

14.12.1917 (90 років тому). – Приватні загальноосвітні вечірні курси відкрив у Єлисаветграді М. Студнічка, зять І Карпенка-Карого.

19.12.1917 (90 років тому). – На надзвичайній сесії Єлисаветградського повітового земського зібрання ухвалено рішення про приєднання Єлисаветградського повіту до території автономної України (37 голів “за”, 4 – “проти”, 4 – “утрималось”).

Грудень 1922 (85 років тому). – Ліквідовано Кременчуцьку та Миколаївську губернії, внаслідок чого Єлисаветградський повіт увійшов до складу Одеської, а Олександрійський – Катеринославської губерній.

Пам'ять про фортецю
св. Єлисавети у
Кіровограді

СТІЛЬКИ ТАЛАНТІВ – І ВСІ РОДИЧІ!

*125 років тому народився польський композитор
Кароль Шимановський*

Євно, не випадково Єлисаветград кінця XIX – початку XX століття називали "музичною столицею півдня Росії". Місто дало світові цілу плеяду видатних музикантів: Генріх Нейгауз, Кароль Шимановський, Фелікс Блуменфельд та інші.

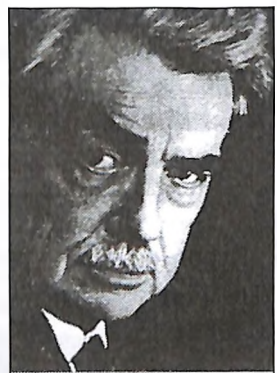
Своєю славою визнаного музичного центру наше місто завдячує передовсім музичній школі Нейгаузів. Та почнемо ми все ж з Блуменфельдів. Глава сімейства Михайло Францевич Блуменфельд – за походженням австрієць, що прийняв російське підданство, – педагог, викладав у реальному училищі історію та французьку мову, був одним із засновників Єлисаветградської гімназії. Він одружився з полькою Марією Шимановською, яка доводилася рідною сестрою діду Кароля Шимановського. П'ятеро із сімох дітей подружжя Блуменфельдів стали музикантами. Найбільш відомий серед них Фелікс Михайлович Блуменфельд (1863-1931) – піаніст, композитор, диригент Маріїнського театру та видатний педагог, професор Петербурзької і Московської консерваторій. Його учнем був, зокрема, всесвітньо відомий піаніст Володимир Горовиць. Фелікс Блуменфельд – наймолодший учасник знаменитої "могучої кучки" – дружив із Римським-Корсаковим та Глазуновим.

Його брату, співаку та композитору Сигизмунду Блуменфельду (1852-1920), протегував сам Чайковський.

Ще один з братів Блуменфельдів, найстарший, Станіслав (1850-1897) – піаніст та педагог – у 1880-90-х роках викладав гру на фортепіано у Києві, де відкрив власну музичну школу. Талановитою співачкою була їхня сестра Іоанна. Ще одна сестра – Ольга Михайлівна Блуменфельд – вийшла заміж за Густава Нейгауза і разом з ним керувала Єлисаветградською музичною школою, їхні

К. Шимановський

Г. Нейгауз

діти "успадкували" музичну обдарованість батьків. Видатним піаністом і педагогом визнано Генріха Нейгауза (1888-1964), учнем якого був геніальний піаніст XX століття Святослав Ріхтер.

Густав Вільгельмович Нейгауз походив від батька-німця (який заснував кустарню фабрику піаніно у себе на батьківщині) та матері-голландки. Після закінчення Кельнської консерваторії

Ф. Blumenfeld

він вирушив до Росії домашнім учителем музики дітей княгині Шихматової у її маєток на Полтавщині.

Через деякий час він влаштувався приватним учителем музики в Єлисаветграді. Одружившись на Ользі Блуменфельд, Густав Нейгауз навчав музиці її наймолодшого, згодом найуспішнішого брата Фелікса Блуменфельда.

Я. Івашкевич

Кароль Шимановський народився у висококультурній сім'ї польських поміщиків Корвін-Шимановських, чий рід залишив помітний слід в історії Польщі. Батько композитора Станіслав Корвін-Шимановський (1842-1905) був інтелігентною, музично обдарованою особистістю. Саме під його керівництвом семірічний Кароль почав заняття музикою. Артистичною натурою була й мати композитора Анна, уроджена Таубе (1853-1943). Вона доводилась двоюрідною сестрою Марії Івашкевич, матері видатного польського письменника Ярослава Івашкевича, який також навчався музиці у Густава Нейгауза, п'ять років відвідував Єлисаветградську гімназію.

Із п'ятьох дітей Шимановських музично обдарованими виявились троє: Фелікс, Кароль та їхня сестра Станіслава. І, звісно, всі вони також пройшли через музичну школу Нейгаузів. Близька спорідненість й дружні взаємини, що ґрунтувались на спільності культурних запитів і, головним чином, на непереборному (майже поголовному) захопленні музикою, пов'язували ці чотири єлисаветградські родини: Шимановських, Блуменфельдів, Нейгаузів та Івашкевичів. Історія цих родин може служити яскравою ілюстрацією до думки англійського вченого Ф. Гальтона про "успадкованість таланту".

"... Никакого отличия между человеком нынешним и прошлой эпохи нет..., именно отсутствием-то отличия и объясняется поразительное сходство человеческих взаимоотношений и тогда, когда расстояние одолевалось за неделю, и теперь, когда оно покрывается за двадцать часов... Давно уже сгнили шелка, развалились, рассохлись кареты, сожрала моль соболя, а люди словно остались все те же, словно и не умирали, и все так же мелко гордясь, завистничая и враждуя, вошли в сегодняшний день...

М. Агеев. Роман с кокаином.

*Из года в год цветы одни и те же,
Различны люди, что на них глядят.
Лю-Тин-Чжи (Китай, эпоха Тан)*

"... Если считать появившиеся на ветке цветы продолжением жизни цветов прошлого года то, что мешает вам смотреть так же и на род людской? Ваш дед, потом ваш отец, теперь – вы... Представьте, что так же, как поэт из года в год наблюдает за цветением вишневой ветки, кто-то смотрит на смену человеческих поколений: отец, сын, внук, правнук. Наблюдателю будет казаться, что это единая, ни разу не прерывавшаяся с наидревнейших времен нить, одна вечная жизнь."

Такаси Атода.
Еще раз о графе Сен-Жермене (Япония)

"Этот город усеян призраками. И они опекают своих. Что за семья, если у нее нет предков?"

Наши предки, наша родня. Будущее определяется прошлым; оно возможно только потому, что есть прошлое. Без прошлого и будущего настоящее неполно. Время едино; оно вечно остается настоящим и именно поэтому принадлежит нам. В забвении нет смысла... Так обогащается настоящее. Так оно делается целым."

Дженнет Уинтерсон. Страсть. Роман.

ВУЛИЦІ ЧЕРВОНИХ ЛІХТАРІВ

Як боролися із проституцією в Єлисаветграді

 очиналось і закінчилось ХХ століття щодо негативних явищ у суспільстві, як не прикро це визнавати, "розквітом" проституції і відчайдушними спробами держави та громадських організацій якомось приборкати її. Навесні 1910 року в столиці Росії навіть відбувся незвичайний захід – Перший Всеросійський з'їзд по боротьбі з торгівлею жінками. Йому передувала полеміка між противниками та прихильниками регламентованої проституції, що спалахнула після введення в країні лікарсько-поліцейського нагляду за нею. У 1909 році з'явився знаменитий роман О. Купріна "Яма", присвячений цій злободенній темі. Матеріали для нього письменник зібрав у Києві, і місцеві газети писали, що всі герої "Ями" – це портрети живих князя. Однак О. Купрін не погоджувався, оскільки прагнув до узагальнення ганебного соціального явища. Те, що змальовано в "Ямі", вважав він, могло відбуватися в будь-якому місті Російської імперії. І наш Єлисаветград, звісно, винятком не був. Необхідність державного втручання та контролю за проституцією була викликана стрімким зростанням (і в Єлисаветграді зокрема) захворювань на сифіліс. Лише офіційна статистика свідчить: за 1882-1893 роки у міських лікарнях з діагнозом "сифіліс" побувало 1324 особи (974 чоловіки та 350 жінок). А населення Єлисаветграда тоді не сягало й 60 тисяч. Єлисаветградський міський санітарний комітет, який наглядав за проституцією – основним джерелом розповсюдження венеричних хвороб, – попереджав міську управу: *"... оскільки в місті не існує ніякої правильної організації лікування і нагляду за певною частиною населення, необхідно мати штат співробітників, вести облік захворювань і періодичний огляд не лише будинків розпусти, а й населення.... У домах розпусти ступінь зараження венеричними хворобами нижчий..."*

І от 1 березня 1912 року за наказом Херсонського губернського правління в Єлисаветграді при міському поліцейському управлінні було створено лікарсько-поліцейський комітет для нагляду за місцевими проститутками. На комітет покладалися такі обов'язки:

1. Нагляд за проститутками у місті та найближчих округах.
2. Розшук і притягнення до відповідальності утримувачів кубел розпусти, сутенерів та осіб, які сприяють цьому.

3. Здійснення лікарсько-поліцейського нагляду за проститутками.

4. Видача дозволів на відкриття домів розпусти, нагляд за ними, їх закриття.

Як свідчить один зі звітів міського – і санітарного комітету (до впровадження лікарсько-поліцейського нагляду), в Єлисаветграді на той час у домах розпусти "працювало" 124 проститутки, ще 32 повії-одиначки надавали свої послуги за їх межами. Новоствореному комітетові для повноцінної діяльності необхідно було передовсім отримати від міської управи місце для влаштування санітарно-оглядової частини та кошти на її утримання (приблизно 500 рублів щомісяця). Міська управа ухвалила таке рішення: *"Щодо створення лікарсько-поліцейського комітету, то особливих заперечень не виникає, окрім питання про участь міста у витратах по утриманню оглядового пункту. Управа, маючи на увазі необов'язковість для міста таких витрат, висловлюється проти будь-яких у цій галузі асигнувань..."* Що стосується легальних домів розпусти, то їх в Єлисаветграді у 1912 році існувало п'ять: два – по вулиці Береславській (будинки Ротенберг і Кугліної), два – по вулиці Архангельській (будинки Гольдраєр та Кугліної), п'яте кубло розпусти (будинки Кугліної) розміщувалося у провулку... Поліцейському. *"... Круглий год, всякий вечер, – за исключением трех последних дней страстной недели и кануна Благовещения, когда птица гнезда не вьет и стриженная девка косы не заплетает, – едва только на дворе стемнеет, зажигаются перед каждым домом, над шатровыми резными подъездами, висячие красные фонари"* – цей уривок з роману О. Купріна "Яма" дає уявлення про те, з якою інтенсивністю функціонували ці специфічні заклади. Відрізнялися вони один від одного лише різницею у платі за послуги, яка залежала від вроди повії, їхнього вбрання, оформлення інтер'єрів тощо. У найдорожчих закладах за "візит" брали три рублі, "ніч кохання" коштувала червінець, були також борделі дворубльові та рубльові, і вже на самому дні (у найдешевших та найбрудніших) любов повії можна було купити за полтиник. Щодо правил і настанов, які регламентували діяльність борделів, то назвемо деякі: заклади не повинні були розміщуватися поруч із храмами та учбовими закладами (відстань – не менше ста метрів); утримувати будинки розпусти дозволялося виключно особам жіночої статі, жити при них могли лише дівчатка-родичі до семи років; повії, хазяйка та

прислуга у стосунках між собою і клієнтами мали поводитися ввічливо, чемно і благопристойно; не пиячити, не сваритися, не влаштовувати бійок тощо; повіям заборонялось робити штучні викидні; по суботах вони мали проходити лікарський огляд... Зрозуміло, що втриматись у рамках правил борделям не вдавалось. Особливо потерпали мешканці будинків, розташованих поблизу цих закладів. В архіві міської Думи зберігається колективна скарга жителів вулиць Береславської (нині – Єгорова) та Михайлівської (Кірова), написана у квітні 1912 року:

"... У першій частині м. Єлисаветграда на розі вулиць Береславської та Архангельської (нині – Червоноармійська) дома розпусти з'явилися ще тоді, коли ця частина міста була незаселеною околицею. Нині – це один із найзручніших для життя районів міста з точки зору гігієни, багатой рослинності, тут немає торговельних і промислових підприємств. Ці переваги привертають заможних квартиронаймачів, однак, виявивши сусідство із цими закладами, вони відмовляються від укладання угод. Це пояснюється тим, що у нічний час звідти лунають пісні, п'яні викрики й лайка; до того ж п'яні відвідувачі часто помилково потрапляють у приватні квартири. Все описане нерідко відбувається і вдень. Ми просимо міську управу розглянути питання про переведення домів розпусти на незаселені околиці міста".

Як відреагувала міська влада на цю скаргу, нам невідомо. Крім офіційно дозволених, існували, звичайно, й нелегальні кубла розпусти. Скільки їх було в Єлисаветграді, достеменно не знає ніхто. Про їх існування ставало відомо з газет: "Помічником пристава II поліцейської частини Д. Колосовим в готелі "Італія", утримуваному Розенбергом, виявлено таємне кубло розпусти, проти власника готелю порушено кримінальну справу". ("Голос Юга", 1910, 16.01). Не кращу репутацію щодо моралі мали готелі "Северный" (вул. Перспективна) та "Рига", дешеві номери для інтимних побачень можна було легко знайти в районі залізничного вокзалу. Так було в Єлисаветграді колись... Після 1917 року повій і розстрілювали, і саджали в концентраційні табори, і перевиховували. В СРСР проституція вважалася назавжди ліквідованою, оскільки, мовляв, зникли умови (експлуатація), які її породжували. Це був самообман. Проституція, попри все, пристосовувалась і до Крайні Рад, хоча,

звісно, такої масовості, як раніше, не мала. Сьогодні, коли ми повертаємося з комуністичного "раю", напрочуд актуально сприймаються роздуми О. Купріна: *"Когда она прекратится, никто тебе не скажет. Может быть тогда, когда осуществляются прекрасные утопии социалистов и анархистов, когда земля станет общей и ничьей, когда любовь будет абсолютно свободна и подчинена только своим неограниченным желаниям, а человечество сольется в одну счастливую семью, где пропадет различие между твоим и моим, и наступит рай на земле, а человек опять останется нагим, блаженным и безгрешным. Вот разве тогда..."*

Р.С. Автор висловлює вдячність старшому науковому працівникові обласного краєзнавчого музею Валентині Пархомчук за підготовку історичної довідки, використаної при написанні цієї статті.

РОКИ

645 років тому (1362):

– Відбулася Синьоводська битва. Українсько-литовське військо князя *Ольгерда* розгромило монголо-татарські полчища на р. Синюсі (територія нинішнього Новоархангельського району).

545 років тому (1462):

– В історичних джерелах вперше згадується с. *Завалля* (Гайворонський район).

370 років тому (1637):

– Місто *Крилов* опинилось в центрі антипольського повстання під орудою запорізького гетьмана П. Павлюка.

330 років тому (1677):

– 100-тисячна турецько-татарська армія, прямуючи на Чигирин, повністю спустошила с. *Андрусівку* (Світловодський район). Жителів було забрано в полон, деякий час територія села залишалася незалюдненою.

325 років тому (1682):

– Перша письмова згадка в історичних джерелах про с. *Лебединку* (Голованівський район).

265 років тому (1742):

– Вперше в історичних джерелах згадано с. *Диківку* (Знам'янський район).

– Козак Миргородського полку Давид Звенигородський заснував поселення під назвою *Архангельський городок* (Архангород, Новоархангельськ), а також слободу *Давидівку*, з якої виникло с. *Петроострів* (Новомиргородський район).

255 років тому (1752):

– У с. *Клинці* поблизу фортеці Св. Єлисавети старообрядці заснували свою друкарню, яка проіснувала до 1770.

– У північній частині майбутніх Єлисаветградського та Олександрійського повітів було не менше 4000 дворів (запорізьких зимівників і козацьких слобід).

– Утворено *Нову Сербію*, першу адміністративно-територіальну одиницю на території сучасної Кіровоградської області (проіснувала до 1764). Її заснували вихідці з Балкан (серби, хорвати, волохи та ін.). Дотепер на карті області збереглися деякі новосербські топоніми: *Мартоноша*, *Суботці*, *Каніж*, *Мошорине*, *Букварка* (Вуковар), *Панчеве*, *Павлиш*,

Надлак, Кальниболота, Сентове (Родниківка), Федвар (Підлісне). Столицею Нової Сербії став Новомиргород.

250 років тому (1757):

– Цивільне населення форштадтів при фортеці *Св. Єлисавети* складало 591 особу чоловічої статі; у *Номомиргороді* мешкало 430 чоловік; в *Архангельському городку (Новоархангельську)* – 290 чоловік; у с. *Усівці (Олександрії)* було 256 жителів.

240 років тому (1767):

– Перша письмова згадка в історичній літературі про поселення *Бобринець*; про с. *Чечеліївку (Петрівський район)*; засновано с. *Іскрівку* (давня назва *Саморіна*) у *Петрівському районі*.

– Кошовий отаман *Петро Калнишевський* наказав одруженим запорізьким козакам заснувати село *Петрове (нині с.мт Петрове)*.

235 років тому (1772):

– Виникли села *Йосипівка* і *Листопадове (Новомиргородський район)*.

– Комендант фортеці *Св. Єлисавети* видав розпорядження про заборону мешканцям форштадту носити личаки з метою запобігти вирубуванню лісів.

– Населення с. *Зеленого Петрівського району* складало 365 чоловік, 73 двори.

– Лісівник *Федір Александров* здійснив перші лісонасадження на території нашого краю (поблизу с. *Суботці Знам'янського, Злинки Маловисківського та Клишів Кіровоградського районів*).

230 років тому (1777):

– *Єлисаветинську* провінцію почали називати *Єлисаветградською*.

– Виникло с. *Олексіївка (Бобринецький район)*.

– У фортеці *Св. Єлисавети* розмістився військовий шпиталь, перетворений у 1824 в міську лікарню (на 50 ліжок).

– Шанець *Павлівський*, заснований 1754 року, після ліквідації прикордонних фортець перетворено на посад (поселення) *Новопавлівку*, з 1830 – місто *Новоукраїнка*.

225 років тому (1782):

– У с. *Павлиш (Онуфріївський район)* мешкало 620 чоловік.

– Виникло с. *Кефалівка* (увійшло згодом до складу м. *Долинської*).

– В *Єлисаветграді* мешкало 4720 жителів.

220 років тому (1787):

– Населення *Єлисаветграда* складало 4746 чоловік, у місті було 1062 будинків.

– Відбулися вибори до *Єлисаветградської* міської думи. Першим міським головою обрано купця *Олексія Романова*.

– В *Єлисаветграді* за клопотанням князя *Г.О. Потьомкіна* побудовано дерев'яну церкву в ім'я Преображення для місцевих старообрядців, які погодилися перейти в єдиновірство.

– Поблизу *Єлисаветграда* засновано поселення німців та шведів *Альт-Данциг* (старий *Данциг*), нині с. *Крупське Кіровоградського району*.

– У казеному с. *Устинівці* *Єлисаветградського повіту* (нині райцентр) налічувалося 16 дворів з 52 мешканцями чоловічої статі.

220 років тому (1787):

– У с. *Верблужці* (*Новомиргородський район*) мешкало 488 осіб чоловічої статі (155 дворів)

– м. *Гуляй-Поле* отримує назву *Златопіль*

– Населення с. *Надлак* (*Новоархангельський район*) складало 330 душ чоловічої статі (127 дворів)

– У посаді *Новопавлівці* (згодом м. *Новоукраїнка*) мешкало понад 1000 чоловік

– Населення с. *Глодоси* (*Новоукраїнський район*) складало 286 осіб чоловічої статі, 70 дворів

– Посад *Петриківка* (згодом м. *Нова Прага*) мав 1356 жителів чоловічої статі, 442 двори.

– У с. *Вараждин* (*Протопопівка Олександрійського району*) було 246 жителів чоловічої статі, 80 дворів

215 років тому (1792):

– Споруджено Свято-Миколаївську церкву в *Бобринці* (збереглася до наших днів).

200 років тому (1807):

– На території *Єлисаветградщини* засновано єврейську землеробську колонію *Ізраїлівку* (с. *Березуватка Устинівського району*), одну з перших в Російській імперії. У 1897 в *Ізраїлівці* мешкало 1387 євреїв.

190 років тому (1817):

– Населення с. *Підвисокого* (*Новоархангельський район*) складало близько 2 тисяч чоловік.

– Великі військові маневри під *Єлисаветградом* у присутності імператора *Миколи I*.

185 років тому (1822):

– м. *Крилов* перейменовують на *Новогеоргіївськ*.

– У с. *Петровому* (нині районний центр) розмістився Стародубський полк 3-ї кірасирської кавалерійської дивізії.

– с. *Куцівка* отримала назву *Новгородка* від розташованого в ній Новгородського кірасирського полку.

– В *Єлисаветграді* мешкало 8,5 тисяч чоловік.

180 років тому (1827)

– Великі військові маневри під *Єлисаветградом*, за якими спостерігав імператор *Микола I*.

170 років тому (1837):

– *Єлисаветград* відвідав 19-річний спадкоємець російського престолу Великий князь *Олександр Миколайович*, якого супроводжував вихователь, поет В.А. Жуковський. Майбутній імператор *Олександр I* подолав 12 тисяч верст (Урал, Сибір, Смоленськ, *Єлисаветград*) з метою пізнати Росію.

165 років тому (1842):

– В *Єлисаветграді* почали заощення міських вулиць. Першими покрили бруківкою Невську і Михайлівську вулиці (нинішні Пашутіна і Кірова). Влаштоване перше шосе на вулиці Великий Перспективний.

160 років тому (1847):

– В *Єлисаветграді* засновано завод землеробських машин Е. Бургарда.

– Великі військові маневри в околицях *Єлисаветграда*. Імператор *Микола I* пробув у місті 7 днів, жив у будинку кушця Дружиніна. Власноручно заклав палацові й штабні будівлі, в яких розмістилось юнкерське училище.

155 років тому (1852):

– В *Єлисаветграді* поселилась *Наталія Пушкіна*, дружина полковника М. Дубельта. Жила у місті 11 років, тут у неї народилося троє дітей.

– Великі військові маневри під *Єлисаветградом*, які відвідав імператор *Микола I*.

– Запрацював *Олександрівський* цукровий завод, який належав родині *Терещенків*.

150 років тому (1857):

- В Олександрії мешкало 7800 чоловік.
- Населення с. Зеленого (Петрівський район) складало 2121 чоловік.
- Заснована єврейська землеробська колонія Громоклей (Бобринецький район).

140 років тому (1867)

- Інженер-полковник Г.В. Трамбицький на власні кошти спорудив у Єлисаветграді приміщення стаціонарного театру.
- Засновано Єлисаветградське громадське зібрання з бібліотекою. Першим бібліотекарем громадської книгозбірні був офіцер генерального штабу Костенко. При громадському зібранні було утворено комітет піклування про бідних учнів, яким надавалась грошова допомога за навчання у місцевих навчальних закладах. Головна заслуга у створенні громадського зібрання належить єлисаветградському повітовому справнику О.І. Родкевичу. Серед його найвидатніших діячів О.М. Пашутін, В.В. Шульгін, І.І. Макеєв, А.І. Некрасова, Лбов та ін.
- У с. Хащуватому (Гайворонський район) відкрито церковно-парафіяльну школу, в якій навчалось 35 хлопців та 18 дівчат.
- У с. Лозуватка (Ульяновський район) відкрито першу школу, яку заснував протоієрей місцевого храму Молчановський.

135 років тому (1872):

- За протекцією Миколи Новицького, приятеля Тараса Шевченка, викладача Єлисаветградського кавалерійського училища, курсантом ЄКУ стає племінник Кобзаря Йосип Шевченко.
- Відкрито земську школу в с. Димине (Маловисківський район).
- Побачила світ книга "Сборник материалов для истории Елисаветградского земского высшего реального училища (реальной гимназии)", виданої одним із фундаторів ЄЗРУ Павлом Зеленим в Одесі.

130 років тому (1877):

- Поблизу с. Помічної утворено роз'їзд з такою ж назвою, біля якого збудовано 9 хат залізничників; так виникло м. Помічна (Добровеличківський район).
- Початок активної діяльності Єлисаветградського комітету Російського Товариства Червоного Хреста, одного з кращих в імперії.
- Вихідцями з Бершадського району (Вінницька область) засновано с. Богданове (Ульяновський район).

125 років тому (1882):

– Почесним громадянином *м. Олександрії* обрано Миколу Зерваницького (1845-1903), земського діяча. Походив із потомствених дворян Олександрійського повіту. У 1865 закінчив Харківський університет зі ступенем кандидата юридичних наук. З 1870 і до самої смерті – на земській службі. Понад чверть століть був головою повітової земської управи і одночасно повітовим предводителем дворянства. Особливо великі його заслуги у розвитку народної медицини і освіти. Забезпечив школи повіту наглядністю: "чарівними ліхтарями" з картинками. Земство мало намір спорудити йому пам'ятник та відкрити ремісничо-грамотне училище його імені. На похорони Зерваницького у *с. Пустельникове* зібралося кілька тисяч селян.

– У *Бобринці* засновано трикласне початкове училище.

– Утворено село *Новостанкувата* (*Добровеличківський район*).

120 років тому (1887):

– Почесним членом *Єлисаветградського наукового медичного товариства* обрано професора *Іллію Мечникова*.

– Переселенцями з Херсонської губернії засновано *с. Новоолександрівку* (*Кіровоградський район*).

– Населення *Єлисаветграда* – 57 059 чол.

115 років тому (1892):

– В *Єлисаветграді* встановлено телефонний зв'язок. Через п'ять років (1897) у місті було встановлено 70 телефонів.

– Почала виходити газета "*Ведомости Єлисаветградского городского управления*".

– Відомий революціонер *Олександр Шліхтер* соціал-демократичний гурток.

– У своєму маєтку *Червоновершиці* (*Компаніївський район*) *Сергій Соколов-Бородкін* відкрив земську школу.

110 років тому (1897):

– Населення *Єлисаветграда* – 61 848 чол.

– У друкарні братів *Шполянських* надруковано "*Исторический очерк г. Елисаветграда*" *Олександра Паишутіна*, міського голови з 1878 до 1905.

– В *Єлисаветграді* за проектом архітектора *Олександра Лишневського* споруджено Головну синагогу в мавританському стилі.

– В *Єлисаветграді* створено гурток "Південноросійського союзу робітників".

– Розпочато будівництво цукрового заводу у с. *Салькове* (*Гайворонський район*).

– Збудовано станцію у м. *Гайвороні*, депо і головні майстерні для ремонту паровозів та вагонів під'їзної вузькоколіїної залізниці.

– У с. *Успенці* (*Онуфріївський район*) мешкало 2944 чол. (514 дворів).

– У с. *Данилова Балка* (*Ульяновський район*) відкрито школу грамоти для дівчат.

– У *Златопільській* гімназії починає працювати викладачем *Григорій Грушевський*, двоюрідний брат *Михайла Грушевського*.

– Дані про кількість єврейського населення у деяких містечках: *Бобринець* – 3481 чол. (24,4%); *Братолюбівка* (*Лисаневичеве*) – 1193 чол. (51,2%); *Голованівськ* – 4320 чол. (33%); *Добровеличківка* – 1178 (60%); *Златопіль* – 6373 (78,5%).

105 років тому (1902):

– В *Єлисаветграді* засновано приватну жіночу гімназію *О. Єфимовської*.

– В *Єлисаветградському* повіті налічувалося 173 парові і 163 водяні млини, 1577 вітряків.

– *Єлисаветградське* повітове земське зібрання ухвалює рішення про присвоєння *Тишківській* (*Добровеличківський район*) публічній бібліотеці імені її фундатора *Г.В. Варун-Секрета*.

– У с. *Диминому* (*Новоукраїнський район*) земський лікар *Є. Гар* з дружиною заснували соціал-демократичний гурток.

– Запрацював цукровий завод "Святополк" у с. *Перегонівці* (*Голованівський район*).

– Поміщиця *Л.Ф. Чеботарьова* у с. *Олексіївці* (*Іжаківці*) *Олександрійського повіту* своїм коштом облаштовує земську школу на 120 дітей.

100 років тому (1907):

– Членом Державної Ради Росії призначено *Петра Ревуцького*, який 30 років очолював *Єлисаветградський* комітет Російського товариства Червоного Хреста; власник м. *Ревуцьке* (*Добровеличківка*).

– Населення – 72 545 чол.

– Відкрилась чоловіча приватна гімназія *М.К. Крижановського* в *Єлисаветграді*.

95 років тому (1912):

– У *Бобринці* на кошти найвидатнішої благодійниці нашого краю *Анни Дмитрян* (1843-1913) *єлисаветградський* архітектор

Яків Паученко за власним проектом починає спорудження Вознесенського Собору, свого останнього творіння. Під собором добродійниця влаштувала сімейний склеп, де й була похована.

– У с. *Павлиші (Онуфріївський район)* відкрито земську бібліотеку-читальню.

– Засновано с. *Криничне (Устинівський район)*.

– Херсонське губернське земство у с. *Аджамці (Кіровоградський район)* заснувало сільськогосподарську станцію.

– Споруджено вокзал і паровозне депо на станції *Помічній (Добровеличківський район)*.

– Польоти над *Єлисаветградом* (квітень-липень) на літаку "Блеріо" демонструють авіатори *Б. Росінський і Т. Єфимов*.

90 років тому (1917):

– У *Єлисаветградській* друкарні *І. Пінкуса* надруковано книгу *А. Воробйова* "Грѣзы жизни и сказки войны".

85 років тому (1922):

– В *Єлисаветграді* побачив світ перший номер всеукраїнського часопису "Журнал охоты и рыболовства".

– Переселенцями з Київщини і Черкащини засновано с. *Богунівка (Бобринецький район)*

– Засновано с. *Тарасівка (Бобринецький район)*.

80 років тому (1927):

– Населення *Зінов'євського* округу складало 768183 чол. (у сільській місцевості мешкало 645 331, у містах – 122 852). У м. *Зінов'євську* було 64502. Національний склад населення *Зінов'євського* округу був таким: українці – 87,3%; росіяни – 7,6%; молдаване – 3,4%; євреї – 1%; німці – 0,2%.

– У *Зінов'євську* надруковано першу книгу поезій юного поета *Сави Голованівського (1910-1989)* "Кіньми залізними", згодом відомого українського письменника.

70 років тому (1937):

– Перший випуск здійснила *Зінов'євська* планерна школа. Підготовлено 26 пілотів на літак У-2.

50 років тому (1957):

– Засновано смт *Балахівка (Петрівський район)*.

– Будівництво *Кремгесу* відвідав перший секретар ЦК КПРС *Микита Хрущов*.

– Запрацював хлібокомбінат у смт *Голованівську*.

45 років тому (1962):

– У *Світловодську* створено завод чистих металів (нині ВАТ "Чисті метали").

– Уродженець *Зінов'євська (Єлисаветграда)* кінорежисер *Микола Літус* зняв популярну кінокомедію "Королева бензоколонки".

40 років тому (1967):

– На базі філіалу Харківського політехнічного інституту в Кіровограді відкрито інститут сільськогосподарського машинобудування (КІСМ), нині *Кіровоградський національний технічний університет*.

35 років тому (1972):

– Заслужений самодіяльний ансамбль танцю УРСР "Ятрань" став володарем першого призу "Золотий Черевичок" Міжнародного фольклорного конкурсу в Угорщині.

– У *Бобринці* відкрито пам'ятник *Марку Кропивницькому*.

– Став до ладу Побузький нікелевий завод (*Голованівський район*).

25 років тому (1982):

– Введено в експлуатацію *Світловодський* завод силікатних виробів.

15 років тому (1992):

– На базі Кіровоградської СШ № 5 відновлено роботу гімназії.

– Народний депутат України *Володимир Панченко* за дорученням комісії у справах культури і духовного відродження Верховної Ради привіз з м. *Мужен (Франція)* робочий кабінет *В. Винниченка* та речі, що йому належали, і передав їх на збереження у *Кіровоградський* обласний краєзнавчий музей.

– На базі *Кіровоградського* вищого льотного училища цивільної авіації створено Державну льотну академію.

– У *Кіровограді* відбулася Міжнародна наукова конференція "Центральна Україна як історико-культурний феномен".

10 років тому (1997):

– За ініціативою об'єднання поляків *Кіровоградщини* "Полонія" імені *К. Шимановського* розпочато будівництво католицького храму на честь святого Духу.

СТОЛІТТЯ

XVII СТОЛІТТЯ

1687 – гетьманом України став Іван Степанович Мазепа (до 1708 року), одна найтрагічніших постатей в українській історії. Знав багато європейських мов, писав вірші й пісні українською мовою. Увічнений у творах Д. Байрона, В. Гюго, П. Меріме, Ф. Ліста та інших видатних митців.

Після поразки у Полтавській битві із залишками шведської рмії на чолі з Карлом XII тікав у Туреччину Диким Полям (землі сучасної *Кіровоградщини*). Пам'ять про ці події згодом втілилася у назві с. *Швединівки (Олександрійський район)*.

XVIII СТОЛІТТЯ

1737 – 270 років тому народився *Василь Романович Щегловський (1737-1845)*, яскравий представник XVIII ст. Його життя – сюжет для захоплюючого пригодницького роману: воював, потрапляв у полон, знав багатство і бідність, монаршу прихильність і незаслужену опалу. У 1763 в *Єлисаветграді* вступив у 2-й гренадерський полк у чині унтер-офіцера. З 1788 – капітан війська чорноморських козаків. Був нагороджений орденом Св. Георгія, Катерина II подарувала йому золоту табакерку з діамантовим перснем. В 1789 у битві при Фокшанах брав участь у захопленні майже тисячі турків, охороняв їх. За втечу 9 турецьких офіцерів без суду й слідства був відправлений до Сибіру. Однак сучасники вбачали справжню причину покарання в тому, що Щегловський мав нещастя залицятися до однієї польської княжни, яка подобалася Потьомкіну. У Сибіру прожив 52 роки. Лише у 1839 Микола I помилував його і подарував 1000 руб. асигнаціями. Бажаючи особисто віддячити імператора, 108-річний старець вирушив у столицю, але помер у дорозі.

1752 – 255 років тому народився *Олександр Петрович Тормасов (1752-1819)*, військовий діяч. На військовій службі з 1772. У 1784 із Далматського та Македонського гусарських полків сформував *Олександрійський легкокінний полк*, його перший командир. З 1791 – генерал-майор, начальник бригади у складі *Олександрійського* та Херсонського легкокінних полків. Герой Вітчизняної війни 1812. Нагороджений орденами Св. Олександра Невського (1805), Св. Андрія

Первозванного (1812) та багатьма іншими. Генерал від кавалерії, граф (1816), член Державної Ради.

1772 – 235 років тому народився *Нахман (1772-1810)*, один з основоположників хасидизму. Декілька років (1799-1802) жив і працював у м. *Златополі*. Його могила в м. Умані – місце паломництва євреїв – хасидів з усього світу.

1782 – 225 років від дня народження (с. *Кам'яне* *Новоархангельського району*) *Луки Лозинського*. Вищу освіту здобув у Києво-Могилянській академії, де навчався до 1812 року. Був послухником Києво-Печерської лаври. У 1815 прийняв чернечий постриг з іменем Лаврентій.

1782 – 225 років від дня народження *Валеріана Григоровича Мадатова (1782-1829)*, військового діяча, князя. З 1810 служив в *Олександрійському гусарському полку*, командував батальйоном, мав репутацію відчайдушно хороброго офіцера. Герой Вітчизняної війни 1812. Генерал-лейтенант. Портрет представлений у Військовій галереї Зимового Палацу.

1782 – 225 років тому народився *Отто Федорович Розен (1782-1831)*, військовий діяч (генерал-лейтенант, барон). З 1811 служив у *Єлисаветградському гусарському полку*, у 1814-1820 – його командир. Учасник Вітчизняної війни 1812 та інших воєн I половини XIX ст. Сучасники відзначають його хоробрість та людяність.

1787 – 220 років тому народився *Карл Карлович Мердер (1787-1834)*, військовий діяч, педагог, художник. З 1804 до 1808 служив у *Єлисаветградському гусарському полку*. Відзначився 1805 у битві під Аустерліцем, коли врятував від полону командира *Єлисаветградських* гусарів *Є. Остен-Сакена*. У 1824 був призначений вихователем майбутнього імператора Олександра II, був наставником царевича 10 років. Малював портрети імператорської родини. Генерал-ад'ютант. На його раптову смерть поет В.А. Жуковський відгукнувся теплим некрологом.

1787 – 220 років тому народилася (м. *Єлисаветград*) *Катерина Михайлівна Кутузова*, дочка полководця *Михайла Кутузова*. Стала дружиною батькового ад'ютанта *М. Кудашева*.

1787 – 220 років тому народився *Віктор Петрович Скаржинський (1787-1861)*, військовий (генерал-майор) та

громадський діяч. Учасник Вітчизняної війни 1812 На власні кошти організував ескадрон з 180 селян. Володів значною кількістю землі в *Єлисаветградському повіті*, був гласним *Єлисаветградського* повітового земського зібрання. Його називали "першим садівником та лісівником *Єлисаветградського* повіту". Заклав у своєму маєтку сад (221 сорт плодових дерев) та розкішний дендрарій (270 американських та європейських видів дерев).

XIX СТ.

1802 – 205 років тому народився *Василь Федорович фон-дер Лауниц* (1802-1864), військовий діяч. Починав військову кар'єру юнкером *Єлисаветградського гусарського полку* у 1819. Брав участь у війні з турками 1829. Генерал-майор (1843). Був начальником штабу 2-го резервного кавалерійського корпусу, який дислокувався в *Єлисаветграді*.

1802 – 205 років тому народився *Олександр Семенович Пестов* (1802-1833), декабрист, підпоручик. У 1824 вступив до Товариства об'єднаних слов'ян. Поділяв погляди про необхідність повалення самодержавства, скасування кріпацтва, створення слов'янської федеративної республіки. Був засуджений до страти, яку замінили 20-річною каторгою. Наприкінці XIX століття Пестови володіли селами *Пантазіївкою, Георгіївкою та Миколаївкою в Олександрійському повіті* (1340 десятин землі).

1822 – 185 років тому народився (с. *Миколаївка Олександрійського повіту*) *Микола Іванович Гулак* (1822-1899), громадський діяч, учений, педагог. Один із засновників Кирило-Мефодіївського товариства (1846), перебував у засланні. Автор наукових праць з історії, філософії, математики, філології та літератури. У романі Р. Іваничука "Четвертий вимір" містом, у якому помер і похований М. Гулак, помилково названо *Єлисаветград* (насправді Єлизаветполь в Азербайджані).

1827 – 180 років тому народився *Іван Григорович Заркевич* (1827-1885), богослов, єпископ *Новомиргородський Миколай*. З 1867 до 1880 видав 18 томів збірників філософсько-богословських творів "Матеріалізм. Науки. Християнство". Автор праць: "Современный материализм перед судом разума" (1866),

"Записки по предмету Закона Божия" (1870) та ін. Читав з 1881 публічні лекції, користувався великою популярністю у петербурзьких колах. У 1884 після смерті дружини прийняв чернецтво з іменем Миколай, був призначений єпископом Новомиргородським, вікарієм Херсонської єпархії.

1827 – 180 років тому народився Вільгельм Грубе (1827-1898), лікар-хірург, професор Харківського університету, представник хірургічної школи М.І. Пирогова та М.В. Скліфосовського. Одним з перших увів асептику і антисептику в хірургічну практику. 28.08.1893 під час відзначення 25-річчя Єлисаветградського медичного товариства його обрано почесним членом з формулюванням "как выдающегося деятеля русской хирургии, учителя большинства елисаветградских врачей".

1832 – 175 років тому народився (м. Олександрія) Василь Миколайович Никифоров (1832-1908), священик-краєзнавець. Був настоятелем Олександрійського собору, протоієреєм. Автор історико-краєзнавчих праць: "Очерки Александрийского уезда Херсонской губернии" (1876), "Материалы к изучению церквей в Александрийском уезде" та ін. Був членом Одеського товариства історії та старожитностей, Імператорського археологічного товариства.

1832 – 175 років тому народився Хаїм Берлін (1832-1912), єврейський релігійний діяч (рабин). З 1892 до 1906 служив рабином у Єлисаветграді, з 1906 – в Ізраїлі. Очолював Єрусалимську громаду, був духовним лідером освіченої ортодоксальної молоді.

1837 – 170 років тому народився Микола Савович Абаза (1837-1901), державний діяч, Херсонський губернатор. Під час російсько-турецької війни (1877-1878) завідував санітарною частиною Дунайської армії, часто відвідував військові шпиталі у Єлисаветграді та Новоукраїнці. У 1872 подарував кабінету природничих наук ЄЗРУ свою колекцію черепашків, мінералів і шліфованих топазів; сприяв передачі Петербурзьким гірничим інститутом колекції із 344 мінералів. Завдяки його клопотанням в Єлисаветграді (1874) було відкрито окружний суд, відстоював неподільність Єлисаветградського повіту (1883). Після його смерті П.О. Зелений пропонував міській думі перейменувати вулицю

Беснопівську на Абазівську. Проте дума вирішила назвати іменем Абазі Балківське міське народне училище.

1837 – 170 років тому народився *Іван Андрійович Ястремський (1837-1885)*, земський лікар. З 1871 до 1882 був завідуючим земською лікарнею у *Бобринці*, потім працював у Херсоні. Автор двох великих наукових праць: "Опыт статистики движения населения Херсонской губернии", " Обзор санитарного состояния Херсонской губернии в 1883 и 1884".

1842 – 165 років тому народився (*м. Єлисаветград*) *Дмитро Антонович Гольдштейн (1842-1876)*, педагог і журналіст, син місцевого лікаря. Після закінчення фізико-математичного факультету Київського університету викладав у *Златополі*, Одесі, Миколаєві, Петербурзі. За пропозицією редактора газети "Неделя" Гайдабурова написав статтю на захист *Єлисаветградського земського реального училища*, яке передбачалось підпорядкувати Міністерству народної освіти (1872). Відтоді активно займався журналістикою, співробітничав з газетами "Неделя", "Киевський телеграф". Влітку 1876 добровільно поїхав воєнним кореспондентом у Сербію для висвітлення повстання проти турків. Брав безпосередню участь у бойових діях, нагороджений медаллю за хоробрість та орденом Такова. Був смертельно поранений і помер у лазареті. Приблизно тоді ж у Сербії загинув наш інший земляк-полковник М.М. Раєвський III ("граф Вронський"), прах якого перевезли на батьківщину і поховали у родинній усипальні у с. Розумівці Олександрівського району.

1847 – 160 років тому народився (*с. Водяне Петрівського району*) *Леонід Аполлонович Дическуло (1847-1889)*, народоволець. Після закінчення Уманського училища садівництва й лісництва вступив до Петровсько-Розумівської академії у Москві. За участь у студентському русі його було виключено і вислано до *Єлисаветграда*. У 1874 переїхав до Одеси, де зблизився з гуртком "чайковців". Поселився у с. *Попельнастому (Олександрійський район)* для ведення революційної пропаганди, за що був заарештований. У 1878 примкнув до народницького гуртка "південних бунтарів", брав участь у вбивстві харківського губернатора Кропоткіна (1879),

Відтоді перебував в еміграції. Дотепер у Новоукраїнському районі існує село під назвою Дическулово.

1847 – 160 років тому народився *Густав Вільгельмович Нейгауз (1847-1937)*, музикант, батько *Генріха Нейгауза*. У 1898 за сприяння Ф.М. Блуменфельда і О.К. Глазунова заснував у *Єлисаветграді приватну музичну школу*, яка стала визначним осередком музичної культури на півдні України.

1847 – 160 років тому народився (м. *Крилов*) *Яків Мойсейович Бєлий (1847-1922)*, народоволець, лікар. Навчався у Київському університеті, перебував у раді українофільського гуртка "Громади", вів пропаганду серед селян. Працюючи земським лікарем, організував народовольський гурток. У 1879 був заарештований і засланий до Якутська на 5 років "за крайною політическою неблагонадєжностью". У 1882 отримав право займатися лікарською практикою, відійшов від революційної діяльності.

1852 – 155 років тому народився (м. *Златопіль*) *Абрам Гуревич (1852-1900)*, народоволець, лікар. З 1872, будучи студентом Київського університету, перебував під наглядом поліції за участь у таємному товаристві адвоката Плевако, що поширював соціалістичні ідеї, влаштовував комуні у вигляді артілей і майстерень. У серпні 1878 втік за кордон. Жив у Берні, де слухав лекції на медичному факультеті. Після повернення у Росію (1889) отримав звання лікаря, працював у Києві.

1857 – 150 років тому народилася (м. *Златопіль*) *Анна Билиньська-Богданович (1857-1893)*, польська художниця. Навчалася у Парижі, вважається разом з українкою *Марією Баширцевою* - однією з перших в Європі жінок, професійних живописців. Свої симпатії до України виявила в "Автопортреті в українському вбранні" (Мюнхенська картинна галерея). У 1892 намагалась відкрити у Варшаві школу мистецтв для жінок.

1857 – 150 років тому народився (м. *Єлисаветград*) *Онисим Зіновійович Суслов (справжнє прізвище Рєзніков) (1857-1929)*, актор, режисер, драматург. Виступав у трупах

М. Кропивницького (1888-1892), П. Саксаганського (1892-1893) та інших. У 1894-1909 очолював власну трупу. Знімався в кіно на Одеській кінофабриці (зокрема у фільмі О. Довженка "Сумка дикпур'єра").

1857 – 150 років тому народився (с. Новий Стародуб Петрівського району) Дмитро Михайлович Кравчинський (1857-1918), лісівник, брат народовольця С.М. Степняка-Кравчинського ("Овода"). Дослідник Чорного лісу, працював на Чорноліській лісовій станції (поблизу с. Водяного Знаменського району).

1862 – 145 років тому народився Михайло Михайлович Толстой (1862-1927), граф, землевласник Олександрійського повіту. Неодноразово обирався гласним Олександрійського повітового земського зібрання. У 1903 удостоєний почесної нагороди земства за садівництво у Ратківській економії. До влаштування земської телефонної лінії мав свою телефонну мережу, яка з'єднувала Онуфріївку з Іванівкою, Павлишем, Богоявленським і Камбурліївкою. Відкрив у Онуфріївській економії кінний завод для вирощування арденської породи, ферму корів сірої української породи (600 голів), які перемагали на всеросійських і міжнародних виставках. З 1914 почав сіяти в Онуфріївці цукрові буряки. У 1915 побудував в Онуфріївці школу з ремісничим відділенням. Заснував у Одесі картинну галерею графа М. Толстого (1898), був попечителем Одеської міської публічної бібліотеки. Заповів їй власну унікальну книгозбірню вартістю 100 тисяч рублів. Почесний громадянин м. Одеси. Після революції 1917 від розстрілу його врятували онуфріївські селяни. У 1919 емігрував з матір'ю, помер у Женеві (Швейцарія).

1862 – 145 років тому народився (м. Єлисаветград) Генеромо (Ісаак Борисович Файнерман) (1862-1925), лікар, письменник, "толстовець". Деякий час жив у Ясній Полянці, пробував учителювати у місцевій школі. За дорученням Льва Толстого у 1889-1891 вивчав діяльність "Духовно-Біблійного братства", заснованого в Єлисаветграді учителем Талмуд-Тори і журналістом Яковом Гордінім. Автор книг: "Живые мысли Л.Н.

Толстого" (1885-1908), "Л.Н. Толстого о евреях" (1908) та ін. Дарував їх Єлисаветградській громадській бібліотеці, заснованій 1898 року. Помер і похований в Єлисаветграді.

1867– 140 років тому народився (м. Єлисаветград) *Самуїл Абрамович Вайсенберг (1867-1928)*, лікар, антрополог, громадський діяч. Закінчив Гейдельберзький університет, доктор медицини. Завідував міською амбулаторією, під час епідемії холери в Єлисаветграді (1892-1893) надав безплатну медичну допомогу 5508 пацієнтам. У дореволюційній "Еврейской энциклопедии" його названо *"...возможно самым выдающимся после Чезаре Ломброзо представителем первого поколения еврейских антропологов, изучавших этнические и физические данные евреев"*. За ці дослідження у 1895 удостоєний золотої медалі Московського природничо-наукового товариства. Найвідоміша праця – "Развитие человека в связи с его возрастом, полом и расой" (1911). Багато мандрував по світу (Палестина, Сирія, Йемен і т.д.). З 1890– член Єлисаветградського наукового медичного товариства. У 1909 заснував у Єлисаветграді товариство поширення давньоєврейської мови (івриту). Був членом Єлисаветградської громадської бібліотеки, щорічно дарував їй книги. Зберігся будинок Вайсенберга – одне з кращих творінь Єлисаветградського архітектора Якова Пауценка. Онук С.А. Вайсенберга Євген Немировський (народився 24.04.1925 у м. Зінов'євську) – видатний книгознавець, бібліограф.

1867 – 140 років тому народився *Аркадій Олексійович Рибницький (1867-1931)*, український військовий діяч. Закінчив Єлисаветградське кавалерійське училище. Учасник Першої світової війни. Після 1917 служив Центральній Раді, гетьману Скоропадському та Директорії як фахівець з кавалерії. Восени 1920 опинився у Польщі, служив у генеральному штабі Петлюри до 1923 у званні полковник. Потім повернувся в Єлисаветград, служив помічником завідувача навчальної частини Української кавалерійської школи ім. С.М. Будьонного (колишнє ЄКУ). У 1930 був заарештований, помер під час допитів.

1867 – 140 років тому народився (м. Єлисаветград) *Євген Федорович Тамм (1867-1947)*, інженер, батько лауреата Нобелівської премії Ігоря Тамма. Навчався у Єлисаветградському земському реальному училищі, у 1891 закінчив Санкт-Петербурзький технологічний інститут. Працював завідуючим механічним відділом Південно-Уссурийської дільниці Трансibirської залізниці у Владивостоку (1895-1898). У 1899 повертається до Єлисаветграда, приймає до завідування міський водогін, електричний трамвай та мережу електроосвітлення. Автор проекту електрифікації міста, керував будівництвом електростанцій. З 1899 до 1914 шість раз побував у закордонних відрядженнях. У 1925-1935 працює у Києві головним інженером міського водогону, старшим науковим працівником сектору сантехніки НДІ, водного господарства. Автор монографії "Сучасні конструкції колодязів та їхня експлуатація. Під час окупації Києва – "фольксдойче", рятував євреїв. У 1944 був заарештований. Останні роки життя провів у Москві в сина Ігоря. Молодший син Леонід Тамм (1907-1937) розстріляний як "ворог народу".

1867 – 140 років тому народився (м. Єлисаветград) *Лев Соломонович Златопольський (1867-1907)*, народоволець. У 1868-1875 – студент Петербурзького технологічного інституту, член народницьких гуртків, прийняв лютеранство з іменем Лео-Йоган Іванович. У 1875-1877 вів революційну пропаганду серед селян Ярославської і Вологодської губерній. З осені 1879 – член організації "Народна воля", винайшов шифр для конспіративного листування. Брав участь у підготовці замахів на Олександра II. Арештований і засуджений у 1882 на 20 років заслання. Жив у Читі, працював у бібліотеці, займався винахідництвом.

1872 – 135 років тому народився (м. Єлисаветград) *Олександр Миколайович Емануель (1872-1923)*, військовий діяч, онук героя Вітчизняної війни 1812 Г.А. Емануеля. Учасник Першої світової і громадянської воєн, полковник. Воював проти більшовиків у складі Добровольчої армії та Збройних Силах Півдня Росії, начальник Осетинської кінної дивізії. Після евакуації з Криму (1920) жив у Югославії.

- 1877 – 130 років тому народився Овдій Карпович Аведиков (1877-1919),** актор і антрепренер. Дебютував 1888 у трупі діда Леоніда Аведикова, родоначальника цієї акторської династії. Виступав у трупі О. Суходольського, утримував власні трупи. Часто бував у *Єлисаветграді*, де народилася його дружина *Єлизавета Андріївна Аведикова-Потоцька (1878-1968)*, актриса, заслужена артистка УРСР (1948).
- 1882 – 125 років тому народився Юрій Спиридонович Морфессі (1882-1957),** оперний та естрадний співак. Сучасники називали його Бояном, князем циганської пісні. Дитинство і юність минули в Одесі, закінчив Одеську консерваторію, виступав у Київському та Одеському оперних театрах. Згодом став зіркою Московського театру оперети. На початку XX століття побував з гастроллями в *Єлисаветграді*, де закохався у місцеву красуню *Марію Загорську*. Залишив яскраві спогади про свій "Єлисаветградський роман". Перебував в еміграції, знімався в кіно. Автор книги "Жизнь, любовь, сцена" (Париж, 30-ті роки XX ст.).
- 1882 – 125 років тому народився (м. Єлисаветград) Наум Йосипович Верховський (1882-1932),** флейтист-віртуоз, педагог. У 1914 закінчив Петербурзьку консерваторію. З 1909 до 1923 рр. грав у симфонічних оркестрах Російського музичного товариства та Маріїнського театру. У 1920-1923 та 1925-1932 викладав гру на флейті у Петроградській консерваторії, професор (1923). Автор посібника "Тренировочные упражнения для флейты".
- 1882 – 125 років тому народився (м. Єлисаветград) Шимон Непом (1882-1939),** єврейський поет і драматург. У 1904-1908 жив у Франції, з 1908 у Канаді (помер у м. Торонто). Перша збірка віршів "У боротьбі" вийшла у 1926, остання "З моїх днів" побачила світ після смерті автора (1940). Автор п'єси "Сарай" (1929). Творчість Непома представлена в академічній антології "Америка у єврейській словесності" (1955).
- 1887 – 120 років тому народився (м. Єлисаветград) Данило Герасимович Посулько,** легендарний спортсмен (борець). Греко-римською боротьбою захопився під час військової служби у Севастополі (1915). У 1916 став чемпіоном Росії

і світу. 1923 року переміг на 1-й Єлисаветградській олімпіаді. Тричі боровся із знаменитим І. Піддубним, всі три поєдинки не виявили переможця (завершилися внічию).

1887 – 120 років тому народилася (м. Єлисаветград) *Дарина Федорівна Захарова (1877-1968)*, оперна співачка (меццо-сопрано). Навчалася у Єлисаветградській громадській жіночій гімназії. У 1910 закінчила Петербурзьку консерваторію, солістка Київського і Харківського оперних театрів, неодноразово співала разом з геніальним Ф. Шаляпіним.

1892 – 115 років тому народилася (м. Єлисаветград) *Марія Феофанівна Шекун-Коломийченко (1892-1937)*, концертно-камерна співачка (сопрано). Вокальну освіту здобула у Московському філармонійному училищі (1913-1915) та Московській консерваторії (1915-1917), удосконалювала майстерність в Італії (1917-1919). У 1920 р. повернулася в Україну, брала активну участь у відродженні українського музичного мистецтва. У 1937 репресована і розстріляна, реабілітована у 1957.

1892 – 115 років тому народився (с. Текелівка, нині Василівка Долинського району) *Прокіп Андрійович Гирко (1892-1968)*, агроном. Доктор сільськогосподарських наук, професор Київського сільськогосподарського інституту та Української сільськогосподарської академії. Автор більше 40 наукових робіт.

1892 – 115 років тому народився *Михайло Абрамович Кіперман*, церковний діяч, архієпископ Куп'янський Геннадій. Випускник Єлисаветградського юнкерського училища, служив у кавалерії. Закінчив Київську Духовну Академію і майже одночасно у 1918 Київський університет. У 1922 прийняв чернецтво з іменем Геннадій, служив ієромонахом у Києво-Печерській лаврі. Активний діяч обновленського розколу в Православній церкві. З 1928 – секретар Українського Священного Синоду, архієпископ Куп'янський (1929).

1892 – 115 років тому народився (м. Олександрія, за іншими даними – м. Бобринець) *Семен Семенович Дукельський (1892-1960)*, радянський державний діяч. Тривалий час

(до 1938) працював у спецслужбах, старший майор держбезпеки. У 1938-1939 – голова Комітету у справах Кінематографії при Раднаркомі СРСР. З 1939 до 1942 – нарком Морського Флоту СРСР. Автор книги "ЧК на Україні" (перевидана у 1989).

1892 – 115 років тому народився (м. Єлисаветград) Ігор Володимирович Нежний, театральний діяч. Випускник Єлисаветградського земського реального училища, відвідував драматичний гурток при клубі для робітників заводу Ельворті. У 1910-1919 працював у театрах Одеси, Кам'янця-Подільського та ін. Згодом був директором московських театрів Революції, Сатири, Оперети, Мюзік-Холу. З 1940 до 1952 – заступник директора МХАТу, директор-розпорядник Театру кіноактора та Центрального театру ляльок. Корифеї МХАТу нагородили його почесним знаком "Чайка". Автор книги "Былое перед глазами. Театральные воспоминания" (1963).

1897 – 110 років тому народився (м. Єлисаветград) Іссахар-Бер (Захар) Рибак (1897-1935), живописець і графік. З 1907 навчався у Ф.С. Козачинського, відвідуючи Вечірні Рисувальні Класи при Єлисаветградському земському реальному училищі; брав участь у I Єлисаветградській художній виставці (1913). Згодом навчався у Київській художній школі, досліджував єврейську культуру та фольклор. Створив серію картин на тему єврейських погромів в Україні. З 1921 живе у Берліні, пише портрети, пейзажі, жанрові сценки з життя єврейських містечок. У 1926 поселився у Парижі, влаштував п'ять персональних виставок у паризьких галереях (1928-1933), у Лондоні та Кембріджі (1935). Виконав декілька скульптур для музею кераміки у Севрі. У 1962 в Ізраїлі відкрито художній музей "Дім Рибак" (місто Батям). Крім нього, ще двоє художників, уродженців Єлисаветграда, мають музеї на свою честь (Олександр Осмьоркін у Кіровограді та Георгій Бострем – у Сімферополі).

1897 – 110 років тому народився (с. Братолюбівка Долинського району) Мордехай Намір (Немировський) (1897-1975), політичний і громадський діяч Ізраїля. Навчався в

Одеському університеті та консерваторії. За належність до сіоністської організації був засланий до Сибіру. У 1924 поселився в Палестині, став одним з фундаторів держави Ізраїль. Був радником прем'єр-міністра Голди Меїр у період становлення дипломатичних відносин з СРСР. У 1949-1950 – посол Ізраїля в СРСР. З 1951 – депутат Кнессета. У 1951-1955 – Генеральний секретар Гістадрута (профспілка Ізраїля). З 1956 до 1959 – міністр Праці ізраїльського уряду. Десять років (1959-1969) був мером Тель-Авіва, головою попечительської ради Тель-Авівського університету. Автор праць з економіки, статистики, проблем робітничого руху, мемуарів "Ізраїльська місія у Москву" (1971).

1897 – 110 років тому народився Леонід Предславич, український актор і режисер. Організатор пересувних робітничо-селянських театрів та їхній керівник в Одесі (1924), *Зінов'євську* (1926) та Харкові (1927). У 1945-1950 – режисер Закарпатського Українського театру в Ужгороді, написав лібрето до опери К. Данькевича "Назар Стодоля" (1902) та ін.

1897 – 110 років тому народилася Зінаїда Миколаївна Єремєєва, дружина двох геніїв Генріха Нейгауза і Бориса Пастернака. Влітку 1917 приїхала в *Єлисаветград* для навчання у *знаменитій музичній школі Нейгаузів*. Її учителями були Наталія і Генріх Нейгаузи. У 1918 виїхала з Генріхом до Києва, де невдовзі стала його дружиною. Неодноразово гостювала у батьків чоловіка в *Єлисаветграді*. Згодом стала дружиною Б. Пастернака.

XX СТОЛІТТЯ

1902 – 105 років тому народився (м. Златопіль) Віктор Митрофанович Вікторов (1902-1956), кінорежисер. Навчався у *Златопільській гімназії*. Працював на Одеській та Ялтинській кіностудіях. Брав участь у зйомках 12 фільмів: "Назар Стодоля", "Кармелюк", "Два бійці" та ін. Тричі лауреат Державної премії СРСР.

1902 – 105 років тому народився (м. Єлисаветград) Микола Костянтинович Горбатенко (1902-1968), суднобудівник. Працював у Миколаєві та Ленінграді. До війни розробив комплекс теоретичних і техніко-економічних розрахунків нових стапелів. У 1960 за проектування та будівництво

атомного криголаму "Ленін" удостоєний звання лауреата Ленінської премії.

- 1902 – 105** років тому народився (м. Єлисаветград) Ізраїль Львович Талмуд (1902– після 1981), хімік, брат Давида Талмуда. Закінчив Одеський хімічний інститут (1927). У 1951-1960 – директор Волховського алюмінієвого заводу. З 1961 до 1980 – головний спеціаліст з кольорової металургії при Державному комітеті при Раді міністрів СРСР. Лауреат Ленінської премії (1954).
- 1907 – 100** років тому народився (м. Єлисаветград) Олексій Лаврентійович Липа (1907-1991), ботанік. До 1918 навчався у Єлисаветградській гімназії, потім у профшколі. Закінчив біологічний факультет Дніпропетровського університету. Працював завідуючим відділом дендрології Ботанічного саду АН УРСР, завідуючим сектором озеленення міст і промислових комплексів Академії архітектури УРСР, викладав. Доктор біологічних наук (1952), професор (1952). Автор 80 монографій, створив свою школу ботаніків, розробив і впровадив у 1952 єдину термінологію з ботаніки та дендрології.
- 1907 – 100** років тому народився (смт Голованівськ) Наум Мойсейович Шинкерман (1907-1997), лікар-патологоанатом, ендокринолог. У 1941-1945 – патологоанатом 4-го Українського фронту. У 1946 організував та керував кафедрою патологоанатомії Чернівецького медичного інституту. Доктор медичних наук, професор (1953).
- 1917 – 90** років тому народився (с. Костянтинівка Новоукраїнського району) Георгій Алексєєв (1917-1943), Герой Радянського Союзу.
- 1922 – 85** років тому народився (Вологодська область) Микола Степанович Барболін (1922-1944), Герой Радянського Союзу. Після форсування Дніпра більше години утримував шматок землі, названий "барболінським плацдармом", визволяв Кіровоградщину. Смертельно поранений, помер у Кіровоградському військовому шпиталі. Одну з вулиць нашого міста названо іменем Героя.

1922 – 85 років тому народився (с. Новий Стародуб *Петрівського району*) *Сергій Григорович Гончаров*, письменник і педагог. Був одружений на Катерині (Тасі) Малошнійченко, рідній сестрі уродження Олександрії Леоніда Чернова. Літературний псевдонім – Тасін. Перші вірші та новелу надрукував 1927 року в журналі "Нова генерація". Автор двох збірок новел – "Живі і мертві" (1930), "Шляхами перемог" (1931). *Понад чверть століття викладав у Олександрійському педагогічному училищі, очолював літературну студію при редакції місцевої газети.*

1937 – 70 років тому народився (сmt Устинівка) *Володимир Савелійович Мулява*, державний і військовий діяч. Навчався на юридичному та філософському факультетах Київського університету. Кандидат філософських наук. Один з організаторів Народного Руху України, один з авторів концепції створення Збройних Сил України. У Міністерстві оборони з перших днів його існування. Автор концепції соціально-психологічної служби ЗСУ, її начальник. Генерал-майор (1992), народний депутат України (1994–1998). Тричі обирався гетьманом Українського Козацтва.

1937 – 70 років тому народився (м. Кірово, Кіровоград) *Віктор Максимович Марусенко*, правоохоронець. З 1957 до 1989 працював у органах міліції Кіровоградської області. У 1983–1989 – начальнику УВС Кіровоградського облвиконкому, генерал-майор міліції. Заслужений працівник МВС СРСР.

1937 – 70 років тому народився (с. Диківка *Знам'янського району*) *Анатолій Іванович Ніцой* (1937–1996), педагог. У 1963 закінчив КДПІ ім. О.С. Пушкіна, перебував на комсомольській і партійній роботі, з 1978 – на викладацькій. Кандидат педагогічних наук. З 1981 до 1996 – ректор Херсонського педагогічного інституту.

1937 – 70 років тому народився (м. Кірово, Кіровоград) *Альберт Макарович Назаренко*, фотожурналіст. У 1959 закінчив факультет журналістики МДУ ім. М.В. Ломоносова. З 1960 до 1991 працював у головній газеті СРСР "Правді" (фоторепортер, завідувач відділу). Після 1991 співробітничав у газетах "Росія", "Правительственный вестник" та ін.

1937 – 70 років тому народився (м. Кірово, Кіровоград) *Борис Прицула*, музикант, педагог. У 1964 закінчив Кіровоградське музичне

училище (клас С. Дорогого). Кандидат педагогічних наук. Доцент КДПУ ім. В.К. Винниченка.

1937 – 70 років тому народився (с. Табурище – Світловодськ) Микола Баранець, правознавець. Голова обласного арбітражного суду. Заслужений юрист України.

1937 – 70 років тому народився Юрій Горожанкін, легендарний кіровоградський футболіст і тренер. У складі кіровоградської “Зірки” провів 11 сезонів (1958-1968): 310 матчів, 19 голів. Майстер спорту СРСР. Включений уболівальниками до першої символічної збірної кіровоградської “Зірки”, складеної з нагоди її 80-річного ювілею.

1947 – 60 років тому народилася Емілія Руденко, художник декоративно-ужиткового мистецтва. Живе і працює у Кіровограді. Автор gobеленів: “Корифеї українського театру”, “Думи, мої думи...” (1984), “Світ книги” (1985), “Лісова пісня” (1989) та ін.

1957 – 50 років тому народився (с. Свірневе Голованівського району) Олександр Михайлович Довгань, лікар. У 1980 закінчив Київський медичний інститут. Нині – провідний науковий співробітник Інституту серцево-судинної хірургії Академії медичних наук України.

НАШІ ЗЕМЛЯКИ – ШЕВЧЕНКІВСЬКІ ЛАУРЕАТИ

1962 – (45 років тому). – В Україні започатковано Республіканську премію імені Т.Г. Шевченка (1962-1969). З 1970 до 1999 її називали Державною премією України імені Т.Г. Шевченка, а з 2000 – це Національна премія України імені Тараса Шевченка. Серед Шевченківських лауреатів – 12 уродженців Кіровоградщини:

1968 – Авдієвський Анатолій, хоровий диригент. Народився 16.08.1933, с. Федвар (Підлісне) Олександрівського району. З 1966 – директор, художній керівник і головний диригент Заслуженого академічного українського народного (тепер Національного) хору імені Г. Верьовки. Народний артист УРСР (1975), народний артист СРСР (1983), дійсний член Академії мистецтв України, академік Академії педагогічних наук. Премія присуджена за створення високохудожніх концертних програм хору імені Г. Верьовки.

1970 – *Параконьєв Костянтин*, актор і режисер. Народився 8.09.1920 в Єлисаветграді, помер 29.03.1989 у Запоріжжі. З 1941 до 1944 в окупованому Кіровограді працював в українському драматичному театрі імені І.К. Тобілевича. В 1945-1967 – у Кіровоградському музично-драматичному театрі ім. М.Л. Кропивницького. З 1967 до 1989 – у Запоріжжі. Премію отримав за виконання головної ролі у виставі “Ярослав Мудрий” за п'єсою І. Кочерги у Запорізькому українському музично-драматичному театрі ім. М.О. Щорса.

1971 – *Козаченко Василь*, письменник. Народився 12(25).03.1913, смт Новоархангельськ; помер 1.03.1995 у Києві. Премія присуджена за цикл повістей “Ціна життя”, “Гарячі руки”, “Блискавка”, “Листи з патрона”, “Яринка Калиновська”, “Біла пляма”.

1976 – *Колесник Євдокія*, співачка (сопрано). Народилася 1.05.1942, с. Пустельникове Олександрійського району. Народна артистка УРСР (1978). З 1968 працює у Київському театрі опери та балету (Національній опері України), викладає у Київській консерваторії (Національній музичній академії). Премія – за виконання партії Катерини в опері “Катерина Ізмайлова” Д. Шостаковича.

1979 – *Урсатій Георгій*, архітектор. Народився 26.07.1935, с. Каніж Новомиргородського району. Працював у Черкасах, де за його проектами споруджено комплекс ландшафтного парку (1967, ця робота відзначена Шевченківською премією), фінансовий технікум (1971), бібліотека (1973).

1980 – *Сарана Федір*, бібліограф і літературознавець. Народився 26.09.1931, с. Йосипівка Новомиргородського району; помер 1.08.1995 у Києві (похований на батьківщині у с. Йосипівці). Премія присуджена за упорядкування “Шевченківського словника” у 2-х томах.

1984 – *Штолько Валентин*, художник-архітектор. Народився 14.11.1931, с. Вікниш Гайворонського району. З 1987 – головний архітектор України. Президент Української академії архітектури (1992), народний архітектор України та доктор архітектури (1998). Лауреат Державної премії СРСР (1981). Шевченківську премію отримав за готельний комплекс “Градецький” у м. Чернігові.

1989 – *Крюкова Ніла*, актриса, майстер художнього слова. Народилася 14.11.1943, с. Попівка Онуфріївського району. З

1975 працює у Київській філармонії. Премія присуджена за концертні програми 1985-1988 (композиції за творами "Маруся Чурай" Л. Костенко, "Собор" О. Гончара та ін.).

1991 – *Мейтус Юрій*, композитор. Народився 15(28).01.1903 в Єлисаветграді, помер 2.04.1997 у Києві. Навчався в Єлисаветградській гімназії. Народний артист УРСР (1973). Лауреат Державної премії СРСР (1951). Автор 15 опер, 300 солоспівів та інших творів. Премію отримав за цикл романсів і балад на вірші радянських поетів і хоровий цикл на вірші О. Твардовського.

1993 – *Логвин Григорій*, мистецтвознавець. Народився 9(22).05.1914, с. Косівка Олександрійського району. Доктор мистецтвознавства (1968), заслужений діяч мистецтв України (1996), заслужений архітектор України (1999). Автор близько 200 наукових праць. Премія присуджена за монографію "З глибини. Гравюри українських стародруків XVI-XVIII ст." та цикл наукових праць з питань українського мистецтвознавства і архітектури.

1999 – *Базилевський Володимир*, поет, критик, прозаїк, перекладач. Народився 14.08.1937, смт Павлиш Онуфріївського району. Премією відзначений за збірку поезій "Вертеп". З 1999 – член Комітету з Національної премії України ім. Тараса Шевченка.

2006 – *Гусейнов Григорій*, письменник. Народився 23.08.1950, м. Помічна Добровеличківського району. Засновник та головний редактор літературного часопису "Кур'єр Кривбасу". Премією відзначений за художньо-документальний життєпис "Господні зерна" (у 8-ми книгах).

З Кіровоградщиною пов'язані долі ще трьох Шевченківських лауреатів: художників Михайла Божія (1911-1990), відзначеного премією у 1974 році, та Григорія Синиці (1908-1996), який отримав премію у 1992. Обидва перші кроки в образотворчому мистецтві робили під час навчання у кіровоградських художніх студіях. У 2000 шевченківською премією (посмертно) відзначено поета Бориса Нечерду (1939-1998) за збірку поезій "Остання книга" *Лауреат-випускник СШ № 10 м. Олександрії, у районній газеті друкувались його перші вірші.*

(Енциклопедичний довідник "Шевченківські лауреати. 1962-2001. Автор-упорядник М.Г. Лабінський. К., "Криниця", 2001)

ЛІТЕРАТУРА

1. Енциклопедія сучасної України (ЕСУ), т. 1-3, К., 2003-2005.
2. Володимир Босько „Визначні постаті Степової Еллади“, частина I., Кіровоград, 2004.
3. Борис Кузик, Василь Білошапка „Кіровоградщина: історія та сучасність центру України“. Кіровоград, 2005.
4. Петро Кизименко „Пам'ять степів. Історичні нариси з минулого Кіровоградщини“. Кіровоград, 2003.
5. Віктор Петраков. „Маленький Париж. Єлисаветград в старой открытке“, Москва, 2005.
6. Леонід Куценко: “Народу самосійні діти...” Українська доля Дикого Поля. Кіровоград, 2005
7. Сергій Шевченко. “Українська доля Нової Сербії”. Кіровоград, 2004

Обкладинка книги С. Шевченка

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

А

Абаза М. – 133
 Авдієвський А. – 145
 Аведиков Л. – 139
 Аведиков О. – 139
 Аведикова-Потоцька Є. – 139
 Аврахов Г. – 26
 Агеев М. – 116
 Адаліс А. – 41
 Азгуріді Є. (Зарницька) – 29
 Акацатов – 56
 Акимович В. – 41
 Акимович М. – 41
 Александров А. – 57
 Александров В. – 102
 Александров Ф. – 122
 Алексеєв Г. – 143
 Алексеєв П. – 11
 Алфьоров М. – 85
 Альошин В. – 16
 Амшинська О. – 82
 Антокольський П. – 24-25
 Антонович В. – 100
 Арго (Гольденберг А.) – 14, 28
 Аркас М. – 111
 Арнаутов В. – 7
 Артеменко Г. – 70
 Архангельський Ю. – 37
 Афанасьєв Д. – 109

Б

Багрицький Е. – 41
 Баженов Д. – 53
 Базилевський В. – 79, 147
 Байбаков – 56
 Байрон Д. – 130
 Балицький Л. – 54
 Бальмонт К. – 62
 Баранець М. – 145

Барболін М. – 143
 Бахмач Є. – 46
 Башкирцева М. – 135
 Бенардос М. – 70
 Берг М. – 32
 Бердичевський Я. – 88
 Березовський М. – 17
 Берлін Х. – 133
 Бернардацці О. – 96
 Бєлий Я. – 135
 Бєлінський Вол. – 93
 Бик А. – 2
 Биковський – 65
 Билинська-Богданович А. – 135
 Божій М. – 147
 Білошапка В. – 148
 Білятинський О. – 102
 Бланк М. – 94
 Блуменфельд Іоанна – 114
 Блуменфельд Михайло – 114
 Блуменфельд Ольга – 114-115
 Блуменфельд Сігізмунд – 114
 Блуменфельд Станіслав – 114
 Блуменфельд Фелікс – 114, 135
 Боженко В. – 105
 Бойко В. – 102
 Бойко І. – 103
 Бокій Н. – 63
 Бомарше П. – 106
 Бондар О. – 45
 Бондаренко Г. – 27
 Бондаренко М. – 63
 Борецький М. – 50, 96
 Боров М. – 43
 Бортник А. – 51
 Бострем Г. – 141
 Бракер Н. – 57, 95, 96
 Браунер О. – 18
 Брешко-Брешковська К. – 73

Бриль Е. – 88
Бродський Й. – 48
Бродський Л. – 73
Бродський О. – 51
Броун І. – 57
Будьонний С. – 70, 110, 137
Бузанева Є. – 35
Булгаков М. – 40
Буль Д. – 33
Буряк В. – 79
Бутенко – 56
Бушмич Д. – 36
Буян І. – 27

В

Вайсенберг І. – 58
Вайсенберг С. – 137
Валькевич Р. – 84
Варун-Секрет Г. – 127
Варун-Секрет С. – 38, 57
Варшавський Б. – 85
Василій (архієп.) – 46
Величко С. – 78
Величковський А. – 7
Веремеев В. – 53
Верлон В.К. – 7
Верховська Р. – 95
Верховський Н. – 139
Верьовка Г. – 145
Винниченко В. – 29, 56, 129
Висікан П. – 71
Висоцький В. – 14
Витріщак В. – 63
Вікторенко В. – 86
Вікторов В. – 142
Вінницька О. – 44
Вінницький Я. – 57
Вінтенко Б. – 72
Вітгенштейн П. – 11
Вітовський Д. – 103

Владимиров С. – 87
Владимирова В. – 104
Вовк (Волков) Ф. – 37
Вознесенський А. – 13
Войнич Е.-Л. – 32-34
Волк І. – 44
Воловик Г. – 52
Волохов В. – 77
Воробйов А. – 128
Воронцова-Дашкова – 11

Г

Гаврилов К. – 84
Гаврилюк Ю. – 110
Гаврилюк І. – 81
Гагенмайстер В. – 83
Гай А. – 94
Гайдабуров – 134
Галуган О. – 38
Гальтон Ф. – 115
Гамалій В. – 18
Ганський П. – 29
Гар Є. – 127
Гаращенко Ф. – 103
Гауптман Г. – 106
Гете – 96
Гетьманець Ф. – 19
Гирко П. – 140
Глазупов О. – 114, 135
Глебов І. – 30
Глінка М. – 22
Гмирьов О. – 38
Гнибіденко І. – 110
Гоголь М. – 31
Голіке В. – 11
Голованівський С. – 128
Голота П. (Мельник) – 70
Голубовський Є. – 42
Гольденберг Й. – 54
Гольдраєр – 118

Гольдштейн Д. – 134
 Гончар О. – 146
 Гончаренко В. – 46
 Гончаренко М. – 11
 Гончаров С. (Тасін) – 144
 Горбатенко М. – 142
 Горовиць В. – 144
 Горожанкін Ю. – 145
 Горович І. – 105
 Горчар К. – 78
 Горький М. – 43, 57, 81, 107
 Грабенко А. (Конощенко) – 93
 Градовський Г. – 95
 Гребінка А. – 26
 Гребінка Є. – 26
 Григорович В. – 96
 Грінчак В. – 64
 Гройсман С. – 88
 Грубе В. – 133
 Грузин Т. – 28
 Грушевський Г. – 127
 Грушевський М. – 127
 Гугушвілі Е. – 107
 Гулак М. – 132
 Гуменюк Ф. – 75, 76, 77
 Гуревич А. – 135
 Гуртовий В. – 17
 Гусейнов Г. – 147
 Гумільов М. – 12
 Гюго В. – 106, 130

Д

Данилевський П. – 83
 Данишевський С. – 68
 Двойрін Б. – 80
 Демченко Г. – 112
 Детенгоф О. (Молотов) – 26
 Джанібєков В. – 44
 Джорджієвич (Георгієвич) – 56
 Джунковська Г. – 93

Дическуло Л. – 134
 Діонео (Шкловський І.) – 31
 Дмитрян А. – 127
 Добровольський К. – 51
 Довгань О. – 145
 Довженко О. – 136
 Долгорукий Ю. – 49
 Доленко Г. – 30
 Долматовський Є. – 93
 Дорогий С. – 145
 Дорошенко Д. – 87
 Достоевський Ф. – 32
 Доу Д. – 11
 Дронова В. – 28
 Дружинін – 60, 124
 Дубельт М. – 27, 124
 Дудченко І. – 86
 Дукельський С. – 140
 Дундич О. – 78

Е.

Едуардс Б. – 31, 96
 Ейлер Л. – 45
 Екскузович І. – 18
 Еліасберг К. – 54
 Ельворті Р. – 55
 Ельворті Т. – 79, 88
 Емануель Г. – 11, 138
 Емануель О. – 138
 Ерісман Ф. – 104
 Ефрон С. – 10

Є

Євтушенко Є. – 13
 Євтушенко Н. – 26
 Єдкін В. – 64
 Єлизавета Петрівна (імп.) – 20
 Єрмоленко В. – 17
 Єремєєва З. (Нейгауз,
 Пастернак) – 142

Єфимовська О. – 127

Єфімов Т. – 128

Ж

Ждаха А. – 7

Железняк М. – 53

Живокіні – 107

Жолковський О. – 40

Жосан О. – 46

Жуковський В. – 124

Журавленко П. – 64

Журавський А. – 86

Журавський В. – 70, 102, 131

З

Завадський М. – 66, 67

Завгородній Л. – 37

Загаров О. (Фессінг) – 16

Загорська М. – 139

Зайденшнур Е. – 71

Залізник С. – 57

Заньковецька М.

(Адасовська) – 96

Заряно С. – 55

Захарова Д. – 140

Заркевич І. – 132

Звенигородський Д. – 121

Зелений П. – 125, 133

Земнорій А. – 109

Зерваницький М. – 126

Зеров М. – 52

Зінов'єв Г.

(Радомисльський) – 105

Златопольський Л. – 138

Зорро – 81

Зошенко М. – 40

Зудерман Г. – 107

І

Іваничук Р. – 132

Івашкевич Я. – 92, 114

Ільїн І. – 75

Ільф І. – 40

Ісаков – 73

Іщенко І. – 52

Й

Йогансон Б. – 65

К

Калашник Я. – 74-77

Календюк І. – 16

Калнишевський П. – 122

Кальченко В. – 31

Камінський Ю. – 52

Капелюшний Л. – 102

Капканець Т. – 51

Карагеоргієвич П. – 20

Карл XII – 130

Кармелюк У. – 35, 81-83

Карпенко-Карий І. (Тобі-
левич) – 62, 84, 87, 111, 113

Картузов – 56

Катаєв В. – 41

Катерина II – 47, 97, 130

Кердиваренко О. – 64

Керн А. (Полторацька,
Маркова-Виноградська) – 21-25

Кизименко П. – 148

Кирдан Б. – 87

Кир'янова Л. – 19

Кібкало Є. – 27

Кіперман М. – 140

Клименко Я. – 63

Клігман І. – 78

Книш Г. – 104

Кобзар В. – 46

Кобзон Й. – 85

Коваленко В. – 85

Коваль Ю. – 16

Ковальов – 49

Козаченко В. – 146
 Козачинський Ф. – 109, 141
 Колесник Є. – 51, 146
 Колісниченко Н. – 79
 Колосов Д. – 119
 Кондратюк Ю.
 (Шаргей О.) – 62
 Конєв І. – 112
 Кононенко О. – 16, 80
 Конрад Джозеф
 (Коженювський Ю.) – 40
 Корнер В. – 18
 Корнеєв Ф. – 30
 Королюк С. – 30
 Коростіна Л. – 65
 Косенко П. – 63
 Коссак Г. – 35
 Костенко Л. – 146
 Косяченко В. – 16
 Костюшко Т. – 55
 Кохан А. – 28
 Кочерга І. – 146
 Кошовий П. – 110
 Кравцов А. – 46
 Кравченко А. – 52
 Кравчинський Д. – 136
 Кравчинський С. (Степняк-
 Кравчинський) – 32-34, 136
 Крестоносцев П. – 41, 66-68
 Кривенко В. – 79, 88
 Кривульченко А. – 72
 Крижанівський В. – 72
 Крижановський М. – 127
 Кропивницький М. – 54, 62,
 80, 84, 91, 111, 129
 Крутой І. – 94
 Крюкова Н. – 146
 Кугліна – 118
 Кудашев М. – 131
 Кудашева М. – 92

Кузик Б. – 148
 Кулик Й. – 35
 Кулиняк Д. – 88
 Куліш М. – 106, 109
 Куманський Б. – 44
 Кундієв Ю. – 92
 Купрін О. – 117-120
 Купчевський – 49
 Купченко Д. – 67
 Купченко Є. – 67
 Курбас Л. – 106
 Кутузов М. – 49, 73, 131
 Кутузова К. – 131
 Куценко Л. – 148
 Кучер В. – 81

Л.

Лабінський М. – 147
 Лановий В. – 63
 Лауниц В. – 132
 Лбзов – 125
 Лермонтов М. – 33
 Липа О. – 143
 Липківський В. – 50
 Лисаневич Г. – 11
 Лисенко А. – 37
 Лисенко Г. – 37
 Лисенко М. – 37, 47
 Лишневський О. – 126
 Лісовий Ю. – 95
 Ліст Ф. – 88, 130
 Літус М. – 129
 Логвин Г. – 147
 Лозинський Л. – 131
 Ломброзо Ч. – 137
 Лопе де Вега – 106, 108
 Лаур Р. – 59
 Лушин П. – 71
 Любарський Р. – 112
 Лютий-Лютенко І. – 64

Лю-Тін-Чжи – 116

Ляшенко Г. – 19

М

Мадатов В. – 11, 131

Мазепа І. – 130

Мазуренко О. – 70

Макаренко В. – 75, 76, 77

Максюта М. – 54

Макеев І. – 125

Маланюк Є. – 26

Малошійченко К. – 144

Мандельштам О. – 40

Манорик Л. – 36

Манько Л. – 8

Марджанішвілі К.

(Марджанов) – 106-108

Маринський І. – 72

Марія Федорівна (імп.) – 103

Марко Вовчок (Вілінська) – 81

Марон І. – 35

Марусенко В. – 144

Мартінова С. – 52

Маткевич В. – 38

Матяш М. – 45

Мацієвич Л. – 17

Маяковський В. – 13, 15, 79

Мезенцев (жанд.) – 33

Меїр Голда – 142

Мейерхольд В. – 106

Мейтус Ю. – 147

Меламуд Х. – 85

Мельгунов С. – 27

Мельник (єп.) – 20

Мердер К. – 131

Меріме П. – 130

Мечников І. – 51, 126

Микитенко І. – 84

Микола І – 7, 88, 124, 130

Микола II – 54

Михайлов М. – 53

Михалевич О. – 87, 93

Мілеант М. – 31

Міттеран Ф. – 77

Могилюк В. – 78

Молчановський – 125

Морозовський Н. – 69

Морфессі Ю. – 139

Москаленко – 57

Мостовий В. – 35

Моторний Д. – 102

Моцний В. – 18

Мощинський В. – 29

Мрочковський С. – 57

Мулява В. – 144

Мухін Є. – 97

М'ятович В. – 29

Н

Нагорний О. – 52

Надеждін М. – 77

Назаревський Ф. – 104

Назаренко А. – 144

Намір Мордехай

(Немировський) – 141

Наполеон Бонапарт – 9, 10, 11

Нахімов П. – 69

Нахман – 131

Нейгауз Г. – 58, 92, 114-115,
135, 142

Нейгауз Н. – 114-115, 142

Нейгауз О. – 114-115

Некрасов – 57

Некрасова А. – 96, 125

Немировський Є. – 137

Непом ІІІ. – 139

Непоменко Ф. – 17

Нечерда Б. – 147

Нечипорук Б. – 87

Нечуйвітер В. – 19

Нежний І. – 141
Никифоров В. – 100, 133
Никифорова М. – 8
Нікітін В. – 55, 56
Ніцой А. – 144
Ніцше Ф. – 103
Ніщинський П. – 84
Новицький М. – 6, 125
Ножнов М. – 113
Носов Г. – 71
Нюрнберг А. – 45

О

Овсієнко Д. – 28
Ойфа П. – 36
Окуджава Б. – 14
Олдрідж А. – 72
Олена Петрівна (кн.) – 20
Олександр І – 11, 91, 124
Олександр II – 7, 87, 88, 96, 131, 138
Олександр III – 7, 103
Олександра Федорівна (імп.) – 54, 73
Олексій Миколайович (кн.) – 54, 73
Олефіренко І. – 92
Олеша М. – 40
Олеша Ю. – 9, 10, 39-43
Олійник М. – 88
Ольга Миколаївна (кн.) – 10, 87
Ольгерд – 121
Омельченко Л. – 78
Омелянчик-Павленко І. – 6
Орлов О. – 90
Осадчий О. – 62
Осатюк Д. – 103
Осмьоркін О. – 20, 109, 141
Оссовський П. – 73

Остапенко В. – 62
Остен-Сакен Є. – 131
Островський М. – 32, 79
Отян А. – 36
Охалкін О. – 19
Очесальський – 40

П

Павліков А. – 69
Павло І – 97
Павловська А. – 46
Павлик М. – 33
Павлюк П. – 121
Панасевич – 56
Панченко В. – 129
Панченко О. – 38
Параконьєв К. – 145
Пархомчук В. – 120
Пастернак Б. – 142
Паученко Я. – 128, 137
Пашутін О. – 125, 126
Пашцевський – 49
Перебийніс Г. – 17
Пересунько С. – 26
Петерсон – 95
Петраков В. – 73, 148
Петро III – 89-91
Петров Є. – 40
Петров Й. – 50, 65
Петровський К. – 45
Печерін В. – 62
Пестов О. – 132
Пирогов М. – 97, 133
Писаренко Л. – 95
Піддубний І. – 139
Пінкус І. – 128
Плотников – 60
Побережський Й. – 44
Повелько К. – 36
Повстенко О. – 31

Поджіо Й. – 109
Подолінський А. – 92
Подолінський С. – 92
Полтавець-Остриця І. – 7
Полуботок П. – 58, 98, 101
Поль О. – 98-101
Поляков О. – 11
Понеділок М. – 86
Попов В. – 80
Попов Л. – 80
Поповкін Є. – 27
Поркуян В. – 53
Постельняк А. – 92
Постишев П. – 85
Посунько Д. – 139
Потоцький С. – 55
Потьомкін Г. – 49, 88, 95, 96,
123, 130
Похитонов І. – 16
Предславич Л. – 142
Примаков В. – 110
Принцев Ю. – 16
Притула Б. – 144
Прищепенко – 56
Прокаєв Ф. – 87
Проценко І. – 17
Пруслін Н. – 30
Пугачов О. – 89-91
Пунгін А. – 37
Пуркіне Я. – 92
Пушкін О. – 21-25, 41, 74, 91
Пушкіна Н. (донька) – 27,
97, 124

Р

Раєвський М. – 11, 134
Разін С. – 81, 89
Распутін Г. – 57
Ревуцький П. – 127
Рейтерн Х. – 80

Решетов О. – 69
Резанова А. – 96
Резніков В. – 102
Репнін М. – 49
Рибак І-Б. – 141
Рибалкін В. – 52
Рибицький А. – 137
Римський-Корсаков – 114
Різників О. – 30
Рільке Р.-М. – 103
Ріхтер С. – 114
Робін Гуд – 81
Родкевич О. – 125
Рождественський Р. – 13
Рожко А. – 16
Розен О. – 131
Романов І. – 20
Романов К (кн.) – 7
Романов Л. – 87
Романов О. – 123
Романовський П. – 53
Росінський Б. – 128
Ротенберг – 118
Руденко Е. – 145
Руденко М. – 112
Русов О. – 26
Русова С. – 26
Рябков П. – 37

С

Савельєв В. – 51
Савицька С. – 44
Савін В. – 28
Садовий М. – 79
Самойлович Д.
(Сушинський) – 111
Самокиш М. – 12
Самсонов О. – 6
Самсонова К. – 6
Самчук І. – 110

Саражинович Г. – 49
 Сарана Ф. – 146
 Сараскіна Л. – 27
 Сас С. – 78
 Сафонова К. – 34
 Сахневич І. – 58
 Свидюк М. – 16
 Свірненко П. – 19
 Семенов Г. – 80
 Северянін І. (Лотарьов) – 13-15
 Сидоренко-Свідерська Г. (Борисоглібська) – 111
 Сидоров В. – 15
 Сингаївський М. – 16
 Синиця Г. – 147
 Сігізмунд-Август (кор.) – 46
 Скалько С. – 86
 Скарамуш – 81
 Скаржинський В. – 131
 Сквирський Д. – 105
 Скліфосовський М. – 133
 Скоромна Л. – 137
 Слашов Я. – 31
 Смелова В. – 109
 Смирнов Б. – 78
 Смоленчук М. – 69
 Собінов Л. – 54
 Соколов-Бородкін С. – 126
 Соколов-Микитов І. – 19
 Соловійов Б. – 56
 Сологуб А. – 71
 Сологуб Ф. – 13
 Сприкут Ю. – 65
 Стависький І. – 53
 Ставчанський Е. – 45
 Сталін Й. – 43
 Станкевич – 49
 Старицький М. – 81
 Степанов М. – 85

Стеценко К. – 8, 50, 54
 Стець О. – 8
 Стратієнко А. – 31
 Студнічка М. – 113
 Суворов О. – 97
 Сумароков П. – 80
 Суслов О. (Резніков) – 135
 Суходольський О. – 139
 Сухомлинський В. – 92
 Сухорук-Жукова О. – 103

Т

Табалов О. – 93
 Такасі Атода – 116
 Тамм Є. – 138
 Тамм І. – 138
 Тамм Л. – 138
 Талмуд І. – 143
 Талмуд Д. – 143
 Таран Г. – 94
 Тарасенко П. – 72
 Таратута В. – 34
 Таратута Є. – 34
 Тарковська Н. – 62, 84
 Тарковський Анд. – 44, 84
 Тарковський Арс. – 13, 29, 44, 62, 84
 Тарковський О. – 44, 84
 Тарловський М. – 71
 Тартаковський – 55
 Таубе А. – 115
 Твардовський О. – 147
 Тезяков М. – 104
 Тенеромо (Файнерман) – 136
 Тереножкін О. – 104
 Терещенко – 124
 Тесленко А. – 30
 Титов П. – 111
 Тичина П. – 8, 50, 54, 86
 Тищенко-Василевський – 56

Тікуш В. – 52
Толстик Т. – 57
Толстой М. – 136
Толстой Л. – 71, 103, 136, 137
Топольний Ф. – 29
Тормасов О. – 130
Трамбицький Г. – 59, 60, 125
Трегуб С. – 79
Третьяков В. – 53
Третьяков Р. – 51
Тропінін В. – 81-83
Турчин В. – 69
Тучков – 10

У

Уінтерсон Д. – 116
Українка Леся (Косач Л.) – 26
Улезко М. – 47, 96
Урсатій Г. – 146

Ф.

Фартушняк Д. – 92
Федоренко Н. – 28
Федоров Л. – 58
Федоровський М. – 6, 96
Філіпенко А. – 112
Філіпов О. – 38
Філоненко П. – 71
Фірсова Н. – 53
Флоровська К. – 37
Флоровський А. – 37
Флоровський В. – 36
Флоровський Г. – 37
Франко І. – 33
Фрунзе М. – 88
Фундуклій І. – 50

Х

Хартман Е. – 45
Хвильовий М. – 106

Холодний М. – 72
Хромченко С. – 104
Хронік Д. – 82
Хрущов М. – 73, 128
Худякова А. – 63

Ц

Цветаєва М. – 9, 10, 13
Цівчинська А. – 51
Цюкало Ю. – 35

Ч

Чайковський П. – 46, 71, 114
Чалий-Самодрига С. – 101
Чаруська – 108
Чеботарьова Л. – 127
Червоний Л. – 94
Червоніщенко І. – 112
Чернишевський М. – 32
Чернов Л. (Малошийченко)
– 144
Чижевський Д. – 69
Чижев Б. – 30
Чопенко І. – 19
Чорновіл В. – 111
Чубенко В. – 103
Чуднов О. – 55

Ш

Шабала Ф. – 94
Шаляпін Ф. – 140
Шамрай В. – 18
Шарой П. – 97
Шевченко І. – 86
Шевченко Й. – 125
Шевченко С. – 148
Шевченко Т. – 6, 33, 58, 72,
82, 125, 145
Шевчик О. – 54
Шекун-Коломийченко М. – 140

Шемардіна С. – 15

Шем'якін М. – 77

Шепель Ф. – 51

Шепетов І. – 70

Шефнер В. – 3, 5, 66, 68, 98

Шило В. – 84

Шило К. – 37, 47

Шильдер М. – 103

Шимановська М. – 114

Шимановський М. – 101

Шимановський К. – 29, 92,
114-115, 129

Шингаф'єв – 57

Шинкаренко С. – 104, 115

Шинкерман Н. – 143

Шитря О. – 45

Шишкін В. – 36

Шишков В. – 89-91

Шишова Е. – 41

Шкловський В. – 39, 43

Шліфер Л. – 44

Шліхтер О. – 126

Шляховий К. – 2

Шостаков Г. – 11, 54

Шостакович Д. – 146

Шпір А. – 103

Шполянський А.

(Дон-Амінадо) – 6, 61

Штейн М. – 56

Шголько В. – 146

Штриппельман – 99

Шувалов – 11

Шудря М. – 82

Шульгин В. – 125

Шутенко К. – 94

Ю

Юр'єв В. – 64

Юрченко А. – 78

Я

Яворівський В. – 93, 102

Яворницький Д. – 100

Яковенко Н. – 94

Яковлев В. – 46

Якубовський – 56

Яновський Ю. – 77, 79

Янушкевич Г. – 109

Ясієвич В. – 59

Ястремський І. – 134

Ястребов В. – 2

Щ

Щегловський В. – 130

Щепкін М. – 72

З М І С Т

Стихотворення В. Шефнера "Люди", "Непрерывность"	3
"Фасады старых зданий"	5
Військове містечко – архітектурна перлина Єлисаветграда	6-8
...Ах, які були колись чоловіки!	9-12
"Давно красавицями славен Елисаветы первой град..."	13-15
Пам'ятні дати січня	16-20
Грішна й свята Анна та троє її чоловіків	21-25
Пам'ятні дати лютого	26-31
"Правда" поховала, "Огонек" воскресив	32-34
Пам'ятні дати березня	35-38
Він вимагав лише одного – права на відчай	39-43
Як Сталін привласнив афоризм	43
Пам'ятні дати квітня	44-47
Грецька церква	48-50
Пам'ятні дати травня	51-58
Храм Мельпомени	59-61
Пам'ятні дати червня	62-65
Побачити слід першопрохідця... ..	66-68
Пам'ятні дати липня	69-73
Перевтілений талант	74-77
Пам'ятні дати серпня	78-80.
Два кріпаки – дві долі: У. Кармелюк і В. Тропінін	81-83
Пам'ятні дати вересня	84-88
Єлисаветградський епізод О. Пугачова	89-91
Пам'ятні дати жовтня	92-97

“Скарб Дикого Поля” його відшукав для України нащадок гетьмана Полуботка	98-101
Пам’ятні дати листопада	102-105
Коте Марджанішвілі починав у Єлисаветграді	106-108
Пам’ятні дати грудня	109-113
Стільки талантів – і всі родичі!	114-115
Епіграфи	116
Вулиці червоних ліхтарів у Єлисаветграді	117-120
Роки від 1362 до 1937	122-129
Пам’ятні дати XVII - XVIII століть	130-132
Пам’ятні дати XIX - XX століть	132-145
Наші земляки – Шевченківські лауреати	145-147
Література	148
Іменний покажчик	149-159

Історико-краєзнавче видання. Довідник.

Володимир Босько

**ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР
КІРОВОГРАДСЬКОЇ
НА 2007 РІК**

ЛЮДИ. ПОДІЇ. ФАКТИ.

Підписано до друку 25.10.2006

Формат 60х84/16. Папір офсетний. Гарнітура Peterburg

Друк офсетний. Ум. друк. аркушів 10,125

Тираж 800 екз. Зам. № 06/3709

Надруковано поліграфічною фірмою "ПОЛІМЕД-Сервіс"

25006, м. Кіровоград, вул. Гоголя, 95/46

тел.: (0522) 22-54-80, 32-25-62

**Автор просить вибачення у читачів
за помилки у книзі:**

Сторінка	Рядок	Надруковано	Має бути
5	2 (згори)	Так вся явь...	Тая всю явь...
17	6 (знизу)	170 років від дня...	130 років від дня...
35	10 (знизу)	230 років від дня...	220 років від дня...
45	18 (згори)	Героя Соціалістичної Праці (1566)	Героя Соціалістичної Праці (1966)
50	4 (знизу)	... навідоміші серед них	найвідоміші серед них
105	12 (знизу)	13.11.1782 (255 років тому)	13.11.1782 (225 років тому)
126	12-13 (знизу)	... Шліхтер соціал-демократичний гурток	... Шліхтер створив соціал-демократичний гурток у Златополі
127	6 (знизу)	Населення – 72545 чол.	Населення Єлисаветграда – 72545 чол.
137	1 (згори)	“Л.Н. Толстого о евреях”	“Л.Н. Толстой о евреях”
142	17 (знизу)	... у знаменитій музичній школі	... у знаменитій музичній школі

